This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

A 494095

GUSTAF.

A5
.29
.S741

SVENSKA ACADEMIENS HANDLINGAR

IFRÅN ÅR 1786.

FJERDE DELEN.

STOCKHOLM,
Tryckte hos CARL DELÉN, 1809.

SVENSKA
ACADEMIENS
HANDLINGAR

Ifrån År 1780.

FJERDE DELEN.

SVENSKA ACADEMIENS HANDLINGAR

IFRÅN ÅR 1786.

FJERDE DELEN.

STOCKHOLM,
Tryckte hos CARL DELÉN, 1809.

Kib. Comm.
Nyhoff
7-28-25
12188

INNEHÅLL:

Handlingar rörande Svenska Akademiens öffentliga Sammankomst den 26 Januari 1791.

Handlingar rörande Svenska Akademiens Högtidsdag den 20 Dec. 1791.

Handlingar rörande Svenska Akademiens Högtidsdag 1792.

Handlingar rörande Svenska Akademiens Högtidsdag 1793.

HANDLINGAR

RÖRANDE

SVENSKA ACADEMIENS

OFFENTLIGA SAMMANKOMST

DEN 26 JANUARI 1791.

INNEHÅLL:

Directeurens Tal.

Lefvernesbeskrifningar öfver RiksCancelleren Gr. Axel Oxenstierna och Cardinalen Richelieu.

Sedan Academien anhållit om tillstånd, att till underdånig fröjdebetygelse öfver Konungens sin Höga Stiftares och Beskyddares Födelsedag, hålla en offentlig Sammankomst, men densamma i anseende till mellankomna hinder icke kunnat äga rum den 24 Januari, hade Academien i det ställe Onsdagen den 26 Januari offentlig Sammankomst på Stora Börs-Salen, den Konungen, KronPrinsen och Hennes Kongl. Höghet Prinsessan täcktes bevista i de vanliga Lektare.

Academiens Directeur, Herr CARL GUSTAF LEOPOLD, *öppnade Sammankomsten med följande Tal:*

Svenska Academien äger, genom sin Skydds-Herres tillstånd, rättigheten att i en årlig Sam-

mankomst högtidligen återkalla minnet af den dag, som, sedan början af detta århundrade, skänkt Svenska thronen dess första infödda Konung och Svenska språket dess yppersta Beskyddare. Denna rättighet, om den så får nämnas, är den enda som Academien af sin Stiftare behöft att genom egen bön utverka, och skall blifva den käraste af dem hon har att bevara åt efterkommande.

Om Hofvets och Hufvudstadens högtidligheter upptagit från henne en dag hvilken henne således med dem tillhört, har hon icke bort förlora hvad hon nödgats uppskjuta. Hon återtager i dag med icke mindre känslor af trohet och vördnad minnet af en tidpunkt, så märkvärdig för det Svenska namnet. Hennes nit har ej minskats af att tillbakahållas: det har uppeldats. Nationens röst har föregått hennes, och hennes offer påkallas af dess efterdöme.

Academien, stiftad under olivens skuggor, ser sig inom ett kort tal af år samlad under lagrarnas. Hon frambär i dag åt Hjelten erkänslan för välgerningar, dem hon i sin Stiftelse emottog af den fredliga Regenten. Utan att störas i sina yrken, har hon vunnit odödliga ämnen för sin sång, samtidiga bragder att förvara åt häfderna. Ju mera dessa bragder varit vågade, dessa lagrar blodiga, ju mera hon darrat under krigsfaran, ju större är för fäderneslandet och henne den fest hon i dag begår. Fredricshall och Lützen äro ännu ej utplånade

ur våra minnen. Flera än en af de orter som vi nu blott nämna med högmod, hade kunnat vinna samma för oss olyckliga märkvärdighet. Dessa lysande tillredelser som nyss tolkat vår glädje, dessa fröjderop, dessa högtidliga offer af ett tacksamt och älskande folk, hvad har gjort att vi ej sett dem förvandlade i sorgedok, cypresser och grafsånger? Denna dag, ämne för vår glädje, vår stolthet, hvad har gjort att den icke blifvit ett för Svenska folkets eviga tårar?

Farorna äro försvunna: vi äga med trygghet, vi äga upphöjdt af ny ära hvad vi darrat att sakna. Ännu se vi på ett långt afstånd den dag, som ensam tillåter att göra fullkomlig rättvisa åt ett stort Namn. Ännu njuta vi de lyckligare stunder, då vördnaden förbjuder att våga ett loford, som hon nekar oss att fullkomligt utföra; men om stora egenskaper mera hedra en thron än de af den upphöjas; om Sverige kan högmodas, att midt under dessa tider af Regeringars brister och throners omstörtning hafva skänkt, ännu en gång, Europa ett Konunga-snille; om ett oafbrutit beskydd, lemnadt upplysningen och vettenskaperna, smaken och all förtjenst, vittnar om en själ värdig att regera, en själ utan fruktan att dömmas af Nationernas vise; så är den dag hvars minne vi nu återkalla, en dag af sann högtidlighet, icke blott för oss, för Sverige, utan för Europa och tidehvarfvet.

Academien förenar sig med Nationen i undersåtliga önskningar för sin Höga Stiftares säll-

het. Om Försynen någonstädes förenade medelmåttens lugn med ett upphöjdt snilles dristiga mödor, skulle detta vara hennes första bön för den Konung under hvars spira hon skyddas. Och hon skulle tro sig hafva uppfyllt sin pligt emot det språk hon vårdar, om hon en dag kunde lemna det, värdigt hans Namn och hans Tidehvarf.

Directeuren gaf derefter tillkänna, att Academien, i anledning af en okänd gifvares begäran, till Täflings-ämne utsatt: *Lefvernes-Beskrifningar öfver RiksCancelleren Grefve* Axel Oxenstierna *och Cardinalen* Richelieu, *med jemförelse på Plutarchs vis.* Academien hade tillagt den utfästa fördubblade belöning åt följande skrift:

LEFVERNES - BESKRIFNINGAR

ÖFVER

RIKS-CANCELLEREN

GREFVE AXEL OXENSTIERNA;

OCH

FRANSKE PREMIER-MINISTERN

CARDINALEN DE RICHELIEU;

AF

HERR FALE BURMAN,
MAGISTER DOCENS I HISTORIEN
VID UPSALA ACADEMI.

Skrift, som vunnit Stora Priset år 1791.

Dubito quemadmodum exponam; quod vereor, si res explicare incipiam, non vitam enarrare, sed Historiam videar scribere.

CORNELIUS NEPOS.

Underrättelse:

Då Academien belönte Lefvernes-Beskrifningarne öfver RiksCancelleren Oxenstierna *och Cardinalen* Richelieu, *skedde det med villkor af vissa rättelser. Genom flera omständigheter hunno dessa icke verkställas förr än Academien redan hade beslutit en ny upplaga af sina Handlingar. I anledning deraf ansåg Academien öfverflödigt att särskilt utgifva nämde arbete, som nu införes enligt tide-ordningen i den äldre Tomföljden.*

Inledning.

Historien och Philosophien intyga det gemensamt, att menniskoslägtet kan ej komma till sin rätta förädling, utan att lefva i Borgerliga Samfund. Dessa gå väl alla derpå ut, att leda utöfningen af enskiltas krafter till samma ändamål, och dertill fordras regering eller styrelse; men någon utmärkt skicklighet att styra sådana samhällen, har dock hvarken behöfts, eller kunnat ådagaläggas i de tidehvarf och länder, som menniskor haft få och lätt uppfyllda behof: der samfundsordningen berott af gudalära, eller sedvanor: der en mindre gemenskap med andra folkslag ej kraft att noga känna dem, och deras enahanda tillstånd ej fordrat omtanke i andra ämnen, än små och snart öfverståndna krig. Men då ett folk genom uppfinningar lärt känna vällefnad, och fått vidsträcktare begär, samt nya begrepp om makt och företräden: då enskiltas egendomar blifvit märkligen olika: de styrandes våldsamhet har tvungit undersåtare att inskränka deras välde, eller missbruk af frihet åstadkommit laglöshet: då så väl nästgränsande, som aflägsnare Stater blifvit närmare förenade och uppmärksamme på hvarandras inrättningar, har ett större behof af egenskaper, tillika med ett rymligare fält att visa dem på, företett sig för de personer, hvilkas pligt det varit, att befordra samhällens välstånd inom sig sjelfva, och deras säkerhet emot förfång af andra. Man har kallat dem: *Statsmän*, och *statsklokhet* den skicklighet de böra äga. Det har blifvit en nöd-

vändighet för den som värdigt skall bekläda ett sådant embete, att förvärfva sig en djup kännedom af menniskans natur: att kunna tillämpa den på hela folkslag, och betrakta deras stigande ifrån vildhet till samfundslefnad, genom Lagar och Regeringssätt: ifrån okunnighet till upplysning genom konster och vettenskaper, äfven som de fall några gjort tillbaka. Han måste i synnerhet veta sitt fäderneslands öden och närvarande tillstånd, dess physiska förmåner eller brister: inbyggarnes antal, näringar och krigsväsende: deras seder, lagar och gudalära: den grad af upplysning, hvartill de hunnit: driffjädern i deras styrelse, och de embetens natur, genom hvilka de utöfvas: i hvad skick allt detta befinnes hos andra folkslag, samt deras ställning till hvarandra och till det land han styr. Han bör ock noggrannt känna de Utländska Hofven, tillika med deras slägt, och de personer, som der mest betyda: hvad ändamål de i synnerhet föresatt sig, och beskaffenheten af de förbund som de hafva ingått.

Men utom dessa kunskaper, som genom lyckligt minne, god handledning, och resor, af någon hvar kunna ernås, fordras äfven den styrka i förståndet som förmår att segra öfver sina begär, och den förädlade egenkärlek, som aldrig söndrar omtankan för enskilt väl ifrån det allmännas. Det fordras, att i det hela inse ett rikes tillstånd, hvad delar som böra ändras eller förbättras, och de medel som säkrast dertill le-

da: att urskilja de brister som ej kunna afhjelpas, utan att större olägenheter skulle yppa sig. Det behöfves en ståndaktighet att fullfölja sina beslut, som trotsar alla hinder: en förmåga att utleta andras afsigter, och dölja sina egna, att öfvertala menniskor, och se till hvad ärenden de äro skickligast, att finna tiden, ordningen och stället för det som skall uträttas: att kunna nyttja tillfällen och äfven bereda dem, draga all möjlig fördel af lyckliga händelser, vara beredd på olyckan, och medel att afböja eller lindra dess påföljder. När alla dessa förmögenheter ändå blifva otillräcklige, om ej en lång erfarenhet har utvecklat och bestämt dem, hvad stort begrepp måste man icke göra sig om en rätt Statsman, och bör man väl undra på, att sådane i alla tider varit äfven så sällsynte, som åtminstone af efterverlden hållne i den största högaktning?

Men vid utöfningen af dessa egenskaper, uppstår en fråga, som philosopherne i deras betraktelser annorlunda afdömt, än Regenters erfarenhet har synts medgifva, som de förre tillräfventyrs med större välmening, än kännedom, ovillkorligen jakat, och om hvilken de sednare ofta utsträckt det nekande för vida, som endast inom en viss gräns kan blifva gilltigt; det frågas nemligen: om Statsmän i uppförande och afhandlingar, som angå hela folkslags välfärd, äro alltid i stånd att följa sedelärans allmänna föreskrifter? Kunna de alltid visa den upprik-

tighet och ordhållenhet, det eftergifvande och de uppenbara steg, som äro så lofvärda i samfundslefnaden? En menniskovän kan visst icke utan förtjusning föreställa sig den höjd af ära och lycksalighet, en MENTOR afskillrar för en IDOMENEUS såsom möjlig, att med sådant förhållande beredas för ett rike. Onekligt är det också, att när ett folk befinner sig i en väl inrättad samfundsordning, och i säkerhet för öfvervåld af andra, dess styresmän då kunna och böra i det närmaste handla efter dessa reglor. Men om ovisa grundlagar förorsakat en oreda inom staten, som i skygd af dem underhålles och försvaras, eller om den är i fara för mäktiga grannars ärelystna afsigter, är det lika otvifvelaktigt, att en statsman, när intet annat hjelper, får afvika derifrån, och ickedestomindre förtjenar namn af stor, och nyttig för det landet, hvars lugn, sjelfständighet och förkofring han befordrat.

Ibland dem, som denna äran med skäl tilldömmes, kan Historien ej uppvisa märkvärdigare personer, än Franske Premier Ministern, Cardinalen DE RICHELIEU, och Svenska Riks-Cancelleren Grefve AXEL OXENSTIERNA. En afskillring af bådas lefverne med de färgor, som trovärdiga handlingar förete, skall närmare utvisa den olika statskonst, olika omständigheter kräfva, och grundlägga den jemförelse dem emellan, som Svenska Academien behagat äska.

AXEL OXENSTIERNA.

Axel Oxenstierna föddes på Fånö gård (1583) i Upland. Fadren var Gustaf Gabrielson Oxenstierna, Friherre till Fiholm och Fånö, Svea Rikes Råd och Riks-KammarRåd; Modren fru Barbro Bjelke. Det stora namn, hvilket han med egna förtjenster skulle göra så märkvärdigt i Sveriges häfder, ärfde han af en ätt, befryndad med Konungahuset, och i fjorton leder prydd af RiksRådsvärdigheten. I hvad Historien antecknat om honom, har hon likasom icke haft tid att uppehålla sig vid det vanliga; och har ej anmärkt annat om hans barndom, än att han bittida förlorade sin far, och att modern med en upplyst ömhet besörjde hans uppfostran. Det var den tiden en bedröflig nödvändighet att söka undervisning utom riket, men det var ännu andra skäl, som förmådde Oxenstiernas förmyndare, att låta honom tidigt företaga utrikes resor. Han borde icke blottställas, hvarken för de faror, hvilka under dåvarande oroliga tider ofta hotade ynglingar af hans börd, eller för de intryck af hämd och bitterhet, som en allmän oenighet lätt kunde göra på ett snille af hans art. Vid Academierna i Rostock, Wittenberg och Jena (1598 — 1603), inhämtade han vettenskaperna, och inöfvade sig i lärda och lefvande språk. Ibland de förra var

Theologien den, som mest sysselsatte hans lärgirighet; emedan han var ämnad till det Andeliga Ståndet. Det torde vara ovisst att finna skälen dertill, antingen i slägtens religions-nit, eller i verldsliga afsigter, syftande på hans enskilta förmån i framtiden, eller om, uppmuntrade af Sveriges fordna, och andra länders vanliga bruk, beslutet styrdes af en medborgerlig välmening, att, till styrka för regeringssättet, förena med det Första Rikets Stånd det, hvars heliga kall i alla tider behållit så mycken inflytelse på allmänhetens tankesätt. Visst är det, att han igenom hela sin lefnad aldrig lemnade denna vetenskap, och med en utmärkt vördnad för den Heliga Skrift, alltid sökte i dess uppenbarade sanningar vishetens begynnelse. Det torde ibland annat särdeles utmärka honom ifrån Europas Statsmän, att han ofta rådfördes i ömma samvets och invecklade religions-frågor, äfven sedan han innehade de embeten, der så många qväft det förras röst, och, med ett uppenbart förakt för den sednare, aldrig nyttjat den till annat, än ett vapen för bedrägeriets segrar.

Under Utländska resor ådrog han sig den lärda verldens uppmärksamhet igenom fem särskilta offentligen försvarade Lärdomsprof, och lemnade dessemellan sin egen åt stora verldens lefnadssätt, åt Hofvens afsigter, åt Regenters dygder eller fel, och åt de händelser, som, ofta obetydliga till sin början, skapa eller förändra

länders

länders öden, understödja förtjensten, eller tjena lyckan i hennes yra utdelning af makt och anseende.

Då Carl IX (1605) hemkallade alla resande Svenska Adlingar, kom Oxenstierna för att, lika med de öfrige, aflägga sin huldhets-ed; men nedlade tillika ett annat vedermäle af sin undersåtliga lydnad, när han lemnade sin påbegynta väg till det Andeliga Ståndet, och inträdde på en annan, hvilken Försynen, af omsorg för fäderneslandet, bestämt till hans bana. En hemlig beskickning (1606) till Hertigarne af Mechlenburg var hans första förrättning; men hans första befordran var kallelsen till RiksRåds Embetet (1609), vid en ålder af sex och tjuge år.

Emellan Estlands Adel och Revels Borgerskap hade en oenighet uppkommit, grannlaga och vådlig i en besittning äfven så långt aflägsen ifrån Sverige, som nära belägen åt en främmande makt, hvilken då ännu nästan icke ägde annan namnkunnighet, än hvad den vunnit af krig med sina grannar. Den skicklighet hvarmed Oxenstierna i godo bilade dessa tvister, öfvertygade Carl om hans förträffliga förmåga att känna och styra menniskor, och denna öfvertygelse förmådde Konungen vid slutet af sin lefnad, att förordna Oxenstierna till Ordförande i Regeringen, och Förmyndare för de Kongliga Barnen: hvilkas egendom han så för-

valtade, att den vid förmynderskapets upphörande befans vara märkligen ökad.

Carl IX dog (1611), och Rikets Ständer sammanträdde i Nyköping. Oxenstierna öppnade deras möte i Enkedrottningens namn. Han kände Rikets behof af goda författningar, af inhemskt lugn, och utrikes fred, samt tillika utvägarne att stadga de förra och bereda de sednare. Ibland dessa höll han Konungens anträde till regeringen för hufvudsakligast, och ehuru han ännu icke uppnått den ålder, som Fadren föreskrifvit, var dock Oxenstierna försäkrad, att hans namn och egenskaper skulle gifva vigt och framgång åt alla medel till fäderneslandets räddning. Det var med sådant tänkesätt han så tidigt upplyftade Gustaf Adolph på sina Fäders thron; och det var icke blott erkänsla: det blef ett bevis att han icke misstagit sig om Konungens upplysta förstånd, då han (1612) kallades till RiksCanceller, utan annan föreskrift i utöfningen af rikets yppersta embete, än hans egen urskillning och omdöme *).

Sverige var då i krig med Polen, Ryssland och Danmark. Polska kriget härrörde af den arfsrätt, som Sigismund ägde eller trodde sig äga till Svenska Kronan, men, efter Carls påstående, hade förverkat. Denna tvist kunde ej annorledes än med vapen afgöras, och sedan

*) I Kallelse-brefvet tillägger Konungen, att denna upphöjelse skett efter Rikets Råds enhälliga tillstyrkande.

Sigismund, som med utländskt krigsfolk (1598) kommit in i Sverige för att bevaka sina rättigheter, blifvit slagen och afsatt, var kriget flyttadt åt Lifländska sidan. Fälttågen i Ryssland (1606) vore en följd af detta krig, såvida Carl bort understödja det parti, som upprest sig emot Polska Hofvets afsigter vid Ryska thronens besättande. Af Danmark åter var Sverige angripet utan annat skäl, än att man ville begagna sig af dess förlägenhet. Ibland dessa fiender var Danmark den farligaste, ej mindre för sitt nära grannskap, än den styrka det vunnit af Christian IV:s kloka regering. Medan Sveriges krigsmakt var vänd emot Polen och Ryssland, hade han (1611) intagit dess förnämsta gränsfästningar, flyttat kriget inom rikets landamären, och hotade sjelfva hufvudstaden med sina öfverlägsna vapen. Ställningen blef så mycket mera vådlig, som Sverige var utblottadt både på folk och penningar, och dess sjömakt ur stånd att försvara kusterna. Freden med Danmark var derföre den nödvändigaste, och genom Oxenstiernas skickliga underhandling erhölls den (1613) på bättre villkor, än man kunnat vänta. Christian förmåddes, att återställa de orter han inkräktat, och nöja sig med en million riksdaler för det han velat öka Sveriges trångmål.

Fredslugnet med Danmark gaf rådrum att afhjelpa en del brister, hvaraf riket trycktes inom sitt eget sköte. Tvisten om kronan mellan

Carl och Sigismund hade verkat en skillnad i tänkesätten, som, vådlig för Svenska Folket i allmänhet, beredde i synnerhet dess förnämsta Herrars olycka. Då Carl fått öfverhanden, blefvo de antingen aflifvade, eller nödgades de fly från deras fädernesland, och förlorade tillika sin egendom. Oxenstierna hade härvid den lyckan att stadga den unga Konungens milda sinnelag: med råd att kalla de landsflyktiga tillbaka, och att visa huldhet mot deras barn, som blifvit lidande af hans faders hämd. De oroligheter, som vid den tidens riksmöten så ofta föreföllo, af brist på stadgar, hvarefter ärendena borde afgöras, fick han tillfälle att förekomma med ett utkast till en Riksdags-ordning, som blef antagen. Hans förslag till de fem Riks-Collegier och trenne Hof-Rätter, som Gustaf-Adolph stiftade, bidrog likaledes att förtaga oredor, som dels af ålder legat i förvaltningen af rikets sysslor, dels ock hade inritat sig under sednare tiders oordentligheter. Till skickliga ämnens danande för rikets tjenst, dem det så ofta saknade, inrättades efter hans plan och föreställning fem af rikets Gymnasier: hvaribland det, som anlades i Vesterås, till en stor del byggdes på hans egen bekostnad, och af honom begåfvades med en ansenlig boksamling. Han nyttjades äfven (1625), jemte RiksRådet Johan Skytte, till nya Stadgars författande för Upsala Academie. Sedermera, under Drottning Christinas regering, hade han som Academiens Canceller vidare omsorg om detta Sveriges yp-

persta Läroverk, och krönte densmma med de förbättrade Constitutioner och villkor för dess lärare, som han utverkade hos Carl Gustaf.

Mellan dessa fredliga värf, måste han stundom vid Konungens sida (1615) ikläda sig vapen emot de makter, som ännu voro rikets fiender. Under Gustaf Adolphs fälttåg emot Ryssland, var han en tid hemma, för att anskaffa åtskilliga krigsförnödenheter, men infann sig snart vid armén, och ådagalade, särdeles vid Plescows intagning (1616), den tapperhet, som har ett ädlare värde af försigtighet. Under det att kriget vidare fortsattes, föreställde både han och Fältherren De la Gardie nyttan och nödvändigheten deraf, att insätta Konungens Broder, Hertigen Carl Philip till Tsar i Ryssland: hvartill Sveriges krigslycka hade banat honom vägen. De hoppades i honom få ett stöd för Gustaf Adolph vid det inbördes krig, med hvilket Sigismunds anläggningar, Hertig Johans utestängande ifrån Svenska thronen, och några oförsonlighet emot Carl IX:s hus, ännu syntes hota fäderneslandet: hvaraf de bättre än Konungen torde insett faran, och känt hvad förställning eller smicker för honom sökte att dölja. Emedlertid var han mera böjd för sådana länders tillvinnande, som sammanbundo rikets östra besittningar, och lät Oxenstierna på denna grund afhandla freden i Stolbova (1617) *).

*) I denna fred tillerkändes Sverige Kexholmslän, Inger-

Till belöning för dessa trogna tjenster, blef han vid Konungens påföljande kröning i rikssalen slagen till Riddare: en värdighet, som den tiden i Sverige väl icke utmärktes af vissa hederstecken, men ägde, så mycket större anseende, som den sällan utdeltes. Han förordnades då tillika att som Promotor utnämna Theologie Doctorer; och denna högtidlighet var den första i Sverige af det slaget.

På de underhandlingar, Oxenstierna sedan förehade med Polen (1618), följde ett två års stillestånd: hvarefter han sysselsattes med att stadga och utföra de åtskilliga inrättningar, som blifvit gjorde i rikets inre författning. Det var derunder, som han med tjenliga föreställningar förstod att hämma ett uppror i Vestergötland, tillställdt af utländska makter. En lika försigtighet hade han förut ådagalagt vid en uppresning i Småland; och under Konungens frånvaro i Ryska kriget var det honom uppdraget, att hålla rikets allmoge, som blifvit ganska utmattad af dryga krigsgärder, i tillfridsamhet med regeringen: äfvensom att bestyra om landttågshjelpens lämpliga, utfordrande. Han blef ock ombetrodd att afhandla vid Berlinska Hofvet Konungens förmälning med Churfursten Johan Sigismunds Dotter, Maria Eleonora. För öfrigt var han en af de få personer, åt hvilka

manland och Estland; hvarjemte det uppbar 50,000 R:dr till fyllnad i ersättningen för sina krigsomkostnader.]

Konungen förtrodde hemligheten af den resa, hvarunder han gick att se sin tillkommande Gemål; och Oxenstierna förde henne (1620) till Sverige, sedan han undanröjdt de hinder, som brodern, Churfursten Georg Wilhelm, hade lagt i vägen för detta giftermål.

Vid landstigningen i Lifland, förekom Oxenstierna Konungens beslut att storma Riga, som gaf sig med dagtingan under ett beviljadt anstånd af sex timmar. Om vid detta och andra tillfällen han, emot Gustaf Adolphs förebråelse af för mycken kallsinnighet, invändt dess egen alltför stora hetsighet, hvad bevisar det annat, än en dygd i undersåtens frimodighet, och en annan större af Konungens ädelmod att anse dess välmening?

Som en varaktig fred med Sigismund ej stod att erhålla, måste Konungen (1622) åtnöja sig med det nya stillestånd på två års tid, hvilket Oxenstierna beredde. Han skickades sedan till ett möte med Danska Sändebud: hvarunder han förekom det fredsbrott, som deras Konung hade i sinnet. Till dess bemantlande förevändes tullens förhöjning i Svenska hamnar; men rätta orsaken låg i Christians missnöje öfver Sveriges framgång i Lifland. Emedlertid bilades nu den föregifna krigsanledningen med det villkor, att båda Makternas varor skulle utan tullafgifter å ömse sidor föryttras. Under allt detta besörjde ock Oxenstierna den tillsyn honom blifvit uppdragen öfver rikets hamnar

och gränsor, för att både sätta dem i nödigt försvarsstånd, och anskaffa förnödenher till ett nytt fälttåg.

Efter stilleståndets upphörande med Polen (1625), följde han åter Gustaf Adolph till Lifland: hvarifrån han blef hemskickad för att bestyra om Enkedrottningens begrafning, och vidare krigsrustningar. Då Konungen fallit in i Preussen, och behöfde förstärkning, anbefalltes Oxenstierna att hafva inseende öfver utskrifning af en armé i Finland: äfven som att foga anstalt om dess beväring, öfning och underhåll, och att föra den fram till Konungen. Han bevistade derpå hans lyckliga fälttåg (1626), genom hvilket större delen af Preussen kom i de Svenskas händer. Gustaf Adolph förordnade honom sedan till General Gouverneur öfver detta land, samt Höfvidsman för de troppar, som der qvarlemnades, och för öfrigt till sin Fullmyndige Legat: hvilka embeten han i fem och ett halft år förestod. Huru vigtigt detta förtroende varit, kan man sluta deraf, att ibland Konungens första omsorger, då han vid Dirschau (1627) hade blifvit dödligen sårad, var den att ålägga Oxenstierna «det han för allt hvad gälla kunde skulle söka att bibehålla Sverige i besittning af Preussen.»

En återvunnen helsa och dess vapens framgång lofvade nu en förmånlig fred med Polen; men Sigismund var ännu obenägen dertill; i afseende på dess Svågers, Tyska Kejsarens an-

bud att understödja honom. Med Polska kriget ärnade Ferdinand afhålla Gustaf Adolph ifrån att biträda sina Tyska Trosförvandter. Det var nemligen den enda han ansåg mäktig att hindra Tyska rikets förvandling till ett Arfrike inom hans hus: sedan intet motstånd var att befara hvarken af Frankrike, för hans nära förbund med Spanien, eller af England, för dess inhemska oroligheter, eller af Danmark, som han redan öfvervunnit. Catholska Riks-Ständerna, dem han ock sedan ärnade kufva, hade han, för att lättare undertrycka de Protestantiska, nu emedlertid bragt på sin sida, genom det bistånd han gjort dem i deras stridighet med de sednare om arfvet af Clewe och Jülich. Verkställigheten af företaget var redan börjad dermed, att han tvingade sina Protestantiska undersåtare till Catholska läran. Restitutions Edictet (1629) ålade ock de öfriga Tyska Staterna af samma trosbekännelse, att afträda till de Commissarier, Kejsaren utnämde, alla Kyrkogods, som genom tidernas omvexling hade tillfallit dem. Protestanternas dåvarande ställning syntes för öfrigt bana honom vägen till denna inkräktning. De hade ej något stadgadt förbund sinsemellan: i möten och afhandlingar såg hvar och en blott på sin enskilta fördel, och deras förlägenhet var blifven ännu större genom de Danskas misslyckade försök att frälsa dem. De hade flera gånger, och i synnerhet 1624, anhållit om bistånd hos Gustaf Adolph; men då han förbehöll sig vissa orter till säker-

het och samband med Sverige, emottog man hellre det förmanskap, som Danmark erböd på lindrigare villkor. Af Danskarnes nederlag vexte modet i Kejsarens härar. De underlade sig Mechlenburg, byggde krigsskepp i Wismar, och bröto in i Pomern med förevändning, att bevaka en bundsförvandts, Churförstens af Bejern, arfsrätt till detta Hertigdöme. Kejserlige Generalen WALLENSTEIN lät kalla sig Amiral öfver Östersjön, och hotade Stralsund med belägring.

När faran för de Kejserliges öfvermakt kommit Sverige så nära, afhandlade OXENSTIERNA en defensiv alliance med Danmark; och då Stralsund, som emottagit Dansk besättning, men ansåg den för mindre pålitlig, begärt en Svensk i stället, öfvertalade han CHRISTIAN, att samtycka till dess troppars aftåg. Sedan slöt han med denna staden ett förbund på tjuge år, och inlade der några Svenska regementer.

Oaktadt förenämda alliance, ingick Danmark en särskilt fred (1629) med Kejsaren, som trotsigt afviste GUSTAF ADOLPHS Sändebud, för att deltaga i densamma. Han nödgades deraf, att ensamt tänka på sitt försvar; i synnerhet sedan FERDINAND befallt det krigsfolk, som han nyttjat emot de Danska, att förena sig med SIGISMUNDS. Det blef då för Sverige högst angeläget att sluta fred, eller åtminstone ett stillestånd, med Polen, hvarunder det kunde behålla sina eröfringar i Liffland och Preussen. Det

betingande härom, som Oxenstierna gjorde på ett möte i Stumsdorf, fordrade ej mindre tålamod än verksamhet, i anseende till Polska Sändebudens genträfvighet; men lyckades omsider genom Frankrikes bemedling, som önskade Gustaf Adolph lediga händer emot Ferdinand. Till desto större trygghet på alla sidor blefvo genom Oxenstierna förbund träffade med Curland och Danzig: hvarjemte han tillstyrkte Konungen, att förlägga inom riket de Svenska regementerna, som voro kärnan af dess armé, och deremot öka de Skottska och Tyska.

Nu återstod att bryta löst med Kejsaren; men härvid yppades icke liten svårighet af Christians afundsamhet deröfver, att Protestanterne genom Sveriges bistånd skulle upprättas ur den förlägenhet, hvari de råkat under Danmarks anförande. Detta tankesätt ville Ferdinand nyttja till att hindra Gustaf Adolph ifrån det krig han föresatt sig, och föreslog att ingå fred i Danzig (1630), under Christians bemedling: den han förmått att hota Sverige med fredsbrott, om det vägrade antaga de villkor han föresloge. Den skicklighet hvarmed Oxenstierna afvände en så brydsam tillställning, anses för ett af hans mästerstycken i statsklokhet. Han förklarade Gustaf Adolphs benägenhet till fred, men med förbehåll, som ehuru billiga de än vore, han dock viste att Ferdinand skulle förkasta. Han vände således orättmätigheten in på Kejsaren sjelf; och betog

Danmark alla skäl att blanda sig i denna stridighet.

Om krigets utförande var Oxenstierna af olika tankar med Konungen. Han rådde honom att underlägga sig hela Preussen: att söka behålla det i fredsslutet med Polen, och hafva Stralsund till en samlingsplats för de skepp och troppar, som behöfdes för att gå försvarsvis emot Kejsaren. Gustaf Adolph åter ville angripa Ferdinand, och blott försvara sig emot Sigismund: med hvilken ofvannämda stillestånd tills vidare skulle ingås. Att Oxenstiernas plan ej kom att följas, hade kunnat sätta Sverige i yttersta våda, om han ej efter Konungens död med sin klokhet fortsatt och fulländat ett företag, som hade skett emot de råd han gifvit i afseende på rikets ställning och tillgångar.

Under första årets fälttåg emot de Kejserliga, förblef Oxenstierna vid sin beställning i Preussen, men underlät ej, att, utom dess förvaltning till Monarkens välbehag, jemväl tjena honom på andra ställen. Ibland annat föreslog han en tillökning i krono-inkomsterna af licenten för Pomerska spannmålen: hvaröfver Konungen förklarade så mycket större nöje, som Oxenstierna lofvat sjelf åtaga sig besväret dervid, och ej andra behöfde anlitas, hvilka, efter dess egna ord «skulle behålla kärnan, och lemna honom skalen.» I en skrifvelse, som angick ännu vigtigare ämnen: riksstyrelsen och thronföljden för dess späda Dotter, i händelse

af hans dödsfall under hennes minderårighet, yttrade Konungen i de lifligaste och mest rörande ordalag sitt förtroende till hans nit och skicklighet: kallade honom «sitt förnämsta stöd under den börda han måste bära; och besvor honom, att framgent så göra emot sig och sitt hus, som han ville göra emot honom och dess anhöriga, om han finge lefva och de hans hjelp behöfde.»

Med segern i sina spår gick GUSTAF ADOLPH sedan ifrån Östersjön till Elben, ifrån Elben till Weser, ifrån Weser till Mayn, och stod inom ett år (1631) vid Rhens stränder. Då omsorger och regerings-ärenden i samma mån ökades, som flere orter och länder intogos, eller underkastade sig hans beskydd, blef OXENSTIERNAS närvaro snart oumbärlig. Han fick äfven derföre Konungens befallning, att lemna sina embeten i Preussen, och komma till honom i Frankfurt vid Mayn. När han vidare genom Franken och Bejern ryckte in i Tyskland, blef Mayntz utsedt till OXENSTIERNAS högqvarter, och oinskränkt myndighet honom gifven i alla både krigs- och civila mål, som vid Rhen angingo Konungen; så att han icke allenast emottog och besvarade främmande sändebud, utan ock hade högsta befälet öfver det krigsfolk, som lemnades att skydda Churfursten af Pfaltz. Då han blef angripen af en Kejserlig och Spansk armé, som under DON SYLVAS befäl hade kommit ifrån Mantua, skref han till OXENSTIERNA:

«Svea Rikes Canceller, skynda till undsättning: annars är jag med mitt oskyldiga folk förlorad.» Han kom, och frälste den nödställda Churfursten med ett anfall på fienden, vid Mayntz, hvarigenom den blef tvungen att draga sig tillbaka. Det var i anledning af denna seger, och det bekymmer GUSTAF ADOLPH tillförne haft af den fara, hvarmed Pfaltziska länderna hotades, som han i en skrifvelse förklarade OXENSTIERNA «att om han ej hade att lita på dess flit i sina värfs utförande, vore han färdig att nedlägga både spira och krona.»

När Konungen, någon tid derefter, hade blifvit innestängd af WALLENSTEIN vid Nürnberg, och derigenom råkat i en farlig belägenhet, kallades OXENSTIERNA till undsättning. Med en undransvärd ordning och skyndsamhet sammandrog han då de corpser, som lågo spridde i Hessen, Neder-Sachsen, Franken och vid Rhen, ilade till GUSTAF ADOLPH, tog i vägen åtskilliga magasiner af lifsmedel för hans läger, som deraf var i största behof, förde dem förbi fienden, och verkställde en förening, erkänd ibland de svåraste. Han begärdes sedan till styresman för RiksStaden Nürnberg, som erhållit kunskap om hans rättvisa och driftiga befäl i Preussen; hvarpå han af Konungen der lemnades med 8000 man, för att tillika kunna betäcka Franken emot de Kejserliga. (I öfrigt innehade han sedan, som förut, Riks-Cancellers embetet). GUSTAF ADOLPH, som ofta hade

aning af det öde honom förestod, skall vid denna tiden gifvit Oxenstierna tillkänna sin yttersta vilja: om regeringen efter sin död, och förmynderskapet för sin Dotter; uteslutande Drottningen, såsom föga skicklig dertill, från all befattning med sådant. Emot Riks-Cancellerens råd begaf han sig derefter från öfra Tyskland, för att ännu en gång i egen person befria Sachsen, och uppdrog åt Oxenstierna ett lika oinskränkt befäl öfver sin krigsmakt i Franken, Schwaben och de Rhenska Kretsarna, som det han haft i Mayntz. Derjemte skulle han sammankalla till Ulm Evangeliska Ständerna i de fyra Öfre Kretsarna, för att ingå ett närmare förbund med dem, och öfverenskommelse om lefveranser till Svenska armén.

Innan detta möte kunde gå i verkställighet, stupade Gustaf Adolph (1632). Hans död öppnade det mest lysande, men ock brydsammaste tidehvarf af Oxenstiernas lefnad. Protestanterne fällde modet, treskades, och ämnade dels förlika sig med Kejsaren, dels ock undandraga sig de Svenskas anförande. Deras eröfringar mellan Rhen och Mosel ville Richelieu tillegna Frankrike: Polen upprifva stillståndet och successions-tvisten: Danmark medla fred till Sveriges skada. Svenska Rådet var tvehågset om regeringssättet under Drottningens minderårighet: riket utblottadt på tillgångar; och den styrka, det ännu ägde af sina troppar, var söndrad ej mindre af deras strödda läge öfver

hela Tyskland, än af anförarnes sjelfrådighet. I betraktande af dessa omständigheter, hade man skäl att befara, det frukterne af Gustaf Adolphs segrar, af de Svenskas blod, och rikets gjorda omkostnader, skulle gå förlorade. Men Oxenstierna, ehuru lifligen rörd af sin och fäderneslandets förlust genom Konungens död, lät ändå icke modet falla, utan beslöt att fullfölja hans stora föresats, att genom det beskydd han lemnade sina trosförvandter i Tyska Riket, försvara dess frihet, upprätthålla jemvigten i Europa, och gifva Sverige tillika med sjelfständigheten, ett lysande rum ibland dess Stater. Detta allt syntes nu hufvudsakligen bero af Protestanternas samdrägt med de Svenska, och deras förening var derföre hans första omsorg. I denna afsigt begaf han sig till Cassel; der han äfven emottog segertecken ifrån Lützen, och anstaltade om det Kongliga Likets afsändande med vederbörlig stät genom Tyskland till Sverige. Resan fortsattes med underhandlingar i synnerhet hos Churförstarne af Brandenburg och Sachsen; men han fick ej annat svar på de flesta ställen, än toma betygelser af välvilja och medsörjande. Churfursten af Sachsen kunde icke dölja honom sin ärelystnad att väljas till hufvudman för Protestanterna, och Saxiske Kretsarne syntes understödja hans önskan, af vidrighet emot Sveriges besittning af Pomern; men Oxenstierna förekom honom hos Evangeliska Ständerna i Öfra Tyskland. I egenskap

af

af befälhafvare åt denna sidan, samlade han några der stående regementen; och med det gehör denna styrka gaf honom, äfven som den fullmakt han hade fått af Svenska regeringen, att vårda alla rikets angelägenheter både i Tyskland och hos nästgränsande stater, kallade han (1633) till Heilbron, i Drottning Christinas namn, de fyra Öfre Kretsarnes Protestantiska Ständer, för att hålla på det stället, såsom säkrare i anseende till närastående troppar, det möte som annars var utsatt i Ulm. De skickade enhälligt sina fullmäktige, som började sammankomsten genom besök hos Oxenstierna. Med sin vanliga vältalighet, icke prålande, utan manlig och kärnfull, framställde han ämnet, och öfvertygade med skäl, tagna af åhörarnes eget åliggande. Han föreställde den fara, hvarmed de hotades af Ferdinands öfvermakt, men undanröjde tillika all misströstan; och förelade dem att öfverlägga: om Protestanternes förening med Sverige till krig emot Kejsaren: om valet af hufvudman för detta förbund, och tillgångar af folk och penningar.

I de rådplägningar, som förehades härom, var han i synnerhet angelägen, att Sverige skulle blifva Förbundets hufvud: dels för att bibehålla dess redan vunna anseende, dels ock, att skaffa riket desto fullare ersättning för sina krigsomkostningar. Evangeliska Ständerne skulle ock snart hafva fogat sig till ett beslut i dessa ären-

den, som svarat emot Oxenstiernas önskan, och deras eget bästa, om ej Franske Ambassadeuren Feuquières så mycket bemödat sig att inskränka Sveriges fördelar. Skickad af Richelieu att bevista denna sammankomst och att dela med Oxenstierna inseendet öfver densamma, hade han befallning att i hemlighet arbeta på Sachsiska Churförstens val till Förmanskapet. Orsaken till så ovänligt förhållande emot Sverige var ej mindre Richelieus afund till Oxenstierna, än dess hopp att genom Churförstens erkänsla kunna lättare få Elsas, som han med Frankrike ville förena. Då Feuquières fann omöjligheten deraf, att betaga Sverige Förbundets styrelse, sökte han förmå Oxenstierna att afstå förenämde landskap, emot löfte å Frankrikes sida, att befordra honom sjelf till Churförste i Mayntz, och dess son till Drottning Christinas gemål; men Oxenstierna, som aldrig styrdes hvarken af egen vinning, eller enskilt ärelystnad, förkastade hans anbud. Feuquières, harmsen öfver detta afslag, utspridde då ibland Ständerna i Heilbron, att Oxenstierna eftersträfvade en dictatorisk myndighet. De öfvertaltes väl häraf, att förordna Hertig Bernhard af Weimar till befälhafvare öfver deras troppar, i ställe för Gustaf Horn, som var RiksCancellerens måg, och äfven att inskränka hans makt med ett Råd af tie ledamöter, som, under namn af Consilium Formatum, skulle biträda honom i Förbundets styrande; men alla Richelieus stämplingar kun-

de likväl ej hindra, att Oxenstierna, på Sveriges vägnar, blef Hufvudman för Protestanterne i Öfra Tyskland, att han fick utnämna trenne af ledamöterne i bemälte Råd, och afgöra krigssaker efter eget godtfinnande. För öfrigt beslöts, att ingen af de Förenade skulle, utan Oxenstiernas samtycke, afhandla något med Förbundets fiender; och att bibehålla Sverige vid de besittningar i Tyskland, som det nu innehade, till dess man förnöjt dess omkostnader. Å Svenska sidan lofvades deremot, att till Chur-Pfaltziska Huset återställa de orter, som Gustaf Adolph frälst ur de Kejserligas våld. Om dessa beslut blefvo Frankrike, England, Holland och Danmark genom Sändebud underrättade: hvarjemte båda Sachsiska Kretsarne anmodades att biträda Förbundet. För att vinna Churfursten af Sachsen, blef Franken, i egenskap af Svenskt län, upplåtit till dess slägting, Hertigen af Weimar; och till styrka för Heilbronska Föreningen, intogs äfven Frankrike deri, med villkor att hålla 12000 man hjelptroppar.

Hvad bestörtning Gustaf Adolphs död förorsakade i Sverige, kan man lätt föreställa sig. Rikets förlägenhet af denna händelse ökades derigenom, att Rådet och Ständerna vore af olika tankar om kriget skulle fortsättas, eller ej; och om regeringssättet under Drottningens minderårighet. Det förra blef hänskjutit till Oxenstiernas ompröfvande, som ock hade den förtjensten att verka enighet om det sednare.

Han afstyrkte att välja någon Riksföreståndare: föreslog i stället regeringens uppdragande åt Rådet, under inseende af de Fem Höga Riks-Embeten, hvilkas innehafvare tillika skulle blifva Drottningens Förmyndare, (och «undandrog sig icke det rum, som kunde lemnas honom ibland dessa»); för öfrigt visade han, att riksstyrelsen på det sättet blefve jemnare, och mindre underkastad missbruk: tilläggande, att äfven Gustaf Adolph velat hafva den så inrättad. I anledning häraf uppsatte Rådet några hufvudpunkter, som blefvo honom tillsände, och, enligt brefvets lydelse, «underkastade hans pröfning efter sina djupa insigter.» I den Regeringsform han på dessa grunder utarbetade, och som af Rikets Ständer stadfästades (1634), säges väl, att den blifvit författad medan Konungen lefde, och af honom var gillad; men förenämda bref och RiksCancellerens egenhändiga concept till denna Regeringsform, som, fullt af ändringar, ännu finnes i behåll, intyga motsatsen. Derjemte författade och öfversände han förslag till Christinas uppfostran, Krigs-Collegii inrättning och Indelningsverket, samt Flottans och Financernes sättande i bättre stånd: äfven som till Förvaltningen af både Krigs och Civila ärenden i Preussen och Tyskland.

Krigsförrättningarne fortsattes på sistnämda ställe efter Oxenstiernas tillstyrkande och utstakning, dels för att skydda Sveriges Bundsförvandter, dels ock, att genom krigets flyttning

inom Kejsarens Arfländer, tvinga honom till antagliga fredsvillkor. Prins GEORG af Brunswig skickades med en armé till Westphalen och dref ut den Kejserliga, som under GRONSFELDT der innästlat sig. Med en annan corps undsattes Holland af STÅLHANDSKE, och Sachsen blef för tredje gången af de Svenske räddadt genom BANERS armé vid Odern. I Schlesien sysselsattes Kejsaren af de troppar som under Grefven af THURN förenat sig med Sachsen och Brandenburg; ehuru kriget der fördes med mindre framgång, i anseende till dessa Hofvens egenmäktiga förhållande. Rhenska Kretsarne, Nürnberg och Franken blefvo skyddade under Hertigarnes af Birkenfeldt och Weimar befäl. RiksCancelleren sjelf, biträdd af GUSTAF HORN, angrep den Kejserliga armé, som efter slaget vid Lützen stannat qvar i Schwaben. Af nederlagen vid Pfaffenheim och Hedendorf blef den nu så förstörd, att båda Rhenska Kretsarne kommo i Protestanternes händer, och vägen stod dem öppen in i FERDINANDS egna länder. OXENSTIERNAS hugnad af dessa framgångar blandades emedlertid af oro öfver Catholikernes våldsamheter emot Lutheranerne i Donawerth, dem han tog i försvar; och af den tillsyn krigsagan behöfde i de vidt utspridda delarne af Sveriges krigsmakt. Vid armén i Westphalen stillade han en allmän uppresning öfver uteblifven sold; och afhjelpte klagomålen emot tropparnes framfart i Öfra Tyskland. Det svåraste var, att förekomma en Weimars, med

flere, i synnerhet Tyske Befälhafvares, tilltagsenhet och egennytta, som, efter tid och omständigheter, ej undgingo hans beifrande *).

För Danmarks afund öfver Sveriges tillvexande makt och ära måste han ständigt vara på vakt, och hålla en ansenlig corps vid Wesern. Christian var flera gånger sinnad att med fredsbrott kringskära de Svenskas fördelar i Tyskland, men hindrades af Danska Rådet från uppenbara fiendtligheter. Han företog då i stället att medla en fred i Tyska Riket på sådana grunder, att föga afseende skulle göras på hvad Riks-Ständernas frihet och Protestanternes beskydd hade kostat Sverige. Det blef ock derföre icke nämdt i den kallelse, hvarmed han såsom medlare böd de andra krigande makterna att sammanträda i Breslau. Då Oxenstierna icke annat kunde, än förkasta en sådan Bemedling, tillstyrkte Christian Churförstarne af Brandenburg och Sachsen, att förena sig med Kejsaren, och tvinga Svenskarne till fred, om

*) «Det synes mig» svarade han R. R. och Fältmarskalken Tott, som begärt hans förord till någon belöning af Mechlenburgiska Hertigarne «ej vara till fäderneslandets reputation, att jag, i denna min charge, skulle några främmande om eder recompense interpellera: likasom mitt fädernesland dertill icke vore sufficient. Ginge det min person an, så ville jag, hvar Hertigen af egen courtoisie ej dertill propenderade, akta mitt stånd i riket så högt och nobelt, att jag hvarken den, eller några främmande, för något beneficio skulle göra mig obligerad.»

de ej antogo de villkor, som förelades dem: hvartill Danmark och Polen, med hotelse af krigsförklaring, äfven skulle bidraga. Denna stämpling förebyggde Oxenstierna genom särskilt aftal med Churfursten af Brandenburg, och den förhoppning han gaf honom om dess sons förmälning med Svenska Drottningen. Båda Churförstarne gjorde emedlertid så många svårigheter vid deltagandet i Heilbronska Förbundet, att Oxenstierna emedlertid fann nödigt öfvertala Neder-Sachsiska Kretsen, på det, i händelse af söndring, de ej måtte få andra Protestantiska Ständer med sig.

I denna afsigt öppnades mötet i Halberstädt, på hvilket Oxenstierna föreslog Neder-Sachsiska Ständerna, att ingå i Föreningen med de Öfra Kretsarna, och bevilja troppar till gemensamt försvar. De antogo förslaget, och lofvade hålla 22000 man, för hvilka Johan Baner, på RiksCancellerens förord, blef vald till anförare; förklarade sig benägna att intagas i Förbundet, och medgåfvo den rättighet till ersättning, som Sverige påstod; men uppsköto med villkorens utstakande till Protestanternes allmänna Samling, som Oxenstierna redan utlyst att hållas i Frankfurt am Mayn.

I denna sammankomst förelades dem att öfverenskomma: om enhälligt ingående i Heilbronska Union: om de villkor, som i freden med Kejsaren skulle betingas: om något visst beslut i anseende till den af Danmark erbudna

fredsmedlingen: om Sveriges förnöjande för sina kostnader: om krigsfond, Magasiner och andra hushållsmål; om Philipsburg till Frankrike borde afträdas, och Prinsen af Neuburg få blifva neutral; samt slutligen: om och på hvad sätt andre makter i Förbundet skulle intagas. Franska Sändebuden Feuquières och De la Grange bevakade vid detta möte Richelieus afsigter. De sökte att draga Calvinisterna på sin sida, och bragte med penningar ledamöterne i Concilium Formatum derhän, att Frankrike bekom Philipsburg, som Oxenstierna så ogerna velat afstå. För detta vägrande och hans motstånd att bevilja Catholska Ständernas neutralitet, den Richelieu ifrån krigets början så högligen påyrkat, hade Frankrike upphört med de subsidier Sverige förbehållit sig i alliancen, och afböjde nu derjemte Oxenstiernas val till Churförste af Mayntz. Som redan påmindt är, tillböds honom att blifva det under mötet i Heilbron; i följe hvaraf han ock skref till sin bror, RiksDrotsen Gabriel Gustafson Oxenstierna, en af Christinas förmyndare, för att inhämta hans och de öfriga af Rådets tankar om denna upphöjelse. De låto honom svara på egna vägnar «att man hoppades, han ej af något anbud skulle dragas ifrån att tjena sitt fädernesland.»

Med öfverläggningen om förenämda ärenden drogs långt ut på tiden, i synnerhet om Sveriges förnöjande. Ehuru Svenskarne, efter

Oxenstiernas yttrande i ett bref till Regeringen «voro hatade i Tyskland af sjelfva Protestanterna, för det att deras bistånd var oumbärligt,» kunde dock ingen af de församlade Ständerna neka Svenska kronans rätt till ersättning. Riks-Cancelleren ville hafva den blott i allmänhet lofvad; men Sachsiska Kretsarne, som fruktade för Pommerns afträdande, påstodo att han uttryckligen borde uppgifva sin fordran; den Churfursten af Sachsen ville inskränka inom några strödda och mindre betydliga orter. För öfrigt sökte både denne Prins och Churfursten af Brandenburg så inrätta Förbundet, att hvar stat skulle förnämligast vara betänkt på sitt eget försvar, och sedan efter råd och lägenhet bispringa sina Bundsförvandter.

Under dessa tvistigheter reste Oxenstiernа bort, för att lemna Ständerna sin fulla frihet, och besörja om Öfra Tysklands försvar emot Romerska Konungens, och Cardinal-Infantens förenade krigshärar, som nu hotade Nördlingen. Han hade der endast 18000 man att ställa emot 30000 af fienden, och var derföre, tillika med Horn, af den tanken, att förstärkning borde afbidas, innan staden kunde undsättas. De nödgades dock foga sig efter Weimars hetsighet att brådskynda en drabbning vid Nördlingen (1634), som slutades med fullkomligt nederlag på Svenskarnes sida.

Denna händelse väckte allmän bestörtning, och blef af de vigtigaste påföljder. Svenske

tropparne tvungos att öfvergifva Beyern, Schwaben, Würtemberg, och nästan hela Franken: hvarjemte BANER måste draga sig ur Schlesien; så att alla hittills vunna fördelar syntes blifva om intet. Ständerna i Frankfurt gåfvo ock allt förloradt, afbröto sammankomsten, och sökte hvar för sig att erhålla fred med Kejsaren. I så förtviflade omständigheter företog sig OXENSTIERNA, att ännu en gång frälsa sitt fäderneslands heder och Tyska Riks-Ståndens frihet. Till den ändan samlades, under Weimars befäl, öfverlefvorna af armén efter slaget vid Nördlingen, och andra strödda corpser i Öfra Tyskland, med hvilka han skickades att betäcka de af Sverige intagna orter vid Rhen. Han hindrade ock länge de Kejserligas framsteg; men i saknad af det biträde, som Frankrike, enligt Förbundet, hade bort göra honom, måste han slutligen draga sig undan till Elsas.

För att undvika stridigheter om förmanskapet, och bereda Sverige desto rikare ersättning, hade OXENSTIERNA hittills på allt sätt afböjt, att Frankrike annorledes, än med understöd af penningar och hjelptroppar skulle få inmänga sig i Protestanternas krig med Kejsaren. Nu åter blef han tvungen att af nöden göra sig lag, och, genom Heilbronska Unions Ministrar vid Franska Hofvet, bjuda RICHELIEU de Svenskas besittningar i Elsas, emot det bistånd, som behöfdes, af uppenbart krig å Frankrikes sida emot FERDINAND och dess medhållare. Der-

jemte kallade han Evangeliska Förbundet till ett sammanträde i Worms, att öfverlägga om vidare försvarsanstalter; men af de få, som der inställde sig, blef ej mera åtgjordt, än att de gillade förenämda anbud åt Frankrike. Icke-destomindre, och som han nogsamt funnit under mötet i Frankfurt, huru liten räkning han kunde göra sig på Sachsiska Kretsarnes deltagande i sina afsigter, beslöt han att ännu en gång samla Heilbronska Unions ledamöter i Worms, för att, om möjligt vore, qvarhålla dem åtminstone i Förbundet med de Svenska. Han ernådde ock detta syftemål så vida, att de lofvade icke sluta fred med Kejsaren, utan Sveriges samråd; och att fortsätta kriget, om Oxenstierna på den resan, som han åtog sig att göra till Paris och Neder-Sachsiska Kretsen, kunde bringa andra Stater, i synnerhet Frankrike, till offensift biträde. Att han i egen person skulle besöka Franska Hofvet, ansågs för så mycket mera nödigt, som Richelieu, om ej verkligen sinnad att öfvergifva Heilbronska Förbundet, likväl nu gjorde svårigheter tillbaka, emot det man tillförne vägrat gå in i hans förslag.

Vid ankomsten till Paris, lades honom nya ledsamheter i vägen med det högdragna ceremoniel, hvarefter Richelieu ville emottaga honom; men Oxenstierna betog dem den verkan de åsyftade. Han lemnade Cardinalen högra handen, med yttrande «att han icke gjorde det på Sveriges vägnar, i anseende till Frank-

rike, utan endast af personlig aktning för en så stor Statsman,» och föreställde honom i öfrigt på ett bevisande sätt, huru Franska kronan var i samma fara för de Kejserligas öfvermakt, som den Svenska, och hennes Bundsförvandter i Tyskland. Härigenom, och för att ej synas fela emot en af statsklokhetens allmännaste grundsatser, förmåddes Richelieu att med en krigshär af 25000 man angripa Kejsaren. När han sedan lockade Weimar och dess armé ur Sveriges tjenst, för att låta den utgöra en stor del af de troppar, som han utfäst sig att hålla på benen, var det å ena sidan ett prof af hans svek i förbundet; men beredde å den andra en ännu större heder för Oxenstierna och Sverige af Tyska kriget.

Ifrån Paris tog RiksCancelleren vägen till Tyskland genom Nederländerna, och fann Holland obenäget att våga något till Evangeliska Förbundets hjelp. I Nedra Tyskland, inom hvilket Svenska krigsrörelserna nu blifvit inskränkta, var oredan och villrådigheten ännu större, än i de Öfre Kretsarne. Utom Hessen, som till krigets slut gjorde ett med Sverige, vore dess öfriga Ständer i fullt beråd, att ej allenast göra enskilt fred med Kejsaren, utan ock att förklara Svenskarne för Tyska Rikets fiender, om de ej åtnöjdes med de fredsvillkor man ärnade föreskrifva dem. Churförstarne af Brandenburg och Sachsen hade skilt sina troppar ifrån Svenska armén; och den sednare sökt

förleda en del Öfverstar, att med hela regementer gå öfver på hans sida. Under förevändning af bristande sold, förorsakades häraf en nästan allmän uppresning ibland de värfvade, och OXENSTIERNA sjelf blef anhållen i Magdeburg, till underpant, som det hette, för betalningen. Genom BANERS rådighet, kom han dock snart på fri fot igen, och upproret stillades; men hans bemödande var förgäfves, att bringa ofvanmälte Churförstar ifrån att sluta den fred med Kejsaren, hvartill de strax efter slaget vid Nördlingen hade underskrifvit grundläggningen. Den slöts i Prag emellan dem och Hertigen af Lüneburg på den ena sidan (1635), samt FERDINAND och dess anhängare på den andra, som alla voro ense om, att med förenad styrka drifva Svenskarne ur Tyskland. Den ena efter den andra af Sveriges medhållare bragtes samma år till förlikning med de Kejserliga; och då äfven Rikstaden Frankfurt vid Mayn, som varit sätet för Evangeliska Union, hade följt deras efterdöme, upphörde denna förening, som kostat OXENSTIERNA så mycken möda att stifta, hvars underhållande fordrat så stor försigtighet, men ändå, för deras vankelmodighet, som hade bort bispringa honom, så litet verkade till det åsyftade ändamålet. Utom nödiga garnisoner, hade han nu endast 16000 man, under BANERS anförande, för att bjuda 30000 af Sveriges fiender spetsen: de blefvo dock vid Dömitz så slagne och förskingrade, att kriget kunde flyttas inom deras gränsor, och Svenske tropparne der

underhållas. Denna seger upplifvade modet hos de få vänner, som Sverige ännu hade, och föranlät dem att förse fästningarne med hvarjehanda förnödenheter.

Med Svenska Rådet och Regeringen var Oxenstierna ej tillfreds denna tiden. Han klagade öfver dröjsmål i det som fordrades för armén, och att man ej besinnade, det han nu behöfde mera understöd, än tillförne, sedan riket var öfvergifvit af så många Bundsförvandter. Då stilleståndet med Polen hade gått till ända, ville han ej, att ett nytt skulle köpas med Preussens återgifvande; och sade «att inkomsterne deraf gingo upp emot hälften af rikets öfriga tillgångar.» Ickedestomindre förlängdes vapenhvilan på detta villkor med en afhandling i Stumsdorf, den han ansåg för att vara captiose (illfundigt) och till Sveriges skada uppsatt: han yttrade sitt missnöje häröfver för sin bror, Riks-Rådet och RiksDrotsen Gabriel Oxenstierna, men bad honom ej yppa det för vederbörande. När regeringen vidare i otid, och med för mycken enständighet yrkade på fred med Kejsaren, förgick honom tålamodet, som ses af ett bref till samma broder *).

*) «Som jag nu ser» skrifver han «consilierne föras, skall freden mycket ondt hos oss förorsaka: jag ser, att vi missbruka vår libertet, förr än vi henne till det minsta funderat. Jag skall följa edra tankar och ordres efter, och famla efter freden i ljus och mörker. Gud gifve lycka till att fatta honom, och så en ända på

Året derefter (1636) förnyades i Wismar af Oxenstierna och Chaumont, på Sveriges och Frankrikes vägnar, båda Kronornas förbund för en tid af fyra månader: inom hvilken man hoppades, att de fredsunderhandlingar skulle taga sin början, som voro föreslagne att hållas i Lübeck. Oxenstierna blef sedan hemkallad af Svenska Rådet, för att med sin styrelse af rådplägningarne gifva desto större vigt åt dess förordnande så väl inom riket, som i utländska angelägenheter. Han hade härvid den hugnaden, att lemna alla saker i god ordning efter sig; och fastän Sveriges öfvergifvande af sina Bundsförvandter var i förstone brydsamt, gick allting i längden mera vigt och obehindradt, då han ej behöfde rätta sig efter deras ensidighet, och kunde förordna hvad befälhafvare han ville. Det anseende, som Svenska vapnen återvunnit vid Dömitz, stadgades af Banérs seger vid Witstock öfver Sachsarne och de Kejserliga. Utom hans armé, hade Sverige nu äfven tven-

mig, sedan jag se måste, att alla valida consilia (käcka rådslag), som för detta förde äro till vår nations ära och reputation, nu hafva en ända.» För öfrigt bad han ursäkta hos Regeringen «det han ingen instruction följde, utan lopp med vädret, alldenstund intet annat råd funnes.»

I anledning af Franske Ambassadeuren, Comte d'Avaux förväntade ankomst till Stockholm, skref och tillstyrkte han, att bemöta honom höfligt «men likväl iakttaga Riksens och Regeringens reputation och dignitet» tilläggande «att han var en slug och genomdrefven man, den de med söte ord icke svara måtte.»

ne andra, under Lesles och Herman Wrangels befäl vid Weser och Oder-strömmarne: alla intagna orter vore i godt försvarsstånd, och deras besättningar sammanräknade uppvägde en hel krigshär.

Efter så många vigtiga förrättningar och anstalter var det naturligt, att Oxenstierna, vid sin återkomst till Stockholm, blef med utmärkta ärebetygelser emottagen *). Han gjorde då redo för det kall han beklädt ifrån Konungens död, och afrådde, att så oinskränkt makt, som blifvit honom gifven, skulle anförtros åt någon annan. De förslag oaktadt, som han gjort och hemskickat så väl till ordning i Riksstyrelsen, som penningverkets och näringarnes upphjelpande, fann han i den förra hufvudlöshet och oenighet; i de sednare försämring och aftynande. Genom hans förnyade nit och omtanke blefvo nu dessa brister dels lättade, dels ock afhulpne **). Han yrkade på frihet i handelsrörelser, upphäfvandet af onödiga förbud och

*) Rikets Ständer, som det året kommit tillsammans i Maj månad, beslöto att, innan de åtskildes, afbida hans hemkomst, som skedde den 29 Juli. Vid densamma voro de, jemte Rådet, honom till mötes utom staden, och ehuru mycket de längtade efter fred, förmådde han dem likväl med sina mogna föreställningar, att ej, utan på hederliga villkor, önska den.

**) I synnerhet togos många nyttiga författningar till Bergsbrukens förkofring: hvaribland må nämnas förbudet emot tackjerns utförande, och BergsCollegii inrättning.

och inrättandet af Postverket *): understödde det allmänna Handels-Compagniet **), som inrättades i GUSTAF ADOLPHS tid, och var sjelf deri med actier deltagande. I synnerhet befrämjades Stockholms köpenskap med den Frimarknad, som beviljades denna staden, och dess prydande med anstalt om bättre byggnader, än man haft tillförne: ibland hvilka han förnämligast besörjde Riddarhusets fullbordan. En lika omsorg sträcktes till slöjder och näringar, som nu i allmänhet fingo ett förbättradt skick, och till en del första gången infördes. Både högre och lägre embetsmän uppmuntrades att befordra fäderneslandets gemensamma bästa, och föregingos med efterdömen. «Då vi sitte här och rådslå om Rikets allmänna välfärd» sade han en gång åt den förste af Regeringen «böre vi sätta å sido allt privat intresse.» Om Kronans drätsel och dess ökande hade han mycken sorgfällighet; och yttrade sig vid ett tillfälle om det skick, hvari han funnit den: «Nobis plerumque tam deest quod habemus, quam quod non habemus (utom det som verkligen brister, har man

*) Kriget oaktadt, var handeln i jemt tilltagande, så att Danmark i början af 1640:talet klagade deröfver, att de Svenskas tullfrihet i Öresund, emot förra vanligheten kom an på varor af 4 tunnor guld eller 400,000 R:dr värde.

**) Af de Nybyggen, som anlades i Norra America och på Guineiska kusten, hade detta Compagnie mycken styrka.

ej en gång det, som borde finnas).» Huru för öfrigt en del embetsmän förvaltada sina sysslor, kan inhämtas af denna hans utlåtelse «och må jag bekänna sanningen: vore icke försummelsen och den deraf förorsakade misströstan så stor hos somliga, stode saken väl att hjelpa.»

Den afund, Oxenstierna ådragit sig af Gustaf Adolphs synnerliga förtroende och sina stora förrättningar, kunde af hans ifver emot det, han såg lända till rikets skada, ej annat än utbrista i de mindre rättsinniges hat och förtal. De utspridde, att han arbetade på sin son Eriks förmälande med Drottning Christina; och han nämner det sjelf, som en ogrundad sak i ett bref till denna sonen: hvari han rådde honom att gifta sig med Elisabet Brahe. Man gjorde ock RiksCancelleren det tillmälet, att han yrkade på Tyska krigets fortsättning, för att hafva den mest lysande grenen af Riksstyrelsen i sina händer; men alla som kände och oväldigt pröfvade hvad många hinder som borde undanrödjas, innan krigets ändamål och Sveriges skäliga ersättning kunde vinnas, måste ändtligen medgifva, att det snarare för skyndsamt, än för sent slutades.

Ehuru Adler Salvius, efter Oxenstiernas hemresa, blef qvar i Tyskland, för att besörja om subsidiernas uppbärande af Frankrike och brefvexlingen med Utländska Hofven, jemte det att RiksRådet Sten Bjelke skulle efter omständigheterna göra, eller emottaga fredsför-

slag, hade Oxenstierna verkligen mesta arbetet och största äran, ej mindre af fredsverket, än krigsrörelsernas bestämning. Vid båda delarne följde han oryggligen vissa grundsatser: i den förra, att Pragiska freden skulle upphäfvas, och Tyska Riket återställas i sitt förra skick: hvaraf Sveriges förnöjande blef en nödvändig påföljd; i den sednare, att de Kejserlige skulle först och främst afhållas ifrån Östersjö-sidan: krigsteatern flyttas till Schlesien och Böhmen, och armén i det mesta underhållas af värfningar inom Tyskland, för att spara de Svenskas blod. Enligt dessa grunder, hade Baner, efter ofvannämda seger, närmat sig intill Kejsarens arfländer (1637): hvarigenom Frankrike tillika frälstes ifrån den Kejserliga armé, som der infallit under Gallas anförande; men nödgades vända om att försvara Ferdinands egna länder. Då nu Baner blef anfallen af öfverlägsen styrka och begärde af Richelieu en diversion tillbaka, fick han löften och smicker, i ställe för hjelpsändning. Han måste en tid finna sig innestängd vid Torgau, men gjorde slutligen ett mästerligt återtåg till Pommern; och efter föreningen med Herman Wrangels armé, vände han sig med sådan tapperhet emot de Kejserliga, att samma troppar, som vid Torgau kringränt honom, blefvo antingen förödde eller skingrade. Under Baners förlägenhet, hade Salvius mäst lystra efter fredsanbud; och Richelieu, som började frukta, att Sverige skulle göra enskilt fred, blef då angelägen om Förbundets

förlängande. Oxenstierna var ock benägen dertill, med villkor att det skulle räcka till fredens slut; men Richelieu ville hafva det på obestämd tid. Härom tvistades länge, till dess att Frankrike, efter Cardinalens död, antog Sveriges förslag.

Så mångfaldiga omsorger om Rikets både utländska och inre åliggande, kunde likväl ej afhålla Oxenstierna ifrån det närmaste inseende öfver Christinas uppfostran. Då hennes mor, Enkedrottningen, ville uppföda henne i sitt sällskap, som ett vanligt fruntimmer, och ej syntes besinna, att hon borde danas till Regent för ett stort rike, lät Oxenstierna, i samråd med Regeringen (1639), skilja henne vid moderns ständiga öfvervaro. Ifrån den tiden använde han dagligen flere timmar att undervisa henne, i synnerhet i regerings-konsten. Mödan lättades af hennes vettgirighet, som var så utmärkt, att redan i de år, då hon som barn hade dockor och andra leksaker, kastade hon allt ifrån sig, när RiksCancelleren sågs komma, och tröttnade aldrig att fråga och afhöra honom.

Emedlertid fortsattes fälttågen emot Kejsaren, och de med honom förenade makter, som ledo ett nytt nederlag af Baner vid Chemnitz. Med den öfvervigt, som denna seger och friska troppar ifrån Sverige gåfvo honom, kunde han ej allenast hålla kriget inom fiendernas gränsor, utan ock, sedan Pirna var intagit, förmå dem att söka fred: hvarom Brandenburg först,

och sedan Kejsaren, med förslag inkommo. De grundvillkor, som hans Ministrar i Hamburg hade tecknat, vägrade han väl i förstone stadfästa (1642), och ville göra särskilt fred med Sverige, för att kunna föreskrifva Churfursten af Pfaltz lagar; men då Oxenstierna ej stod att bringa från dess förr omtalta plan, började fredsverket efter densamma med allvar företagas af de krigande Makternas Sändebud. För att öka anseendet af Svenska Beskickningen, blef RiksCancellerens son, RiksRådet Johan Oxenstierna, af Regeringen utsänd till Tyskland. Det var honom då tillika uppdraget, att sätta Pommerska styrelsen i ordning, och att afsluta några ärenden med Brandenburg. På sitt yttrande för fadern, att han grufvade sig för så vigtiga värf, fick han det svaret: «nescis, mi fili, quantilla prudentia orbis regitur» (du vet ej, min son, med hvad liten klokhet verlden styres). Emedlertid underlät han icke i den brefvexling, som fördes dem emellan, att gå honom tillhanda med råd och förmaningar *).

*) «Understår du dig» säger han i ett af dessa bref «att handtera ditt fäderneslands angelägna ärender och höga saker, får du intet göra strider i fåfängan,» medgifver dock på ett annat ställe «att den som i verlden agera vill, honom tjenar hvarken att allt lida, eller allt eftergifva» — Novis emergentibus (då oförmodade saker föreföllo) råddes han «att bruka defectum mandati (undskylla sig med bristande föreskrift derom)» att svara terminis generalibus (i obestämda ordalag); med förtröstningar (gifva godt hopp) och så vidare — Churfursten af Brandenburg skulle han ej

Under dessa afhandlingar varade kriget allt utföre, och fördes med den framgång å Sveriges sida, att BANER, som slutligen bröt in i Ober-Pfaltz (1640), hade kunnat öfvervåldiga Kejsarens krigsmakt, om GUÉBRIANT, som anförde Weimarska armén, velat förena sig med honom.

svara så cathegorice (rent ut) «dermed» heter det «ger du honom vid handen, huru han dig må uppehålla, och draga omkring: våre ursägtningar skola förbehållas, och hål att utan förtal springa tillbakas, om vi intet allvare hos honom förnimme. Om någon förtret med Tyska Rikets Ständer syntes förestå, skulle han ej rifva målet sönder, utan söka en utväg, hvar icke finnas kan att botat, dock likväl att uppskjutat, och hålla rem integro et suspenso (saken oafgjord, och sin talan öppen).» Med inrättningarne i Pommern «borde han gå pedetentim (steg för steg); och, i anseende till Ständernas vederspänstighet, dividere et imperare (söndra dem för att herrska). Det vore ock bättre, att tåla någon orätt, så länge man ej var resolverad (fullt sinnad) att vedergöra det, än att göra sig utan eftertryck med en hop ord onyttig.» «Ju hellre du vill» utlåter han sig i ett annat bref «att allt skall riktigt och rätt tillgå, ju flere varder du offenderandes (desto flera stöter du). Patriæ incommoda avertas partim fortiter enndo contra, partim declinando, partim dissimulando (du bör afvända fäderneslandets skada dels genom tappert motstånd, dels med försigtigt undvikande, dels ock genom det du låtsar icke se den). Cogita quæ sunt, et quo animo, diligenter: loquere pauca, et scribe nihil (begrunda väl andras gerningar och uppsåt: var fåtalig, och yttra dig ej skriftligen). På Pragiska fredens förändring, och restitution i Tyskland (Tyska Rikets återställande i sitt förra skick) der drages allt, som på en axel (bör allt grundas på).»

När detta, förmodligen efter RICHELIEUS befallning, icke skedde, inlade BANER ändå en ny ära med det ryktbara återtåget i djupa snön till Sachsen. Han dog kort derefter, och då man allmänt var villrådig om efterträdare i befälet, föreslog OXENSTIERNA att lemna det åt TORSTENSON, som till en början hedrade hans förord med segern vid Leipzig (1642).

Den unge Pfaltzgrefven, sedermera Svenska Konungen, CARL GUSTAF, gick in i hans armé, för att, som det sades, lära krigskonsten af en så stor mästare. OXENSTIERNA sökte andra skäl dertill, och yttrade sig i ett förtroligt bref «att han inte förstod rätta anledningen; men rådde att höfligt taga emot denna Prinsen.» Både han och dess föräldrar omfattades med en utmärkt tillgifvenhet af Drottningen, men stodo icke väl hos dåvarande Regering. När derföre gamla Pfaltzgrefven lät fråga Rådet, om hans son skulle uppfödas på Tyska eller Svenska viset, fick han det oväntade svaret «att han som far kunde uppfostra honom bäst han gitte.» Han yttrade nog tydligt med denna fråga sin önskan och förhoppning om sonens upphöjelse på Svenska thronen: hvartill man för ingen del var benägen. OXENSTIERNA föregaf, att, då han frågat GUSTAF ADOLPH under dess sjukdom i Preussen om Pfaltziska Husets succession, skulle Konungen bedt Gud bevara riket för Tyska Regenter, och som ingen utländsk Gemål, utom någon Förste ifrån Tyskland, syntes vara

tjenlig för CHRISTINA, blef det ryktet sannolikt, som utspriddes om Regeringens afsigt, att förmäla henne med någon Svensk herre, eller, om hon det vägrade, förvandla riket till en Aristokratisk Republik. Rätta syftemålet torde väl aldrig fullkomligen uppdagas; dock vet man, att sedan Ständerne på Riksdagen 1639 börjat yttra missnöje öfver vissa slägters tilltagande makt, och tillika sin önskan, att CARL GUSTAF måtte utses till Drottningens Gemål, arbetade Rådet, och i synnerhet RiksCancelleren, med alla krafter deremot. Det verkade ock så mycket, att CHRISTINA, som hon sjelf bekänner, ej utan största svårighet kunde drifva igenom hans val till sin efterträdare.

Han blef emedlertid utnämd till Generalissimus för Svenska krigsmakten, samma år som kriget slutades genom Westphaliska freden. Den hade hela tiden sysselsatt de krigförande Makternas Sändebud, och var svår att bereda för de många olika afsigter, som stötte tillsammans. Härtill bidrog ock ganska mycket, att man aldrig kom öfverens om något stillestånd, utan väntade hvar på sina vapens öfvervigt, för att erhålla bättre villkor. Man såg dem derföre på papperet öka eller inskränka sina påståenden, allt efter som de på fältet varit segrande eller olycklige. Frankrikes företrädeslystnad, den OXENSTIERNA ansåg för obehörig och stridande emot Sveriges anseende, var dessutom ett stort hinder, som vållade många jemkningar.

Han kunde ej lida, att Ambassadeuren D'Avaux i sina noter nyttjade Franska språket; och ålade sin son att svara honom på Svenska, till dess han började skrifva på latin. Samma vidrighet emot det företräde, som man då redan ville tillegna Fransyska tungomålet, behöll han i all sin tid; och yttrade sig för Engelska Ministern Whitelocke, att han kunde ej begripa, hvarföre man icke hellre betjente sig af de gamla Romares språk, som var både vackrare och mera ordrikt. Ett annat prof af hans sorgfällighet att ej lemna Franska kronan något försteg för den Svenska, var hans förmaning till sin son, att ej fortare, än Fransyska Ministrarne, nalkas det utsatta mötesstället för fredsunderhandlingen, och att loco intermedio (hos tredje man) afhandla med dem; eller ock låta sakerna afgöras mellan bådå Hofvens Under-Ministrar, skiftevis i hvarandras qvarter. Han rådde honom för öfrigt, att arbeta på fredsverket i samråd med Frankrike, och ej gifva orsak till någon söndring. Af denna beständighet i Förbund gaf Oxenstierna ett nytt vedermäle (1645), då han af Spanska Hofvet erhöll förmånliga anbud om enskilt fred, som ej antogos. Den hedrade hans tankesätt destomera, som Franske Ministèren så ofta brustit i sina förbindelser; och då nyligen hade gjort ett fredsförslag, utan att lemna Sverige del deraf. Ur samma skäl drog han länge i betänkande att emottaga Weimarska tropparne, som, sedan de blifvit lockade ur Svenska tjensten, hade ledsnat vid den Franska: och sön-

derslitit sina fanor. Det skedde ock verkligen icke förr än vid faran af deras öfvergång till de Kejserliga.

För Rikets säkerhet och förmånligare sjöfart slöt Oxenstierna ett Handels-Förbund med Portugal (1640), och ett annat om inbördes försvar med Holland. I detta afseende förband han ock Sverige med Siebenburgiska Fursten Ragotski (1643), som upprest sig emot Kejsaren. Inrikes hushållningen fordrade i samma mån hans osafbrutna omsorg, som det långvariga kriget medtog både allmän och enskilt förmögenhet. Af ett bref, hvari han klagar öfver åldriga Collegers overksamhet, ser det ut som han haft mesta besväret, äfven med inländska ärenden. Att fylla rikets mångfaldiga behof, måste han samtycka till föryttring af Kronogods, och ehuru den var förbuden i Regeringsformen, hade sådana egendomar till ett värde af 200,000 R:dr blifvit sålda (1641), då Regeringen beslöt, att vidare försälja dem, till dess en dubbelt så stor summa hade influtit *). Som endast Adeln fick begagna sig af denna handel, kunde den ej annat än misshaga Ofrälse Ständen. Det var för att mildra deras påminnelser så väl häröfver, som i andra delar, rörande Adelsmäns företräden, som Oxenstierna lät Drottningen två eller tre gånger i veckan bevista rådplägningarne (1643), förr än hon tillträdt regeringen.

*) Ej allenast Kronans egna tillhörigheter blefvo föryttrade, utan ock dess räntor af skattehemman.

Sveriges ställning emot Danmark, som allt ifrån början af Tyska kriget hade varit så tvetydig, blef slutligen af den osäkerhet att man nödgades med uppenbart krig söka större trygghet. Utom afundsfulla stämplingar emot riket, hade CHRISTIAN, i den förlägenhet som Svenskarne voro efter slaget vid Nördlingen, låtit sin son väljas till Biskop i Brehmen, för att bringa Stiftet ur deras händer, och tvinga dem att lemna det. Han hade underblåst det missnöje, som uppkommit mellan Svenska Regeringen och GUSTAF ADOLPHS Enkedrottning, befordrat dess afvikande, och emottagit henne i sitt rike: hvilket OXENSTIERNA ansåg «för en märklig skymf, som ej lidas kunde.» När han tillika (1643) företog sig, att betunga Sveriges handel med afgifter för dess skepp i Öresund, höll man, efter RiksCancellerens eget utlåtande «för så godt att binda hästen vid grannens gärdesgård, som att förvänta honom hemma hos sig; i synnerhet som flottan var väl försedd, och Finske tropparne, tillika med de Lifländske, blifvit sparde till ett sådant behof.» Denna nya krigsrustning sysselsatte honom så mycket, att han sjelf bekände «det han på lång tid ej varit med svårare arbete belastad; men hvad hjelper det?» fortfor han «jag är med arbete född, hafver med arbete lefvat, och måste med arbete dö.» Han förekom så vaksamt Danskarnes anfall, att förr än det förmodades var Svenska Flottan utlupen (1644), och hade vunnit en af de största segrar. Danska armén blef ock slagen till lands

af den Svenska under TORSTENSON, som inkräktade Holstein, Schleswig och Jutland. När Danmarks förluster ännu mera ökades af GUSTAF HORNS framsteg i Skåne och Blekingen, nödgades CHRISTIAN beqväma sig till ett fredsfördrag i Brömsebro (1645), då Gottland, Jemtland och Herjedalen för evärdeliga tider, samt Halland på 26 år, tillerkändes Sverige. De Svenskas tullfrihet i Öresund blef nu äfven stadfäst, och Danskarnes påstådda herravälde öfver Östersjön uttryckligen dödadt. Vid denna fredsunderhandling var OXENSTIERNA hufvudman för Sveriges fullmäktige; och har ej allenast författat utan ock med egen hand renskrifvit dertill hörande handlingar, som erkännas för mönster af skicklighet i sådana ämnen. Då han kommit tillbaka, blef han i Rådet af Drottningen med ett loftal emottagen; hvari hon tillskref hans klokhet den vunna ärerika freden, och berömde hans trohet emot sig, hans nit och kärlek för fäderneslandets bästa. Till vidare prof af hennes erkänsla, upphöjdes OXENSTIERNA till Grefve af Södermöre; och hans förra Lagmansdöme öfver Westernorrland ökades med de tillvunna landskapen Jemtland och Herjedalen.

Under det att Svenska vapnen kröntes med så mycken framgång åt alla sidor hade CHRISTINA sjelf antagit riksstyrelsen (1644). Missnöjd med den Regeringsform, som antogs 1634, ville hon ej underskrifva densamma, utan styra riket

efter Konunga Balken. Det skulle ändå varit en stor lycka ej mindre för Drottningen, än dess undersåtare, om hon framgent hade hugnat Oxenstierna med det förtroende, hvartill hans så allmänt erkända skicklighet gjorde honom berättigad. Men det fattades beklagligtvis icke vid Hofvet flere, som betjente sig af Christinas öfverdrifna böjelse att lysa, för att göra henne vidrig emot RiksCancelleren; hvartill således intet mera behöfdes, än föreställningar att han i hela Europa hade största hedern af Sveriges anseende. Det var nu i beständig tillvext ifrån det ena året till det andra. Genom Torstensons, Wrangels, och andra befälhafvares stora bedrifter, voro Brandenburg och Sachsen (1641 — 1645) tvungna till neutralitet, och Svenskarne öfverallt segrande inom Kejsarens arfländer. De besuto vid fredens slut 134 fästningar, och hade kunnat, efter Franske Residenten La Courts försäkran, intaga hela Tyskland. Det oaktadt brådskade Drottningen med fredens slutande; och när Oxenstierna, i afseende på de villkor, som Sverige fordrade och kunde vänta sig, ärnade tvinga fienden att sjelf påskynda fredsverket, stadgades den inbillning hon börjat fatta, det han förlängde kriget endast för att vara oumbärlig. Efter det ock nödvändigt fordrade hans upplysta rådslag, blef Christina slutligen så ledsen öfver detta beroende, och så angelägen om krigets slut, att hon skref till Salvius «det han skulle skaffa fred, kosta hvad det ville.» Då häremot Johan

Oxenstierna följde sin fars plan, att låta sakerna mogna, och ej taga något förhastadt steg; fick han ett skarpt bref af Drottningen, med befallning att skynda sig. RiksCancelleren, åt hvilken detta egentligen syftade, tog det så nära, att han begärde afsked, och Drottningen var färdig att strax gifva honom detsamma; men Rådet gjorde henne så starka föreställningar deremot, att hon nödgades bedja Oxenstierna behålla sina embeten och ingå ett slags förlikning.

Innan Christina så uppenbarligen gaf tillkänna sitt beslut att brådskynda freden, hade Salvius länge haft hennes hemliga föreskrift derom. I denna anstalt låg förnämsta orsaken, hvarföre han och Johan Oxenstierna så svårligen kunde förlikas, och på visst sätt arbetade emot hvarandra. Okunnig om Drottningens aftal med Salvius, hade RiksCancelleren mycket bryderi af denna oenighet. Han trodde hela skulden ligga hos sin son, och gaf honom derföre som oftast förmaninger och bannor *).

*) «Conversera» skrifver han «med Salvio i godt förtroende: annars uppkommer ingen ringa difficultet: den dig tjenar med försigtighet och moderation att förekomma. Salvii qvinter (nycker) hade han sig nog bekant: han vore dock en gammal Kronans tjenare, och J måsten först traktera eder igenom (göra många försök), och begå många fauter, innan J kunnen öfverhinnat (hinna så långt, som han kommit), och finna rationes svetas viro prudenti (huru en slug man bär sig åt) att föra en sak ut. Rif intet noten

När ändtligen CHRISTINAS tänkesätt uppdagades, och Svenska armén hade intagit Prag (1648), slöts freden i Osnabrüg och Münster, under namn af den Westphaliska *). Då ännu ingen kunnat bestrida, att denna fred, som återgaf Tyska Rikets Ständer den samvetsfrihet och det sjelfbestånd de ännu njuta, hufvudsakligen bereddes af den klokhet och tapperhet, hvarmed kriget lördes af de Svenska, kan icke heller den ersättning, Sverige tilldelades, annorlunda anses, än såsom ganska väl förtjent. Den bestod: i Vor-Pommern, Rügen och Wismar, med licenten vid omliggande stränder: i rättighet till hela Pommern, efter manliga liniens utgång af Brandenburgska Huset: i Biskops-Stiften Brehmen och Verden; samt fem millioner Riksdaler.

Då Riks-Skattmästaren Grefve MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE, i spetsen för det parti,

sönder för några vaniteters skull: ett sår kan ej så lätt botas, som upprifvas» en annan gång förklarade han «att det var honom ledt, det hans son i ett bref till Drottningen ej kunnat dölja sin affect mot SALVIUS» och då han tyckte att JOHAN OXENSTIERNA var för mycket mån om företräde, skref han «jag vet ej hvad det är för en phrasis: caput Legationis (hvad den första af beskickningen är för ett talesätt) som nyligen uppkommit. Jag har sjelf ofta haft andra före mig, och dock fört directorium (varit hufvudman).»

*) Franske Ministrarnes företrädeslystnad, och de Svenskas vägrande att skänka dem något efter, var orsaken, att fredsafhandlingen med de förra skedde i Münster, och med de sednare i Osnabrüg.

som var Frankrike tillgifvit, men mindre benäget för Oxenstierna, hade fallit i onåd hos Drottningen, syntes RiksCancelleren återfå hennes förtroende. I dessa skiften var han sig alltid lik med åhåga för det, som han trodde ända till hennes och Rikets sannskyldiga förmån. Äfven då han som minst behagade, behöll han sina sysslor, för att ej, som han yttrade sig «gifva allmänheten anledning att tänka illa om Christina och hennes regering.» Han sade i förtroende åt en vän, att han haft så stora skäl, som en Ulfeldt och Radziefski, att gå ur riket, men ej velat blotta sitt fäderneslands skam och svaghet. När Drottningen ärnade upphöja Grefve Tott till Hertig, och ej kunde undgå att bjuda Oxenstierna samma värdighet, fick hon det svaret «att han hölle det nyttigare för riket, om sådana titlar minskades, än att de skulle ökas, och ville hellre afstå dem han redan hade.» Det var af aktning för honom, som hon då, och eljest ofta, öfvergaf sina infall. Första gången hon yppade sin föresats om spirans nedläggande, rördes hon till tårar af Riks-Cancellerens föreställningar deremot, och lät dem äfven gälla. Vid den Riksdag, som hölls (1650), när detta skedde, påyrkade Ofrälse Ståndden, och i synnerhet Presterskapet, de bortskänkta och försålda Krono-godsens återställande: hvaröfver Oxenstierna mycket förtörnades. Han förebrådde Ståndet, att det på samma sätt, som de Catholske Andelige, ville

blanda

blanda sig i regeringssaker, och upphäfva sig till Tribuni Plebis. Bönderna tilltalade han i samma ämne, men vid ett annat tillfälle, ännu hårdare. Han sade «att de skulle få förnimma, det Frälsemän funnos i landet» och afvände alltid Drottningen ifrån att bifalla den föreslagna återbärningen.

Så ofta hon sedan yttrade sin håg att afsäga sig regeringen, rönte hon ett lika nitiskt motstånd af OXENSTIERNA, som spådde henne den ånger hon efteråt fick erfara. Han kunde likväl till slut ej hindra detta steg, som ifrån ett hugskott hade blifvit en nödvändighet, vid känslan af det trångmål hon råkat genom slöseri, af de Riksstyrelsens besvär och de hinder den lade emot hennes böjelse för nöjen, samt af den fara för afsättning, hvarmed hon trodde sig hotad af CARL GUSTAFS medhållare. Afsägelsen, som skedde på Riks-Salen, i Ständernas öfvervaro (1654), ville RiksCancelleren ej bevista, utan höll sig hemma, förebärande opasslighet. Afträdelse-acten kunde han ej heller utan största svårighet förmås att underskrifva. «Han hade lofvat» sade han «GUSTAF ADOLPH att sätta kronan på CHRISTINAS hufvud: det vore således ett slags föräderi, att hafva någon del i hennes mistning deraf.» Efter andras underskrift, satte han dock äfven dit sitt namn. Han hade förut, vid tillfälle af CARL GUSTAFS val till thronföljare, yttrat till den som lade fram acten: «att

om han såge sin graf för sig, och finge välja mellan den och underskrifningen, valde han hellre den förra.» Drottningen var nog svag, att hålla hans nit för envishet, och förolämpade honom vidare med det svaret «taisez-vous, vieux fou que vous êtes», då han, på Adelns vägnar, anhöll om dess privilegiers bestånd i de orter Ständerne hade beviljat till hennes underhåll.

Under Carl Gustafs påföljande regering, bibehöll Oxenstierna sitt förra anseende, både inom och utom riket. Det är väl troligt, att Konungen icke älskade RiksCancelleren, i anseende till den ogenhet han visat i frågan om thronföljden; men han bemötte honom likväl med synnerlig aktning, och kallade honom: Fader, antingen af den oemotståndliga kraft, hvarmed ovanliga förtjenster tillvinna sig vördnad, eller ock för att icke stöta allmänhetens öfvertygelse. Då Oxenstierna påmintes om den hvila, som hans ålder fordrade, blef svaret, «det han så tillvant sig arbete, att han hellre ville aflida midt i detsamma, än lefva sysslolös.» Till ett prof af denna verksamhet, gick han på nytt igenom Kronans räkenskaper, och emot det att Statsverket, då Christina trädde till regeringen, hade varit i fördelaktigt tillstånd, befans det nu att riket, vid hennes afträdande, var belastadt med en gäld af 20 millioner riksdaler.

Oxenstiernas önskan, att få dö i sitt embete, blef i det närmaste uppfylld. Han sjuk-

nade i Kongl. Rådkammaren af en hetsig feber, som slutade hans lefnad inom få dagar. På sin sotsäng hade han besök af Konungen: åt hvilken han då gaf den präktiga ring, som han fått af Ludvig XIII, under sitt vistande i Paris. Det sista han talade om, af verldsliga saker, var Christina, och hennes affall ifrån Lutherska läran: «jag har spått» sade han «att hon en gång skall ångra hvad hon gjort — hon måste hafva blifvit förryckt — men» tillade han, efter en djup suck, «hon är likväl den Store Gustafs dotter!» Då han afsomnat, yttrade sig Carl Gustaf: «lycklig, den så har lefvat! lycklig, den så dör!» Begrafningen skedde i Stockholms Storkyrka med en ståt, som i synnerhet utmärktes af Konungens närvaro, och sedan flyttades hans lik till Jäders Kyrka i Södermanland, der han sjelf låtit bygga sin graf. Under sex och fyratie års sammanlefnad, hade hans Husfru, Anna Båt, gifvit honom fem döttrar och sex söner; af hvilka tvenne öfverlefde honom och blefvo Rikets Råd. Den äldre Johan Oxenstierna är redan nämd såsom Ambassadeur vid Westphaliska fredsverket. Den yngre, Erik Oxenstierna, blef sin faders efterträdare i Riks-Cancellers Embetet.

Efter Engelska Sändebudet Whitelockes beskrifning, som hade lärt känna Oxenstierna emot slutet af dess lefnad, var han en stor, ansenlig och ganska vacker man: hade en allvarsam, men derjemte qvick uppsyn, och höf-

lighet förenad med mycken värdighet i sitt uppförande. Utan stat och öfverflöd hemma, visade han sig med anständig prakt, då hans embete sådant fordrade. I det afseendet kom han till berörde Minister i en vagn med sex hästar, åtföljd af 10 till 12 unga Adelsmän, utom sin betjening. Ehuru många tillfällen han haft att rikta sig, var den ringa tillökning som efter hans död befans i dess ärfda egendom, en frukt af fyra Konungars oaftvungna belöningar för trogen tjenst under ett halft århundrade. Hans störste afundsmän hafva måst erkänna och vörda hans förtjenster. Richelieu tillstod, att Oxenstierna var en outöslig källa af väl uttänkta råd. Mazarin utlät sig i ett bref till honom, det han ofta plägade säga, «att om alla Regenters Ministrar befunno sig på ett skepp tillsammans, vore de förbundne att lemna Oxenstierna rodret.» Christina gaf honom det vitsord ifrån Rom «att han varit en stor Konungs Store Minister, så att det var in ambiguo (svårt att afdömma) hvilkendera kunde skattas lycksaligare, antingen RiksCancelleren, att hafva tjent en sådan Herre, eller han att hafva blifvit tjent af en sådan Minister.» I de anmärkningar till sin Historia, som Drottningen efter Oxenstiernas död författat, gör hon följande målning af hans egenskaper: «han hade väl studerat, och läste under sina största göremål: kände noga alla Staters styrka och afsigter: hade en fullbordad vishet och försigtighet, förenad med vidsträckt skicklighet och ett stort hjerta:

var outtröttlig och ojemförligt trägen: så att sjelfva hans nöjen vore sysslor. För öfrigt måttlig, och så trygg till sinnes, att han ej haft flera än tvenne sömnlösa nätter; den ena efter tidningen om Gustaf Adolphs död, den andra efter Svenskarnes nederlag vid Nördlingen.» Af hans skrifter äro, utom bref, och en berättelse om Gustaf Adolphs ungdom, tvenne andra under främmande namn tryckta, nemligen: sednare delen af Chemnitz *Historia om Trettieåra kriget*, och en bok: om *Österrikiska Husets hemliga afsigter* (de Arcanis Domus Austriacæ), hvari han som Författare döljt sig med antagit namn af: *Hippolitus a Lapide.*

ARMAND JEAN DU PLESSIS DE RICHELIEU.

FRANÇOIS DE RICHELIEU, som härstammade af en gammal adelig slägt i Poitou, blef Grand Prévot de la France och Riddare af HelgeAnds Orden. I sitt gifte med FRANÇOISE DE LA PORTE (1585) hade han, utom flera barn, en son ARMAND JEAN kallad, hvars lefverne man föresatt sig att här beskrifva. På sitt femte år blef han faderlös, och uppfostrades sedan under sin moders förmynderskap. Hans ungdoms-öfningar i College de Navarre och Lisieux syftade på krigsståndet, hvartill han ämnades; men då hans äldre broder, som blifvit Biskop i Luçon, beslöt att lemna sitt embete, för att gå in i ett Chartreux Kloster, ville slägten få denna syssla flyttad på ARMAND, och förmådde honom att lägga sig på Theologiska vettenskaper. Då redan visade sig hans hufvudböjelse, som var: att öfverträffa. I sällskap med en Doctor ifrån Löwen öfvergaf han Paris, och vistades på landet: studerade vanligen åtta timmar om dagen, och vinnlade sig förnämligast om färdighet i afgörande af Religions-tvister, hvarmed han viste, att Cardinalen DU PERRON hade kommit i största anseende. Men denna krets var ej den rätta för RICHELIEUS egenskaper, och det man har i behåll af hans arbeten i dessa ämnen, framter ej något som är synnerligen märkvärdigt.

Efter vanliga lärdomsprof, blef han likväl, vid 22 års ålder, Theologie Doctor, och Biskop i Luçon. För minderårighets skull måste han strax derpå begifva sig till Rom och anhålla om Påfvens eftergift: den han förstod utverka sig med en förslagenhet, som PAULUS V sjelf beundrade och ansåg lofva något stort. Vid återkomsten till Paris (1607), mötte honom svårigheter att få någon Hofsyssla: det han i synnerhet eftersträfvade. När han derföre märkte, att vältalighet i predikstolen och insteg hos vissa betydande fruntimmer, voro de ginaste vägar för personer af hans stånd till ett rum ibland Hofmän, gjorde han dessa föremål till sina hufvudyrken. Genom trägen öfning kom han snart i rop för ypperligt predikosätt: hvarjemte hans behagliga utseende och umgängesgåfvor förvärfvade honom könets tillgifvenhet, och omsider en nära tillgång till thronen.

Den innehades nu af HENRIC IV, hvars stora egenskaper, efter de grufligaste uppträden af inbördes oroligheter, som tillika medfört ett tryckande krig med Spanien, hade bragt hans rike till det lugn inom sig, till den ordning i sin hushållning, och det anseende hos Utländska Makter, att det kunde lofva sig en lycklig framtid. Men denna glada utsigt blef snart förmörkad af Konungens frånfälle, och Frankrike å nyo ställdt på branten af sitt fall. Oroliga hufvuden, som, födda och uppfödda i en laglös tid, ville efter behag deltaga i regeringen, sökte att

vinna denna afsigt i stöd af Feodal-lagar, och med tillhjelp af skiljaktiga trosbekännares nit emot hvarandra. De hade sammansatt sig i tvenne partier, af hvilka det ena valt Condé till sin hufvudman, och det andra Grefven af Soissons, båda Prinsar af Blodet. Det förra, med sina anhängare af Catholska läran, var i sig sjelf mäktigare: det sednare, som bekände den Reformerta, hade förbundit sig med Prinsarne af Wallis och Oranien, samt Hertigen af Savoyen, för att uppväga sina motståndare. Hvardera partiet arbetade på det andras försvagande, och att störta de Kongliga Ministrarne, för att ernå deras makt och embeten. Med Catholikernas bistånd och i synnerhet Hertigarnes af Guise och d'Epernon, hade regeringen under Ludvig XIII:s minderårighet blifvit uppdragen åt hans moder, Enkedrottningen Maria Medicis, som ville sjelf regera, och derföre misstrodde både Prinsarne af Blodet och sina Ministrar. Med detta tankesätt vände hon sitt förtroende till en viss Conchini, som följt henne ifrån Italien, och är annars känd under namn af d'Ancre. Han upphöjdes ifrån ringhet till de största äreställen, och blef allrådande genom sin hustru, som var Marias förtrogna. För att befästa sitt välde emot Prinsarne, slöt hon ett dubbelt giftermålsband med Spanska Konungahuset: i följe hvaraf hennes son Konungen förlofvades med en Prinsessa ifrån Spanien och detta rikets thronföljare med Franska Konungens syster (1612). Prinsarne och andra mäk-

tige herrar af båda partierna, voro väl oense i allt annat, men endrägtige i sin förbittring öfver rikets styrande af utländningar; och togo sig anledning af denna omständighet, som ansågs för stridande emot Frankrikes välfärd, att uppenbarligen förklara sig emot Marias regentskap. De missnöjde samlades under Condés anförande, och flere provinser, som blifvit lockade med förevändning af fara för det allmänna bästa, gjorde ett med honom; så att ställningen blef ganska vådlig för Maria och hennes medhållare. Hon förstod likväl att så tilldela hufvudmännen hvarjehanda förmåner, att hennes Ministrar förlikte sig med d'Ancre, att Condé trädde in på Hofvets sida, och att inbördes krig för den gången afböjdes.

Den unge Konungen, som fyllt sitt trettonde år, hade nu blifvit myndig (1613), och Rikets Ständer af denna anledning sammankallade. Richelieu var då närvarande såsom en af Presterskapet, och höll ett långt tal, hvari han rådde Konungen att bibehålla Enkedrottningen vid dess förvaltning, och hafva bland sina rådgifvare en ledamot af Andeliga Ståndet. Genom ofvannämda medel och sin bekantskap med d'Ancre hade han redan vunnit Marias ynnest; och man får snart se, att en så nitisk anhängare icke lemnades obelönt.

I följe af hans och andras bearbetande, fick hon väl behålla sin förra makt, men den oenighets eld, hvars låga blifvit hämmad af Hofvets

underhandlingar och frikostighet, låg ännu dold under askan och väntade på nya utbrott. Hertigen af BOUILLON, som ville komma in i Ministèren, gaf anledning dertill genom sitt välde öfver CONDÉ. Men föregifvande af hat emot utländsk regering, och de fullbordade dubbla giftermålen (1615), yrkade han i egenskap af partiets förman på deras upphäfvande, och D'ANCRES med fleres afsked, som voro af Hofvets vänner. Tillställningen blef nu så mycket farligare, som Parlamentet uppmanade Rikets högsta Embetsmän, att afskaffa de missbruk, som inritat sig i regeringen. MARIAS troppar hade väl i Konungens namn blifvit samlade under Hertigens af GUISE befäl; men vore mindre talrike än de missnöjdas. Man vände sig derföre å nyo till underhandlingar; då allt stillades genom det, att BOUILLON befordrades till President i Finance-Rådet, och de öfrige hufvudmännen till andra fördelar.

Under dessa oroligheter hade RICHELIEU gjort ett med Hofvet, och haft tillfällen att visa sin skicklighet. På D'ANCRES förord hade han blifvit ÖfverHofpredikant hos Drottningen, fått afträda sysslan emot en stor summa penningar, och derigenom utvägar att föra den stat, som i ett lysande Hof är af ej liten betydenhet. Nu kom han allt längre in i MARIAS förtroende, och blef utsedd till Ambassadeur i Spanien; men behölls sedan hemma såsom nödig vid Hofvet. I dess ställe upphöjdes han till Stats-Secretera-

re vid Krigs-Departementet och ledamot af Conseilen (1616), der första rummet tillades honom för hans värdighet som Biskop. Emedlertid var D'Ancre nog oförsigtig, att stöta sina fiender med sin högdragenhet, och öka deras hat emot sig. Bouillon upprörde då å nyo Condés parti, och sökte att göra D'Ancre förhatlig hos Konungen: hvartill han nyttjade Luines, som börjat blifva hans gunstling, för sin färdighet att betjena honom i sina jagtnöjen. Richelieu tillstyrkte nu Maria, att i ställe för underhandlingar låta fängsla D'Ancres ovänner; hvilket också skedde, så att sjelfva Condé blef insatt på Louvren. De som lemnat Hofvet med upproriska afsigter, gjordes skyldiga till Majestätsbrott, och dessa kraftiga mått voro på vägen att bringa de missnöjda till foglighet, då Luines, som hunnit bemästra sig Ludvigs sinne, förmådde honom att befalla D'Ancres mord inom sin egen borg (1617).

Denna Ministers fall drog efter vanligheten med sig deras, som varit hans kreatur. Richelieu hade förut sett dess ofärd, och i tid förvärfvat sig Luines bevågenhet. Han vågade således gå opp på Hofvet; men undslapp ändå icke Ludvigs första hetta, som utbrast i de orden: «se så! har jag ändtligen sluppit ert tyranni;» och då han ville urskulda sig, fick han befallning att gå sin väg. Han blef vidare förbuden, att utan Konungens tillstånd begifva sig ur sitt hus; men genom Luines bemedling till-

läts honom sedan, att som Conseiller d'Etat få bevista Conseilen. Emedlertid var hans Stats-Secreterare-syssla, tillika med främsta rummet, honom betagen; och då han icke längre, för de gamle Ministrarnes hat emot sig, kunde bekläda det embete han fått behålla, föreställde han Konungen förlusten af främsta rummet, såsom sårande hans heder, och ett skäl att begära afsked. Det blef honom ock beviljadt med tillåtelse, att blifva qvar hos Maria som Surintendant vid dess Hof. Han behöll denna syssla i förmodan, att hon snart skulle återkomma till sin sons Hof, då han hoppades få underrättelse; och föreställde sig tillika, att af Konungen och Luines blifva hållen för nödig i anseende till Enkedrottningen, som alltid misstänktes. Efter d'Ancres olycka hade hon förlorat sin förra myndighet, måst afstå sitt Garde, och vara betänkt på en dräglig skilsmessa från Hofvet. Hon nyttjade Richelieu att betinga sig de villkor, som kunde erhållas: hvilket ärende han så varsamt uträttade, att Maria syntes nöjd med hvad Konungen beviljade. Efter det som lofvades, skulle hon med all frihet få uppehålla sig i Blois; men blef så bevakad, att hennes vistande derstädes var ej annat än ett fängelse. Luines började äfven frukta för Richelieus tilltagsenhet, och förviste honom i Konungens namn till sitt Priorat i Anjou. På denna orten lefde han sedan i mycken stillhet inom sitt hus, föregifvande arbeten i Theologiska ämnen. Emedlertid skref han ett bref till Konungen (1618), hvari

han sökte att försvara sig, och yttrade ibland annat «det han ådragit sig Marias onåd för sitt nit att tjena honom.» Genom detta steg blef Richelieu ännu mera misstänkt, och förvist längre: först till sitt Stift, och vidare till Avignon, efter han troddes vara ändå för nära. Under sitt vistande derstädes, förde han samma lefnadssätt som i Anjou, och gaf ut på trycket Theologiska skrifter, för att undvika misstankar om politiska anläggningar. Under dessa skiften var Luines enväldig öfver Ludvig, uppehöll honom med jagt och andaktsöfningar, lät ingen utan sin vettskap få tillträde till hans person, riktade sig af d'Ancres qvarlåtenskap, och blef lika förhatlig, som denne Minister varit, för båda partierna. De ansatte honom äfven ifrån så många håll, att han fann sig nödsakad ställa antingen Condé eller Enkedrottningen tillfreds; och denna förmån var ämnad åt den sednare, som han höll för mindre farlig. Men i detsamma hade hon hemligen, och med bistånd af sina anhängare, kommit undan till Angoulême, hvilken händelse förryckte Luines planer, och gjorde honom på det högsta rådvill. Richelieu, som här såg ett godt tillfälle att komma opp igen, bød då Luines sin tjenst; och som han hölls för den skickligaste, att bringa Enkedrottningen till försoning, blef hans anbud emottagit. Han fick då Konungens befallning att begifva sig till Maria, och förstod så väl inbilla henne, det han med egen fara vore kommen till hennes understöd, att han icke alle-

näst återvann sitt förra insteg, utan ock blef hennes förnämsta rådgifvare.

Med den önskade förlikningen och Marias återbringande till Hofvet skyndade han sig icke, så länge man ej beviljade henne del i regeringen. Han rådde henne tvertom, att göra den ena svårigheten efter den andra, i afseende på den trygghet hon borde förbehålla sig. Den försäkran härom, som i bref från Luines samt Konungen och hans Biktfader var henne lemnad, syntes hon väl omsider färdig att antaga: mötte äfven Ludvig med all förtrolighet, i afsigt att begifva sig till Paris; men då hon märkte, att de förmåner man lofvat henne, blefvo utan verkställighet, vände hon om till Angers, och emottog der uppvaktningar så väl af utskickade ifrån Huguenotternes sammankomst, som af Adeln i Anjou, den hon dragit på sin sida. Till motvigt för den styrka, som Maria härigenom vunnit, släppte Luines Condé ur sitt fängelse, och skaffade honom inträde i Cabinets-Conseilen. Denne Prins fick äfven en förklaring af Konungen, hvari han frikändes för all brottslighet, och d'Ancres företag att fängsla honom beskylldes för orättvisa. Richelieus anstalter under Enkedrottningens styrelse voro i och med detsamma ej otydligen klandrade; och ehuru han låtsade intet märka, afvände han för denna orsaks skull Maria ännu mera ifrån den förlikning, som på Condés tillstyrkande å nyo föreslogs henne. Hon ökade sina påståenden

med fordran af sitt förra Garde, och en lika offentlig frikännelse, som den Prinsen erhållit (1620). Det förra blef henne gifvit; men det sednare ville Ludvig ej annorledes, än i ett handbref bevilja henne.

Medan detta förehades, ådrog sig Luines allt flera fiender och afundsmän: hvaremot Enkedrottningens parti tillvexte, och blef snart förfärligt. Efter Condés råd, och med hans biträde vid arméns anförande, gick Konungen sjelf i fält, för att qväfva de oroligheter i sin början, som nu hotade riket. Det oaktadt, hade krigets utgång kunnat blifva oviss, om Maria följt de råd, som d'Epernon gifvit henne. Men Richelieu ville ensam bestyra om Enkedrottningens angelägenheter, och intalade henne att vidtaga sämre försvarsmått. Det troddes ock i allmänhet, att han med flit störtade hennes medhållare, för att ställa sig in med Luines, och draga största fördelen af det fredsförslag, som nödvändigt skulle följa på hennes troppars nederlag. Man lemnar derhän, huru saken verkligen kan hafva förhållit sig. Det gick åtminstone så till, att denna armé blef slagen: hvarigenom Maria nödgades foga sig och återkomma till Hofvet. Hon fick då tillika Konungens löfte om befordran för Richelieu till Cardinalsvärdigheten, och han behöll sitt anseende så väl hos henne, som hos Ludvig och Luines. Med allt detta misstrodde likväl de sednare en man med så stora anslag, som Richelieu syntes

hafva, och af fruktan för att göra honom ännu mäktigare, underrättades Påfven, att man ej hade allvar med hans befordran. Maria, som nu åter var kommen i stor aktning vid Hofvet, arbetade emedlertid med sådan drift på ett giftermål mellan Richelieus brorsdotter, och Luines systerson, att Ministern emot sin vilja måste låta det fullbordas. Han blef sedan mera böjd för Richelieus ansökning i Rom; men dog i detsamma (1621), och lemnade Enkedrottningen ett friare utrymme i Ludvigs Conseil. Hon blef der på nytt intagen (1622), och begärde samma förmån för Richelieu; men de gamle Ministrarne kunde ännu ej afhållas ifrån att hindra det. I Rom gick det lyckligare med hans önskan. Drottningen fick upplysning om det hemliga aftalet med Påfven, och förmådde Ludvig att allvarligen fordra en Cardinalshatt för Richelieu. Den blef honom icke långt derefter påsatt af Konungen sjelf, som nu blifvit mera mån om att hafva sig en person förbunden, hvars välde öfver Maria han så tydligt märkte, och som ännu var Surintendant vid hennes Hof.

Med en Vieuville och andra gamla Ministrar delade Maria sedan Konungens förtroende under en regering, som, vacklande till sin natur, och ej understödd af dugliga Embetsmän, icke länge kunde bära sig. Det var egentligen denna brist, som afgjorde Richelieus inträde

inträde i Conseil d'Etat (1624): för hvilken ära han dock visade föga böjelse, i afseende på de äldre ledamöternes vidrighet, som ännu var så gällande, att Konungen dem till viljes nödsakades föreskrifva honom, att blott få säga sin mening, och ej hemma såsom Kongl. Minister afgöra Stats-ärenden. Ickedestomindre blef hans befattning med regeringen allt mera verksam, och i synnerhet nyttjad vid giftermåls afhandlingen mellan Prinsen af Wallis *) och Marias dotter, Prinsessan Henriette. De bifogade villkoren för hennes betjening af Catholska läran, blefvo frön till tvister mellan Engelska nationen och Hofvet, som Richelieu troddes med flit hafva utspridt, för att så sysselsätta dem i deras eget land, att de ej skulle kunna hindra hans föresatser på andra ställen. Emedlertid eftersträfvade Vieuville en d'Ancres och Luines välde, och sökte att bringa Richelieu, som mest stod i vägen, ur sin betydenhet hos Maria; men han fick röna med sitt eget fall, och i det fängelse han insattes, att deras rum mera passade för hans medtäflare.

Ifrån den tiden kan det närmaste inflytande så väl på Frankrikes enskilta, som Europas allmänna öden, tillskrifvas Richelieu; och han blef nu Förste Ministern i en ställning, der han hade fullt utrymme för utöfningen af sina stora egenskaper. Ludvig, vidskeplig, misstänk-

*) Den sedermera olycklige Carl I.

sam och orådig, behöfde en upplyst och driftig ledare. Tillståndet inom riket syntes väl fredsamt, men det gamla partiagget var endast hvilande, och stridigheten med Huguenotterna hade åter blifvit af den beskaffenhet, att blodiga skiften innan kort förestodo. Oroligheter af rikets grannar vore äfven att förvänta: ibland hvilka man i synnerhet hade att frukta för de båda Hofven af Österrikiska Huset. I Spanien regerade Philip III. Sjelf var han väl en svag regent, och Spaniorernes förra anseende hade märkligen fallit i kriget med Förenta Nederländerna: hvarjemte han till öfverflöd af olycka hade i Hertigen af Lerme en oskicklig Premier Minister; men han ägde ännu embetsmän, som blifvit danade i Philip II:s kabinett, och förfarna Generaler. Genom deras tillhjelp och med de skatter, som ur Indierna inflöto, ärnade han fullfölja sin faders förstorings-plan, till hvilken det hörde, att i Frankrike underhålla en tvedrägt och oreda, som lemnade honom fria händer att spela mästare i Nederland och Italien; och genom Valteline hafva öppen väg för Wienska Hofvets styrka, till att i nödfall bispringa Spaniorerna. Kejserliga thronen innehades nu af Ferdinand II, som redan hunnit så vida med sitt förslag om envälde öfver Tyska Riket, att Frankrike borde hindra hans framsteg, om det icke skulle sättas mellan tvenne eldar. Med Engelska Hofvet var väl det Franska genom svågerskap förenadt, men något bistånd derifrån var destomindre att vänta, som Konungen låg

i uppenbar delo med sin nation, och sannolikt syntes, att denna, som till större delen bekände Reformerta läran, skulle snarare hindra, än hjelpa Franska Ministèren i dess afsigter emot Huguenotterna. På Förenta Nederländerna var mest att räkna i anseende till det motstånd, som deras och Frankrikes gemensamma fiender, Spaniorerne, fordrade. De voro likväl af det långvariga kriget så utmattade, att de måste understödjas för att kunna fortsätta det. Påfven, Hertigen af Savoyen, och de andra Italienske Staterne, hade samma farhåga för Österrikiska Husets öfvermakt; men behöfde och fordrade likaledes att hafva Frankrike i spetsen, innan de kunde göra något betydligt motstånd.

Ibland medlen till att afvärja den öfverhängande faran, höll Richelieu för angelägnast, att stänga Spaniorerne ifrån Valtelinska genomfarten, om hvilken de hade försäkrat sig med anlagda fästningsverk. När alltså Frankrike, tillika med dess Italienska Bundsförvandter, häröfver besvärade sig, satte Philip fästningen i qvarstad hos Påfven, och ville med underhandlingar afböja allt vidare åtal; men Richelieu, som märkte hvad snaror härmed utlades, förmådde Ludvig att förena sig med Graubündterne, och utan omsvep förjaga Påfvens besättning. I början af det krig, hvilket uppkom häröfver, hade Spanien en framgång, som härrörde af den ställning, hvari Richelieu befann sig emot Huguenotterne, och de hinder den

gjorde honom, att möta Spaniorerne med tillräcklig styrka. I stöd af den samvetsfrihet, som i Nantesiska Edictet var dem beviljad, hade Huguenotterne vid Ludvigs kröning begärt, och äfven fått tillstånd att hålla sammankomster; men det blef dem sedan förbudit, för den anledning dessa sammankomster gåfvo till upproriska företag. Af harm öfver detta förbud, och i farhåga för vidare inskränkning af sina rättigheter, låto de förleda sig att deltaga i regeringslystna steg emot Hofvet. Man sökte då att få uppenbart krig med Huguenotterna, för att kunna taga af dem deras fästningar, och i denna afsigt blef Catholska läran påbuden i Béarn. Det motstånd, som naturligtvis följde härpå, och de försvarsmått, som vidtogos på ett allmänt möte i Rochelle, fingo namn af uppror. Man började ett krig emot dem, som under Luines Ministèr ej synnerligen lyckades; ehuru den unge Konungen sjelf öppnat fälttåget, och det blifvit utfördt med all den hårdhet, som är vanlig i sådana misshälligheter. Han nödgades sluta fred med sina Protestantiska undersåter på villkor, som gjorde dem icke mindre fruktansvärda, än de förut varit.

I denna belägenhet voro Frankrikes allmänna ärenden, då Richelieu emottog deras förvaltning. Han fann ej rådligt, att lemna Huguenotterne i de fördelar, som de vunnit genom freden, och började på det sättet sina anslag emot dem, att han ej uppfyllde den artikeln i

fredsslutet, som innebar, att Fort Louis skulle nedbrytas: af hvilken fästning Rochelle hölls i tvång och fruktan. Ett inbördes krig brast då ut å nyo (1625): hvarunder Richelieu, som förstärkt den Kongl. Flottan med hjelpsändningsskepp ifrån England och Holland, blef Huguenotterna så öfvermäktig, att han kunnat nnderkufva dem, om ej Engländarne tvungit Carl I, att med sin sjömakt undsätta deras Franska trosförvandter. Af denna vändning blef Richelieu föranlåten, att begifva sig till en fredsafhandling (1626): hvaröfver hans afundsmän högligen besvärade sig, och utspridde hvarjehanda smädeskrifter emot honom. Dessa lät han af Bödeln uppbrännas, sadan både Sorbonneska Academien och Parlamentet hade förkastat dem: hvarjemte han utfärdade en vederläggning; på det ingen måtte säga, att han med våld, i ställe för skäl försvarade sig. Sedermera gaf han ock nogsamt tillkänna, att han med dessa fiendtligheters inställande endast velat söfva sina inrikes fiender, och vinna rådrum för att ingå fred med Spanien.

Efter Lerme hade Olivares der blifvit Premier-Minister. Inskränkta förståndsgåfvor och en egennytta, som förledde honom att mera se på sitt välde och sina fördelar, än på sin Konungs och fäderneslandets bästa, gjorde hans förvaltning ännu sämre, än företrädaréns varit. Med honom lät Richelieu en fred slutas, hvari han uppnådde sin afsigt med Valtelinska passets

stängande; men uppoffrade sina Bundsförvandter, så att Graubündterne förlorade deras rättigheter i Valteline, och Venedig tillika med Savoyen, som ej intogos i fredsslutet, blottställdes för PHILIPS hämdkräfvande vapen. Till denna freds ingående, och för att stilla det missnöje, som förenämda Makters Ministrar deröfver förklarade, nyttjade RICHELIEU den namnkunnige Pater JOSEPH: en Capuciner Munk, som han valt sig till biträde ifrån början af sin Ministèr. Med en djup statsklokhet förenade denna mannen en särdeles gåfva att afhjelpa svårigheter, att förena stridiga afsigter, utveckla sammantrasslade ärenden och bereda deras afslutande: hvarmed han så mycket bättre anstod RICHELIEU, som dennes förträdeslystnad svårligen kunde nedlåta sig till den foglighet och det bestyr om en hop småsaker, hvilka så litet synas, men dock äro så väsendtliga vid underhandlingar. Denna högdragenhet var medfödd hos honom, men tilltog allt efter som hans makt ökades; som förnämligast skedde genom det han öfvertygade Konungen, att han sjelf i allting hade afseende på dess tjenst, men att andras råd gingo ut på egennyttiga afsigter. Den underhölls af den stora aktning, som i afseende på hans betydenhet af de förnämsta personer visades honom, och redan gick så långt, att man såg dem oftare uppvakta RICHELIEU, än Konungen och Prinsarne af Blodet.

Ibland dessa var LUDVIGS broder GASTON mest aktad, och hållen för thronföljare; i anseen-

de till Konungens barnlöshet och svaga kroppsart, som ej lofvade honom lång lifstid. För att i sådan händelse behålla riksstyrelsen, eller åtminstone vara i skygd för sina fiender, sökte Richelieu Ornanos tillgifvenhet, som var Gastons handledare och förtrogne. Denne åter kunde hvarken aflägga, eller dölja sin harm deröfver, att han alltid fann Richelieu i vägen för sig, då han genom Prinsen ville komma till embeten och kunna verka på Hofvet. Hans fängslande blef då ett nytt prof af Richelieus framgång mot sina medtäflare. När Gastons förböner ingenting uträttade till Ornanos befriande, gjordes en sammangaddning emellan Prinsarne af Vendôme och flere af hans vänner, för att mörda Richelieu; men han var nog lycklig att i tid upptäcka den, och blifva räddad genom den vakt, som Konungen och Enkedrottningen till hans beskydd lemnade. De sammansvurne blefvo satte i fängelse; och Richelieu, som begärde afsked för den osäkerhet, hvari han lefde i Konungens tjenst, blef både af honom och Maria ombeden att dermed fortfara: hvarjemte han, till ersättning för den fara han lupit, befordrades till Amiral af Frankrike *). I afsigt att förekomma flera sådana försök, och betaga oroliga sinnen de utvägar till strafflöshet, som genom det gamla och invecklade rättegångssättet i brottmål gåfvos, öfvertalade han Konungen, att inrätta en dom-

*) Med titel af: *Grand Maître, Chef et Surintendant Général de la Navigation et du Commerce de France.*

stol, som, under namn af Chambre de Justice, på ett summariskt vis skulle upptaga och afgöra förefallande högmål. Till en början blef CHALAIS nu dömd från lifvet, såsom förnämsta verktyget i ofvannämda försåt.

Connetable-sysslan, den yppersta af rikets höga embeten, och farlig för regeringen, när den bekläddes af tilltagsna personer, lät RICHELIEU indraga vid dess ledighet, som nu inträffade. Prinsarne och andre mäktige herrar, af hvilka han redan var hatad för sitt välde och den stolthet, som de funno i hans uppförande, blefvo ännu mer förbittrade af detta hinder i deras befordran, och ihärdige att arbeta på hans undergång. Sådant kunde ej undfalla RICHELIEUS uppmärksamhet och goda kunskapare. Genom Påfvens Legat, som han gjort sig tillgifven, lät han Konungen få underrättelse om sin fara, och det hade den goda verkan, att han erhöll ett Garde af femtie man till häst. För öfrigt betjente han sig af alla slags medel till att befästa sitt anseende. Han styrkte Konungen i den misstanken om sin Drottning, att hon ärnade insätta honom i ett kloster och förmäla sig med hans bror GASTON: hvarigenom båda utestängdes från hans förtroende. På det att sökande ej skulle vända sig till Konungen sjelf, intalade han honom att förordna, det ansökningarne skulle först anmälas hos någon af Ministrarne; och som de alla vore RICHELIEU undergifne, kom det sedan an på hans behag,

hvad Ludvig kunde få veta. Han skaffade sig äfven befallning af Konungen, att när han ville såsom ledamot få tillträde i Parlamentet, och blef således i stånd att närmare verka på den vigtigaste gren af Franska Lagskipningen. De bommar som Rikets Ständer (Les Etats Généraux) kunnat lägga i vägen för hans myndighet, undanröjde han med den anstalten (1627), att blott ett utskott af dem, under namn af Assemblée de Notables, sammankallades: hvilket lättare stod att bringa till medhåll i hans förslag. På den första, som under Richelieus styrelse blef hållen, dref han igenom, att krigsmakten skulle förstärkas till 30000 man; och rikets otillräckliga inkomster ökas genom sysslors försäljning. De besvär som Adeln androg mot de sednare, afhjelptes med löfte om befordran framför andra. För att alltid hafva en säker tillflykt, i synnerhet om någon hastig förändring timade, begärde han af Konungen och erhöll äfven, Gouvernementet öfver Oleron och Brouage: hvarifrån han vidare, om så behöfdes, kunde sjöledes undkomma.

Då han fått inrikes ärendena i detta skick och genom nya förbindelser afböjt Hollands förening med England; samt öfvertalt Sveitzerska Cantonerna, som klagade öfver hans förhållande mot Graubündterne, att uppskjuta med klagomålens afgörande, var han redo att krossa Huguenotterna. På det han alltid måtte hafva en öppen väg till nya fiendtligheter, hade han

bibehållit den fästningen vid Rochelle, som han lofvat nedbryta, och härigenom nödgat stadens invånare att begära understöd af Engländarne. Den flotta af 150 segel, som då skickades till Rochelles undsättning, under Engelska Premier-Ministern Buckinghams befäl, var en verkan, dels af dess hämdgirighet emot Richelieu, af hvilken han blifvit hindrad i en kärlekssak vid Franska Hofvet, dels ock af Engelska Protestanternes nit för deras tros medhållare. Emot detta anfall hade Richelieu låtit förskansa de angelägnaste ställen af kusterna; och ehuru fienden ändå gjorde en landstigning med 8000 man, hvilka troppar äfven slogo de Franska under Thoiras, afböjde han likväl ön Rés intagning med en Skärgårdsflotta, som han i hast upprättat, och motade fiendens vidare framsteg. För att betaga Rochelle all undsättning ifrån sjösidan, beslöt Richelieu (1628), efter Engelska flottans afsegling, att stänga inloppet genom en byggnad, som täflade med forntidens storverk under belägringarne af Tyrus och Dyrachium. Den uppfördes efter hans eget förslag, sedan ebb och flod hade förstört en annan, som var byggd af en Italiensk Ingeniör; och gjordes af nedsänkta stenar, skepp och bjelkar: hållande i längd 740, i bredd vid botten 12, och öfverst 4 toises. Den rubbning, som hafvets stigande och fallande hade kunnat förorsaka, undveks med en öppning midtpå af 50 toises bredd, som försvarades af skansverk och närliggande krigsskepp. Till lands blef staden med linier

inspärrad och belägrad af en stark armé; men i anseende till sina fasta försvarsverk och en talrik besättning, som fäktade med förtviflan, hade Rochelle ändå kunnat hålla sig, och göra denna kostsamma tillställning fruktlös, om den haft tillräckliga lifsmedel. Invånarne skulle då hafva försvarat sig, till dess att hafsvallet hunnit förstöra bålverket, som skedde litet efter, sedan de för hunger måst gifva sig. Hela skulden till deras undergång låg hos CARL I, som då hans flotta året förut hade medtagit en betydlig del af Rochelle-boernes lifsmedel, nu dröjde för länge med den lofvade ersättningen och ny hjelp af sin sjömakt. När den omsider visade sig för inloppet till staden, bestod den af stora skepp, i ställe för lätta fartyg, som egentligen behöfdes. Det var RICHELIEUS lycka, att dess fienders företag voro nästan aldrig väl afpassade: hvarpå han äfven synes hafva räknat. Spanska Ministèren var ock så förblindad, att den långt ifrån att efter SPINOLAS välgrundade råd, hindra, fast mera som en religions-sak befordrade Huguenotternas förtryck. Staden gick alltså slutligen öfver i Engelska flottans åsyn, som med skam måste vända om. Femtontusen menniskor vore af svält omkomna, och de öfverlefda liknade mer benrangel än lefvande varelser: ett elände hvaröfver man destomer må häpna, som RICHELIEU flere gånger på drägliga villkor hade budit dem uppgift. I början bevistades belägringen af Konungen sjelf, för att betaga GASTON det öfverbefäl han sökte.

Vid afresan uppdrogs det åt Richelieu *): med befallning till alla Chefer, att lyda honom i Konungens stad och ställe. Denna makt hade med sig ett ovanligt eftertryck i de anstalter som vidtogos: ibland hvilka de i synnerhet påskyndade Rochelles öfvergång, hvarmed han i södra delen af riket sysselsatte Huguenotterne, och hindrade dem att undsätta sina medbröder i den norra. Med en hitintills okänd noggrannhet visste han ock för hvar vecka så väl antalet af sina troppar, som hvad omkostnad deras underhåll verkligen fordrade. Han skaffade dem kläder emot den stränga årstiden, och tillräcklig föda, utan att omliggande landsorter misshandlades.

Ehuru sysselsatt han var af dessa krigsförrättningar, hade han alltid ögonen på Hofvet och rikets ställning emot utländska makter. Det förra arbetade nu i synnerhet på Gastons förmälning, den Richelieu ville hindra, såsom ledande genom nya förbindelser till nya stötestenar för regeringen. Maria deremot befordrade densamma med alla krafter, och hade utsett till hans gemål en Prinsessa af sin slägt, för att genom henne kunna verka på Gaston, i fall han blefve Konung. Denna afsigt var Richelieu allraminst behaglig, som dessutom börjat ledsna vid det tvång, hvari han befann sig af Enkedrottningens många upptåg; i hvilka

*) Under namn af: *Lieutenant du Roi dans ses armées du Poitou, de Saintonge, d'Angoumois et d'Aunis.*

hon alltid fordrade hans villfarighet; och som han ärnade snart skilja henne från all befattning med riksstyrelsen, höll han för orådligt, att hon ej mindre med GASTON, än Florentinska Hofvet skulle närmare förenas.

Medan detta förehades, var siste Hertigen af Mantua och Montferrat med döden afgången. Han hade lofvat sin brorsdotter åt Duc DE NEVERS, och förklarat henne för arfving till sitt Hertigdöme; men hennes rättighet bestriddes både af Spanien och Kejsaren, som i egenskap af Riks-Län förenade dessa länder med Guastalla. Hertigen af Savoyen ville ock nyttja tillfället att vidga sina gränsor. Han föregaf missnöje öfver NEVERS förmälning utom sin vettskap med förenämda Prinsesssa, som var hans närskylda, och angrep i förening med Spaniorerna, Montferrat på hvilket de gjorde sig gemensamma anspråk. Såsom boende i Frankrike, hade NEVERS af Franska Hofvet nu bort understödjas; men det kunde ej ske med eftertryck, under det att belägringen för Rochelle varade.

När det var intagit, fick RICHELIEU lediga händer i sitt uppsåt att förödmjuka Österrikiska Huset, och för dess våldsamma steg i anseende till Mantua, kunde han gifva sitt anfall namn af försvar. Emot andra rådgifvares tillstyrkande, öfvertalade han Konungen, att understödja NEVERS med Franska hjelptroppar, och man såg honom snart på gränsen af Italien med en ansenlig armé, hvars rörelser han i LUDVIGS

namn och närvaro styrde. Det gällde allraförst Hertigen af Savoyen, genom hvars länder infallet skedde (1629); och de undflykter hvarmed han, till tidens vinnande, företog sig att uppehålla Richelieu, voro äfven så fruktlösa, som det motstånd han försökte. Hertigen och dess medhållare nödgades då begifva sig till en fred i Suse: hvarigenom inkräktningen af Mantuanska arfvet blef gjord om intet. På Venetianernes förord, lät ock Richelieu beqväma sig till fred med England: hvars nesa af utrustningen till Rochelle han ökat med påstående, att det uppenbarligen borde anhålla om fred. Nu återstod endast kriget med Huguenotterne: till hvilkets skyndsamma slutande Konungen först, och Richelieu strax derefter, begåfvo sig ifrån Italien. Det fördes denna tiden i södra delarne af Frankrike, med en stränghet, som bragte dem snart att gifva sig. I Privas anhöllo de om uppgift med det enda villkor, att få lefva; men det afslogs, och Ludvig såg med förnöjelse sina Protestantiska undersåtare hängas. Richelieu, ehuru opasslig, infann sig här, för att hämma de våldsamheter, som begingos emot de öfvervunna. Han bidrog sjelf att rädda tolf flickors heder, tillika med ett barn, som låg bredvid sin döda moder; och lät uppfostra det under namn af Fortunatus ifrån Privas. Efter dessa ytterligheter skred omsider Huguenotternes hufvudman, Hertigen af Rohan, till förlikning, och misshälligheterne slutades på de villkor, som Richelieu ifrån krigets början

hade erbudit dem, nemligen: att få behålla sina öfriga rättigheter, emot det att deras fästningar skulle nedbrytas.

Richelieu blef sedan qvar i Languedoc, för att sätta i verkställighet denna öfverenskommelse; men rådde Konungen, att emedlertid förfoga sig till Paris, och hafva uppmärksamhet på Enkedrottningen. Hon äflades ännu med Gastons gifte i Florens och lade sig på det högsta emot hans böjelse för Marie de Gonzague. Då Richelieu kommit efter till hufvudstaden, blef han ett mål för Gastons och Marias ovilja. Den förre var uppretad, emedan Richelieu ville hindra hans giftermål och hade stängt honom ifrån befälet öfver armén både i Italien och vid Rochelle: den sednare misstyckte, att han ej nog ifrigt gick in i hennes förslag, och ogillade Marie de Gonzagues förvar på Bois de Vincennes. Gaston tog en då vanlig utväg för Prinsar, som blifvit stötte af regeringen. Han drog sig ifrån Hofvet, och gaf ut ett fejdebref emot Richelieu: hvari han utropade honom för den tidens Maire de Palais. Af Enkedrottningen måste han äfven uppbära en hop hårda utlåtelser; men Konungen, som ansåg honom för sitt enda stöd, och tillika ville lefva i fred med sin mor, utverkade för den gången att de förliktes, ehuru mycket än Gaston sökte hindra det. (Till uppmuntran under så många ledsamheter blef Richelieu med Konungens öppna bref utnämd till Principal-Minister:

en titel som tillade honom ännu större värdighet, än den han haft tillförne som Premier-Minister).

Richelieu var knappt kommen ur detta bryderi, förrän han i Italien fick nya ämnen för sin verksamhet. Österrikiska Huset och Hertigen af Savoyen hade ej i annan afsigt ingått freden i Suse, än att med godo få de Franske ur Italien, och sedan kunna hindra dem att komma tillbaka. De angrepo derföre å nyo Mantua: hvaraf också ett nytt krigståg för Frankrike blef oundgängligt. Till den ändan utrustades en armé af 30000 man, öfver hvilken Richelieu fick befälet *). Han reste från Paris med utmärkt stât (1630), och i ett så kalladt flygande läger af Kongl. Gardet: hvarefter kriget började med ett infall i Savoyen, under hvilket Hertigens motstånd blef lika förgäfves, som förra gången. Då hans troppar måst lemna passet öfver Doire, gick Richelieu efter med de Franska: hvarvid hans prunkande drägt, cabrioler under ridningen, och beröm af sin färdighet i ridkonsten, ådrogo honom mångas åtlöje. Sedan Pignerol var intagit, med hvilken fästning han hade ett band på Hertigen, och öppen väg till Italien, öfvergaf han så mycket hellre att der längre trotsa den förenade Kejserliga och Spanska makten, som den var honom öfverlägsen

*) I egenskap af: *Lieutenant Général Représentant la Personne du Roi;* hvilken titel, den ingen hade haft tillförne, gaf anledning till ordet *Généralissime.*

lägsen, och hade bemästrat sig Mantua, hufvudfästningen i det omtvistade landet. Han vann emedlertid ändå sin önskan vid ett fördrag i Regensburg, som satte NEVERS i besittning af Mantuanska arfvet, med villkor att lösa ut vederbörande samarfva, och af Kejsaren begära det såsom län. Dennes fruktansvärda makt hade han för öfrigt hopp om, att se försvagad på en annan sida. Svenske Konungen GUSTAF ADOLPH var nu anländ till Tyskland, för att värja sig emot FERDINANDS fiendtliga anslag, och undsätta Protestanterna, hvilkas länder denne Kejsare, under sken att utrota deras kätterska lära, var i fullt begrepp att underlägga sig. Med ett bref i sin Konungs namn, lät RICHELIEU föreslå GUSTAF ADOLPH ett förbund med Frankrike, hvilket han efter långt betänkande antog, tillika med de erbudna krigsmedlen af 400,000 riksdaler årligen: hvaremot han beviljade, att angripa FERDINAND och dess anhängare med 30000 man. Enligt denna afhandling, skulle dock en del Catholska Ständer få blifva neutrale, hvarmed RICHELIEU ville tvinga dem att kasta sig i hans armar, afhålla Sverige ifrån Frankrikes gränser, och vända hela tyngden af kriget inåt Kejsarens arfländer. Då GUSTAF ADOLPH fick kunskap om dessa lönliga afsigter, och tillika om Frankrikes hemliga förening med Bejern, var han på vägen att uppsäga det ingångna förbundet, och hade kanhända gjort det, om han längre lefvat.

Vid Franska Hofvet var Richelieus belägenhet alltid osäker, och blef i synnerhet äfventyrlig af en sjukdom, hvari Konungen fallit. I händelse af hans död, ville Richelieu att Bassompierre, som hade Sweitzerska Cantonernas förtroende, skulle skaffa honom en tillflykt inom deras land. Det afslag han häri vågade gifva, fick han sedan umgälla med fängelse på Bastillen. Under det man allmänt föreställde sig att Konungen skulle dö, gjorde alla sin cour hos Maria, och öfvergåfvo Richelieu, som då ärnade draga sig undan till sitt Höfdingedöme i Brouage. Han lät dock öfvertala sig att tills vidare qvarblifva; och fick snart det nöjet att se Hof-folket, som af Konungens tillfrisknande var bedraget i sin uträkning, komma åter för att uppvakta honom. Härmed blef han likväl icke säker för Enkedrottningen och Gaston, som hade nu igen infunnit sig på Hofvet, och ville i förstone icke ens se Richelieu; men sedan visade mycken böjelse till försoning, i tanka att på det sättet lättare kunna störta sin fiende. Maria åter var ej i stånd att dölja sin förbittring, ehuru hon på nytt måst lofva Konungen, att med sin nåd omfatta dess oumbärliga Minister, och han sjelf med tårar och knäfall budit till att blidka henne. Hon höll det för ett gäckeri, och hennes harm bröt ut till en början emot hans systerdotter, Marquisinnan de Combalet, som varit hennes Statsfru, men blef sin tjenst förlustig. Hans egen uppvaktning emottog hon med att kalla honom

skälm, otacksam, ilsk m. m. och upphörde äfven för hans närvaro skull, att bevista Conseillen. Till hans fällande anlade hon ock nya planer i samråd med GASTON, som fick hennes juveler för att skaffa penningar, och i provinserna göra krigsrustningar, under det hon sjelf intrigerade på Hofvet.

Till att hindra dem i deras uppsåt, beslöt LUDVIG, efter RICHELIEUS råd, att försäkra sig om MARIAS person; men som det ej utan våda kunde ske i Paris, der hon hade sina flesta medhållare, flyttade Konungen med sitt Hof till Compiegne: hvarifrån han i tysthet for tillbaka, och lemnade Enkedrottningen under nära bevakning. Mot GASTON utfärdades ett öppet bref, som Parlamentet i början vägrade, men omsider nödgades anse för lagligt, sedan det af Konungen blifvit kalladt på Louvern, och förbudit all öfverläggning om antagandet af Kongl. Påbud. De besvär, som GASTON till denna domstol insändt, gjorde RICHELIEU om intet: hvarefter Parlamentet icke ens vågade att öppna dem, som Enkedrottningen ville anföra. Hon skref ock till LUDVIG med begäran att få återkomma till Paris; men det var allt förgäfves. RICHELIEU ville hafva henne ännu längre bort, och då hon afslog det, beslöt han att flytta henne om hon ville eller ej. När MARIA blef underrättad om denna föresats, flydde hon nattetid, och begaf sig till en fästning på gränsen af Picardie, der hon trodde sig komma i säker-

het. Men denna utväg stängdes af befallning till Commendanten, att ej emottaga henne; och hon nödgades begifva sig derifrån till Brüssel; hvilket var just det som Richelieu påsyftat. Han fick henne derigenom ur stånd att stämpla vid Hofvet, och kunde hindra hennes återkomst; så vida hon gått öfver till Spaniorerne, som voro Frankrikes fiender. De bref till Konungen och Borgerskapet i Paris, hvarmed hon ville försvara sig och anklaga Richelieu, uträttade ingenting till hennes bästa. De gåfvo tvertom anledning till en ny förklaring af Konungen, hvari han ogillade så väl hennes, som Gastons och deras anhängares steg: gjorde dem både gods och sysslor förlustige och deremot berömde sin Ministers trohet. Godset Richelieu upphöjdes strax derefter till Hertigdöme och Pairie; hvaraf man började kalla honom Cardinal Duc, i likhet med den titel af Comte Duc, som Olivares hade. Han erhöll tillika Höfdingedömet öfver Bretagne, som låg så väl till pass för hans syssla vid sjöväsendet, och var en ny tillflykt i händelse af onåd.

För Maria hade nu Richelieu blifvit temligen trygg; men Gastons fiendskap var ännu farlig. Parlamentet vägrade lagföra en person, som var närmaste Thronföljaren: dessutom hade han dragit krigsfolk tillsammans, och fått Hertigen af Lothringen på sin sida. I rättegångsvägen lät Richelieu sin Chambre de Justice ansätta Gaston, och med en armé, som föll

in i Lothringen, hindrades ej allenast allt bistånd från den sidan, utan Hertigen blef ock tvungen till en förlikning, som föranlät GASTON att lemna Nancy, och begifva sig till sin moder i Brüssel. De nya tvistigheter, som uppkommit om Mantuanska arfvet, fick Cardinalen vid freden i Querasque till Frankrikes ära och förmån bilagde; och genom MAZARINS förslagenhet blef han mästare af Pignerol, samt hållen för en skyddsängel af Italienska Staterna. För att dess mera befästa sig emot inrikes stämplingar, ville RICHELIEU förmäla sin systerdotter med Grefven af SOISSONS, som var Prins af Blodet; men detta giftermål behagade ej Konungen, och RICHELIEU skall hafva synts bedröfvad deröfver.

På denna oro följde ett ännu större bekymmer af fruktan för GUSTAF ADOLPH: med hvilken de Tyske Protestanterne efter slaget vid Leipzig hade enhälligt förenat sig, och som med segrande vapen stod i Frankrikes grannskap. Då den Svenske Konungen begärde ett möte med den Franske, ville RICHELIEU icke blottställa sin Herre för jemförelse med en Prins af så öfverlägsna egenskaper. Han erböd att infinna sig på dess vägnar; men Konungen i Sverige stött deraf, svarade «att han ville skicka en af sina Kammartjenare att tala med Cardinalen.» RICHELIEU som fruktade, att GUSTAF ADOLPH torde åtaga sig Huguenotternas försvar, såg icke gerna det han blef för mäktig, och arbetade i hemlighet på att mota dess fram-

steg. Att han haft någon del i Konungens fall vid Lützen, är ett obevisligt föregifvande.

Emedlertid oroades han ständigt af inhemska fiender: ibland hvilka Maréchal DE MARILLAC blef aflifvad efter det nya rättegångssättet, för delaktighet i GASTONS uppresning. MARILLACS största brott tror man dock hafva varit det råd han gaf MARIA under Konungens sjukdom, att efter hans död låta fängsla RICHELIEU. Då han af MARILLACS slägtingar blef ombeden att gifva honom nåd, svarade han skenheligt: «bedjen Konungen: han är en god herre». Duc DE GUISE, som äfven var af motpartiet, bragtes med skrämsel för Bastillen, att gå ur riket: hvarefter hans Höfdinge-embete blef bortgifvit, och RICHELIEU i hans ställe förordnad till Amiral des Mers du Levant. Hertigen af Lothringen, som å nyo rörde sig till GASTONS undsättning, måste med nya uppoffringar köpa sig fred; men GASTON sjelf, som värfvat 3ooo man och fått Languedoc på sin sida, beslöt ändock fortsätta kriget, och gaf ut en krigsförklaring, hvari RICHELIEU kallades tyrann och inkräktare af högsta makten, samt Konungens och det Kongl. Husets fiende. Då GASTON hade förlorat drabbningen vid Castelnaudary, nödgades han ock gifva sig, skriftligen erkänna att han felat, med försäkran att alltid vara RICHELIEUS vän. Duc DE MONTMORENCY fick plikta med lifvet för den del han haft i dessa steg emot regeringen, och RICHELIEU ville i honom gifva ett

efterdöme, att ingen af sitt höga stånd kunde frias ifrån straff. Han syntes dock ömka sig öfver hans olycka, och bad andra lägga sig ut för honom, ehuru han sjelf i Konungens Conseil hade påyrkat dödsdomen. GASTON, åt hvilken han i tvetydiga ord lofvat skona MONTMORENCY, fann sin heder sårad af sin förnämsta medhållares uppoffring, och for åter till MARIA, som ännu vistades i Brüssel.

På det att Österrikiska Huset, och i synnerhet Kejsaren, måtte afhållas ifrån GASTONS och MARIAS undsättning, fann RICHELIEU nödigt att understödja Sverige i kriget (1633), som fortsattes efter GUSTAF ADOLPHS död. Till den ändan stadfästades förbundet med samma krona; dock arbetade han i hemlighet, att hindra dess öfvermakt i Tyska riket; i synnerhet sedan OXENSTIERNA ej allenast afböjt, att Frankrike annorledes än med sina hjelptroppar skulle intagas i Heilbronska Förbundet, utan ock vägrat afstå Philipsburg. I samma afsigt bragtes Holländarne genom Franska krigsmedel ifrån stillestånd med Spanien, och Schweitzarne att stänga Valtelinska passen för Kejsarens troppar.

Ibland så vidsträckta syftemål, underlät dock ej RICHELIEU, att vända sin uppmärksamhet till närmare saker, ehuru de voro af mindre värde; och att äfven i dem beifra allt motstånd. Då Sigillbevararen CHATEAUNEUF råkat blifva hans medälskare hos Hertiginnan af CHEVREUSE,

kostade det honom sysslan, dess vänner lifvet eller förföljelse, och Hertiginnan sjelf förvisning ifrån Hofvet. Richelieu, som vid slutet af hvar uppkommen oreda gerna hugnades med nya prof af Konungens tillgifvenhet, blef nu Andelig Commendeur af HelgeAnds Orden.

Till den förra oviljan mellan Hofvet å ena sidan, och Maria samt Gaston å den andra, kom sedan det giftermål, som denne mot sin försäkran hade ingått med Hertigens af Lothringen syster, och derigenom tillskyndat hennes broder en ny förlust af länder. Enkedrottningens förhatlighet ökades af det mord, som en Alpheston haft i sinnet emot Richelieu: hvarvid han på resan hade nyttjat en häst ur Marias stall, och troddes öfvertalad af Pater Chanteloube, som var hennes Biktfader och närmaste rådgifvare. Denna händelse tillskyndade Richelieu, utom dess förra Garde en vakt af 100 Musköterare, som han sjelf fick välja af Konungens Hustroppar. Svårigheterne vid den förlikning Maria eftersträfvade, blefvo ännu större af Richelieus påstående, att Pater Chanteloube borde lemnas i dess händer: hvartill Maria ingalunda ville beqväma sig; och då Richelieu på gränsen af Frankrike lät anhålla de saker, som hon förverkat under kronan, men ärnade utföra, gaf hon tillkänna, att ingenting skulle förmå henne förödmjuka sig för Richelieu. Han böd då Gaston fördelaktiga villkor, för att söndra honom ifrån Marias par-

ti, men de afslogos i hopp om ännu större förmåner. När Richelieu således ej kunde få förlikningen efter sin vilja, insände han på Konungens vägnar en skrift till Parlamentet (1634), som innehöll prålande utlåtelser om honom sjelf och bevis att Gastons landsflyktighet var dess eget fel. Denna böjelse att sjelf upphöja sig framlyser ock i hans tvistigheter med Lothringska Huset; under hvilka det ej litet förtretade honom, att en af Hertigliga Huset lät kalla sig Cardinal Duc, hvilken titel han ensam ville äga, och nämde Hertigen blott för Cardinal de Lorraine. När han omsider fann nödvändigheten att förena sig med endera, antingen Maria eller Gaston, ingick han en öfverenskommelse med den sednare, och beviljade alla hans påståenden, utom det, att innehafva fästningar. Marias bemödande var deremot fruktlöst, fastän hon, tvungen af den nöd som började trycka henne, hade ovanligen nedlåtit sig både i bref och beskickningar. Richelieu arbetade fast mera, att få henne än längre ifrån Paris, och öfvertalade Storhertigen af Florens, att bjuda henne hemvist i sina länder; men detta anbud blef ej antagit.

På sakernas läge i Tyskland hade Richelieu alltid ögonen fästade, och då Oxenstierna fortfor att hindra hans befattning med Protestanternes angelägenheter, sökte Richelieu utvägar att icke längre behöfva de Svenskas krigsförrättningar. Till den ändan, och för att lika-

fullt uppehålla FERDINAND med en farlig fiende, afhandlade han med dess förnämsta General WALLENSTEIN, som blifvit missnöjd med Kejserliga tjensten, att göra en uppresning, och med Franskt bistånd upphäfva sig till Konung i Böhmen; men WALLENSTEINS förehafvande blef för bittida röjdt, och han sjelf på Kejsarens befallning mördad. RICHELIEU fick häraf ny anledning att föreställa den fara, i hvilken han sväfvade, och LUDVIG att förstärka hans vakt med 300 Musköterare till häst. Genom de Svenskas påföljande nederlag vid Nördlingen blef FERDINAND lika så fruktansvärd för Tyska rikets frihet, som han var innan GUSTAF ADOLPH hade åtagit sig dess försvar, och Spanska makten hotade Frankrike med infall på flera sidor. Af detta allt försattes RICHELIEU i nödvändighet att sluta ett Anfalls-Förbund med Sverige och dess medhållare emot Kejsaren. Den armé af 25000 man, som i följe häraf utrustades, blef dock mestadels nyttjad till inkräktningar för Frankrikes egen räkning, och sällan till de förenades gemensamma bästa. Vid det besök, som OXENSTIERNA gjorde honom i Paris, för att ingå förbundet, var RICHELIEU nog svag att med höfligheters vägrande låta märka, att han trodde sig innehafva större värdighet, och kunde hvarken förmås att lemna RiksCancelleren högra handen, då han följde honom till vägs ur sitt hus, eller att undvika all fråga derom med förebärande af opasslighet; som han plägade göra vid dylika tillfällen. Han

visade sig mera klok, då han genom sin myndighet öfver Sorbonnska Lärofäderne, lät dem förtaga den samvets-oro, hvarmed Ludvig af sin Biktfader besvärades för den med Protestanterne ingångna afhandlingen. Holländarne, som nu åter sökte efter stillestånd med Spanien, bragte han till en anfalls och försvars-förening med Frankrike; äfven som Hertigarne af Savoyen, Mantua och Parma. På samma tid förkunnades uppenbart krig mot Spaniorerne, med hvilka de Franske, efter freden i Vervins, hade fejdat endast som biträdes-makt på Hertigens af Mantua vägnar. Hufvudorsaken var väl nu som förut att försvaga Österrikiska Huset och afhålla det ifrån att blanda sig i Frankrikes inhemska oroligheter; men ämnet till krigsförklaringen togs deraf, att Spaniorerne angripit och tagit till fånga Churfursten af Trier. Efter Richelieus uträkning i afhandlingen med Gustaf Adolph, hade Churfursten måst underkasta sig Frankrikes beskydd, då han kommit i trångmål för de Svenskas och Kejserligas stridiga påståenden, och borde alltså undsättas. I följe häraf utfördes kriget af Frankrike och de förenade makterne både i Nederländerna och Italien, men med ringa framgång, i anseende till befälhafvarnes osämja.

Ställningen emot Gaston var lika slipprig som tillförne (1635); i synnerhet som han höll sig till Spaniorerne, och syntes obekymrad om Richelieus bevågenhet. Puilaurens, Ga-

TONS gunstling, troddes med skäl vara vållande härtill, och blef försåtligen satt i ett fängelse, der hans dagar af harm och osund luft förkortades. RICHELIEU lät ock GASTON känna sin öfvermakt; då han förmådde Presteståndet, som han kallat tillsammans, att upphäfva dess ingångna giftermål. Äfvenså fick MARIA från flera sidor röna tyngden af RICHELIEUS hätskhet. Hon hade i bref beklagat sig för Påfven huru mycket Cardinalen hade förolämpat henne; men det oaktadt måste hon, efter hans påstående, återkalla sin Resident vid Påfliga Hofvet. Grefven af SOISSONS ville RICHELIEU aldrig besöka, för det han ej fick taga handen för honom; och då han afbrutit en giftermålshandel med en af dess slägtingar, blef han förvist Hofvet. Emedlertid var RICHELIEU i ständig oro och sådan fara, att han ej vågade uppehålla sig i Paris, utan höll Conseilerne hemma hos sig i Ruel.

Ett sällskap af snillen, som denna tiden företagit sig att genom vitterhets-öfningar upparbeta modersmålet, gaf RICHELIEU anledning att stifta den ryktbara Académie Française, som Franska språket har så mycket att tacka för den hyfsning det uppnått: hvarmed han äfven icke mindre har bidragit till Frankrikes ära af snillebragder, än till dess politiska styrka med sin djupa statskonst. Det tros ock, att denna inrättning var ett foster deraf, och att han insett huru mycket en regering kan verka genom så-

dana medel på ett folk och dess tänkesätt. Det torde ej heller varit minsta drifljädern, att han hade begärlighet till allt slags ära, och velat lysa i detta samfund genom den styrka och det behag med hvilka han kunde yttra sig på Fransyska. Också ville han täfla med den stora CORNEILLE om priset för Dramatiska arbeten, men hans myndighet behöfde då komma hans underlägsenhet till hjelp, och tvinga Academien att ogilla Le Cid, som likväl har så mycket hedrat både författaren och dess tidehvarf. Några år derefter gjorde han jemväl en ansenlig stiftning vid den Krigs Academie för Adeliga ynglingar, som Konungen på hans förord hade inrättat. Han skänkte en summa penningar, som räntade 21000 livres; hvaraf 20 väl vexte och hurtige Adelsmän, af 14 eller 15 års ålder, hade hvardera i två år att njuta uppehälle och undervisning; hvarefter de skulle inträda i Konungens tjenst.

Det välde han nu ägde både i politiska och lärda saker var ändå otillräckligt för en man, som ej kunde lida något slags motvigt. Ehuru han var fruktad af Påfviska stolen, måste han dock stundom erfara dess ogenhet; och denna sökte han att göra mindre betydlig genom det han lät välja sig till General för tvenne de mäktigaste Munk-Ordnar i Frankrike. Han eftersträfvade tillika, att blifva ett slags Patriark, eller Legatus a Latere perpetuus, som Cardinalen D'AMBOISE i sin tid varit. Påfven,

som misstrodde hans regeringslystnad, ville dock aldrig utfärda någon stadfästelse på nyssnämde val; men det är sannolikt, att om Richelieu längre lefvat, hade han nog förmått utverka sig densamma. Emedlertid förtretade han Påfven igen, så ofta han fick tillfälle. Han skickade bland annat Ambassadörer, som voro misshagliga, och tvingade honom att emottaga dem.

Under allt detta bestyrde han oafbrutit om krigets fortsättande. Emot Kejsaren hade han fått en god hjelp i Hertigen af Weimar, som blifvit lockad i Fransk tjenst tillika med de troppar, som han anförde, ehuru de voro värfvade för Svensk räkning, och med ed förbundne att tjena Sverige. De blefvo emedlertid så svagt understödde af Franska armén, att de måste vika undan för den påträngande Kejserliga öfvermakten, och kunde ej en gång hindra dess ströfverier inom Frankrikes egna gränser. Anstalterne vore väl bättre i Nederländerna; men det oaktadt fördes kriget äfven der med ringa verkan, som gemenligen följer på förenade arméers rörelser; och Spaniorerne, som infallit i Picardie, voro på vägen att tränga in i sjelfva hjertat af riket. I den allmänna bestörtningen häröfver måste Richelieu uppbära skulden; dock fällde han icke deraf modet. Han for till Paris och gick der på gatorna utan vakt; gaf Konungen sina juveler och sitt palats med dess dyrbara husgeråd: hvilket allt blef emottagit som en gåfva till kronan. Genom denna frikostig-

het kom han i skygd för tillmälen af egennytta; och arbetade för öfrigt med den drift på rikets försvar, att LUDVIG innan kort var i spetsen för en armé af 40000 man till fot, 12000 ryttare, och 40 kanoner, som tvingade Spanierne att draga sig tillbaka. Af de Svenskas seger vid Witstock nödgades äfven GALLAS, att med Kejserliga styrkan begifva sig ur Frankrike, som derigenom räddades från en af de största faror, för hvilka det varit utsatt.

För ofvannämda armé hade RICHELIEU velat blifva Generalissimus, men denna heder måste han lemna åt GASTON, emedan Grefven af SOISSONS och andre Chefer omöjligen kunde förmås att tjena under RICHELIEU. De föresatte sig äfven att mörda honom, och det hade ofelbart gått i verkställighet, om han ej underbarligen blifvit räddad af den persons rådvilla, som skulle förrätta mordet. När detta ej lyckades, företogo de sig att förtala honom hos Konungen: hvartill ett godt tillfälle hade yppat sig af den kallsinnighet, som LUDVIG börjat visa honom. RICHELIEU blef ganska nedslagen af denna ändring hos Monarken, och syntes vänligen bemöta åtskilliga personer, som han tillförne knappt hade vårdat se på. Af Pater JOSEPHS uppmuntringar repade han dock modet, och stillade till en början Konungens harm öfver dess fienders framsteg genom fiendtliga styrkans delande, hvilket han med en ny penninghjelp utverkade hos Holländarne. Sedan skilde

han ifrån Konungen både Gaston och Grefven af Soissons, genom inbillning om fara för att blifva fängslade; och fick dem således att i största hast öfvergifva Hofvet. En hop besök, som de emottogo af andra missnöjde, gjorde likväl Richelieu mycket bekymmer, och nödgade honom att ingå en förlikning med dem båda (1637); i hvilken Soissons erhöll fästningen Sedan.

Man har sagt, att Richelieu var högdragen emot dem, som fruktade honom; och deremot eftergifven, när han råkade ut för något dristigt motstånd. Det är troligare, att han åtminstone denna gången gaf efter, för att kunna reda sig ur andra brydsamma ärenden. Spaniorernes öfvervigt i Italien låg honom nu mest på sinnet. De hade belägrat Hertigen af Parma i Piacenza, och tvungit honom till en fred, i hvilken Frankrike lopp fara att mista sina Italienska Bundsförvandter; i synnerhet sedan Franske tropparne hade blifvit drifne ifrån Valtelinska passen. Deras framgång i Nederländerna var ock mindre fägnesam af den oro, som Spaniorernes infall i Languedoc och Guienne förorsakade: hvarifrån han med möda kunde drifva dem. För öfrigt låg Pater Caussin, som var Konungens Biktfader, öfver dess samvete med förebråelser af för hårdt bemötande emot Enkedrottningen, som hade visat så mycken undergifvenhet; och med påyrkande, att han borde

afskeda

afskeda Richelieu, för det han tillvällat sig hela styrelsen. Men dessa erinringar lyckades ej bättre för Caussin, än att Konungen befallte honom säga dem åt Richelieu sjelf, som för att hämnas lät flytta honom på en fästning.

Vid samma tid (1638) dog Hertigen af Savojen, Victor Amadeus, som var Ludvigs Svåger; och Richelieu fick då nya omsorger åt Italienska sidan. Hertigens Enka, som skulle föra regeringen under Sonens omyndiga år, var mellan tvenne eldar, för Frankrikes och Spaniens olika afsigter. Spaniorerne hotade hennes länder med sina segrande vapen, om hon ej ville hålla sig på deras sida, och Richelieu hade planer att bringa både henne och dess son i sitt våld. Då hon funnit rådligast att bibehålla förbindelsen med Frankrike, såsom mera naturlig, och anhöll om undsättning, gjorde Richelieu till villkor för all hjelpsändning att få hennes Biktfader P. Monod utlemnad, som velat befordra Regentinnans Moder, Enkedrottning Marias återkomst till Franska Hofvet, och haft till redskap förbemälte P. Caussin. Monod sökte väl, att med flykten förekomma Richelieus hämd, men blef gripen, och insatt på en fästning. För öfrigt gjorde Richelieu Hertiginnan så otillräckligt bistånd, att man trodde, det han med flit underhöll dess vanmakt för att hindra henne ifrån att hjelpa sin mor. Emedlertid underlät han icke, att i Nederländerna

sysselsätta Spaniorerne, och ville äfven betala deras infall i Frankrike med ett dylikt i Spanien, som dock misslyckades genom Franska Befälhafvarnes förseelser.

Med Ludvigs Gemål hade Richelieu länge lefvat i ett missförstånd, som slutligen brot ut i fullkomlig oenighet: i anledning af en bref-vexling, rörande Statssaker, som han upptäckte mellan henne och dess bror, Cardinal-Infanten. För att få denna saken noga utredd, blef La Porte, som varit brefbärare, af honom sjelf förhörd med förvändt målföre, och på ett ställe der han ej kunde synas. Denna Drottningens oförsigtighet hade kunnat vålla hennes förskjutning af Konungen, om hon ej till all lycka, efter tjugetvå års ofruktsamhet, befunnit sig i välsignadt tillstånd. Vid samma tid, och eljest ofta, hade Richelieu ej litet besvär med att vända Konungen från ett slags kärlek, för hvilken han var mycket fallen, och som bestod i en viss tillgifvenhet för det eller det fruntimret, utan att frågan var om något sinnligt njutande. Han fruktade för andras insteg hos Konungen af hvad natur det helst vara kunde; och de som sökte något sådant, blefvo alltid olycklige. En Mademoiselle De La Fayette var nu föremålet för denna Platoniska kärlek, och nödgades gifva sig in i ett Kloster. Till den ändan hade Richelieu, som ej lät andra än sitt folk omgifva Konungen, skaffat sig af dess kammartjenare så väl Ludvigs, som hennes kärleksbref,

efterapat stilarna, och skrifvit andra i stället, af innehåll å Konungens sida, att dess älskarinna skulle göra honom ett nöje, om hon ginge i kloster. Han fick väl sedan veta hvar hon vistades, och äfven de planer man hade gjort emot honom, men RICHELIEU var så rådande öfver LUDVIGS böjelser, att han måste hålla till goda en sådan tilltagsenhet.

Under denna ställning sökte EnkeDrottningen på allt sätt att få komma tillbaka. Hon skref härom till MAZARIN, som af RICHELIEU var mycket brukad och betrodd, för de underhandlingar, som han gjort i Italien på dess vägnar och till nöjes förrättat. I samma afsigt reste hon till sin måg och dotter i England (1639), som erbödo sin borgen för hennes uppförande i Frankrike, om hon blefve emottagen; men RICHELIEU var obeveklig, och lät Konungen svara, «att en Regent bör hafva mer afseende på sitt Rikes lugn än sina föräldrars nöje.» Han förmådde honom äfven att strängeligen beifra Hertigens af Valette uppförande vid infallet i Spanien, att sjelf bevista det ovanliga rättegångssätt, som anställdes mot denna Befälhafvare, och att dömma honom till fängsligt förvar på Bastiljen. En lika villfarighet i sin Ministers hämdkräfvande steg lät han också märka i anseende till sin Syster, Hertiginnan af Savojen. RICHELIEU begärde i LUDVIGS namn hennes förnämsta fästning Montmelian, för att få i sina händer P. MONOD, som hade tagit sin till-

flykt dit, och då hon gjorde svårighet att öfverlemna den, befallte han Franska Ambassadören, att ej kalla henne Kongl. Höghet. Markisinnan Senecy, som var Drottningens StatsFru och förtrogna, men hade misshagat honom, måste lemna sin tjenst, ehuru Drottningen sjelf genom bref anhöll af Richelieu, att hos Konungen, som det hette, vara dess förespråkare. Han gaf tvertom hennes syssla åt en M:e. Brassac, som Drottningen aldrig kunnat tåla. I alla saker ville han råda och styra efter eget behag, och blef otålig af den minsta motsägelse. När Påfliga Nuntien Scoti förebrådde honom det envälde, som han syntes eftersträfva i Kyrkosaker, förböd han alla Biskopar i Riket att hafva någon gemenskap med detta Sändebud, och lät omgifva dess hus med vakt om nätterna, för att få veta om, och af hvilka, der höllos sammankomster. De orter, som Hertigen af Weimar intagit, förrän han med sin armé hade gått in i Fransk tjenst, ärnade Richelieu tillegna Frankrike. Han började med att fordra fästningen Brissach, och böd Hertigen till Paris för att komma öfverens härom. Men Bernhard var ej hågad för denna resa, utan skickade en af sina Öfverstar i stället, som Richelieu öfvertalade, att, vid Hertigens frånfälle, hålla sig berörde fästning tillhanda. När nu detta timade icke långt deretter i en ålder af allenast 36 år, uppkom en stark misstanke, att Richelieu med förgift hade påskyndat detsamma.

Af Svenska Regeringen, och i synnerhet Riks-Cancellern Oxenstierna, måste han jemväl med harm erfara, det ej alla ville följa hans egenmäktiga ompröfvande. Han nödgades emottaga Grotius såsom Svensk Ambassadör, åt hvilken han i dess landaflykt hade gifvit ett underhåll, men sedan indragit det, emedan Grotius underlåtit nämna honom i tillegnandet åt Ludvig af den bekanta boken: *de Jure Belli et Pacis.* Efter RiksCancellerns föreskrift, som trodde sig böra visa, det han blott af höflighet och för egen del, men ej på Sveriges vägnar, hade lemnat Richelieu högra handen, gaf Grotius honom aldrig denna ärebetygelse. Han fick äfven hålla de föreställningar till goda, som gjordes honom deröfver, att Frankrike nyttjade de troppar, som i förbundet voro utlofvade, mera till sina gränsers betäckning, eller utvidgande, än till krigets gemensamma utförning emot de Kejserliga. Emedlertid var han fast i sin föresats att vilja hålla de Svenska mellan hopp och fruktan, *nec mergi nec emergere*, som Grotius i ett bref till Oxenstierna yttrat sig; och då han omsider lät Frankrikes troppar förena sig med Sveriges (1640), kommo de antingen för sent, eller ock blef ingenting af värde uträttadt, för Chefernes ogenhet att gå in i Baners planer. I Nederländerna afhöllos Spanioerne ifrån Franska gränsen förmedelst de fästningar, som Richelieu åt den sidan hade låtit intaga; och han blef ännu säkrare för deras öfvermakt genom det uppror, Catalonierne före-

togo: hvari de begärde och fingo hans understöd. Han hålles ock för upphofvet till Portugisernes uppresning, som timade samma år. Det är åtminstone säkert, att han var dem icke mindre benägen, och drog en lika fördel deraf mot Spanien. Olivares släta anstalter i Italien, i sammanhang med Spanska Generalernes oskicklighet, bidrogo att Richelieus planer äfven der lyckades; så att han kunde tvinga båda Prinsarne af Savojen att foga sig efter hans vilja, och Påfven ifrån att sätta sin Nepot Barberini i besittning af Parma.

Under denna framgång mot sina och Rikets utländska fiender, hade han ofta tillfällen att likaledes kufva sina inhemska vederdelomän: med hvilka de icke sällan förenade sig, som han hållit för sina mest tillgifna vänner. Ibland dessa var en Chevalier de Cinq Mars (1641), den Richelieu hade gjort till en af de gunstlingar, som Konungen behöfde för sina nöjen, men ej annorledes fingo blanda sig i Statsärenden, än att de noga underrättade honom om hvad Ludvig i förtrolighet sade dem. När då Konungen märkte, att han fick veta allt sådant, och blef ledsen öfver det tvång, som denna bevakning medförde, tog han en ed af Cinq Mars, att tiga med hvad han hörde. Af uteblifvande tidningar kunde Richelieu förstå, att något oråd var på färde, och blef oense med Cinq Mars. När Ludvig gaf tillkänna, att han äfven ville hafva honom i sin Conseil, var

dock Richelieu för slug att i början motsäga detta infall; men sedermera föreställde han Konungen så eftertryckligen hvad föraktlig tanke allmänheten skulle få om hans Råd, då en så litet aktad person der behöfde intagas, att denna befordran blef om intet. Sedan Richelieu äfven hade hindrat honom att blifva Duc och Pair, och att förmälas med en Prinsessa ifrån Mantua, inlät Cinq Mars sig i nära förbindelse med hans fiender.

Emedlertid förskansade Richelieu ännu mera sin makt genom giftermål mellan en af sina slägtingar, Marechal de Brezés dotter, och Duc d'Enghien, som var Prins af Blodet. Han lät ock vidare försvaga Parlamentets motstånd med en förklaring å Konungens vägnar, att det icke allenast skulle ovägerligen antaga alla Kongl. Påbud, utan ock hvart nyår anhålla om tillstånd att fortfara i sina sysslor. Parlamentet gjorde väl häremot en stark föreställning, men af detta förordnande beseglades ändå den oinskränkta makt, som Franska Regeringen allt sedan utöfvat. Enke-Drottningen tillät han slutligen ej en gång att vistas hvar hon ville utom Frankrike, och som han dels med fruktan för sin stora förmåga, dels ock med penningar, hade ett märkligt inflytande på nästan alla Regeringar, måste hon begifva sig från England till Holland, och sist till fria Riksstaden Cöln, der hon i fattigdom afled.

Ett välde, som nu knappt hade några gränser, och som utöfvades med så mycken stolthet, skulle nödvändigt ådraga honom allmänhetens hat. Af denna orsak var han utsatt för den ena sammangaddningen efter den andra, hvilka alla han dock lyckligen undkom, och vände till upphofsmännens skam eller olycka. Ibland andra blef VENDÔME nödsakad att rädda sig med flykten, då hans uppsåt slagit fel, att låta RICHELIEU mördas af förklädda pelegriner. Mera blottställd var han för sådana fiender, som med väpnad hand uppreste sig emot hans styrelse. När alltså Grefven af SOISSONS och Hertigen af BOUILLON, som ingått en förening med Spanien, hade förstärkt sig i Sedan, ville det ej lyckas med denna fästnings belägrande; och på den krigsförklaring, som utfärdades mot dem, följde ett svar från deras sida, hvari de med hårda utlåtelser besvärade sig öfver RICHELIEU. Deras troppar öfvervunno ock dem, som han låtit samla; men med den synnerliga lycka, han alltid hade, blef SOISSONS skjuten i denna drabbning, och af dess fall hela ligan skingrad.

Den förtret och oro, som Konungen måst vidkännas så väl af dessa misshälligheter, som af de förra med sina närmaste anhöriga, började nu åter göra honom missnöjd. RICHELIEU beslöt då att inleda LUDVIG i något stort företag, hvarvid hans åtgärd blefve oumbärlig. Ehuru han redan hade att sörja för vidsträckta

krigsrörelser i Nederländerna, Elsas, Lothringen, Bourgogne och Italien, utrustade han till detta ändamål en ansenlig krigshär, som skulle intaga Roussillon, och derifrån vidare tränga in i Spanien. Han föreslog Konungen att sjelf föra befälet: hvartill han väl i början var mindre benägen; men sedan Richelieu hade förmått hans LifMedici att tillstyrka fälttågets bevistande såsom nyttigt för dess helsa, anträdde han midt i vintern resan till armén (1642). Af fruktan för stämplingar i Paris under sin frånvaro, ville Richelieu hafva både Gaston och Drottningen, tillika med de Kongl. Barnen, vid armén; och det kostade henne många tårar att i stället få vistas på St. Germain. Under detta fälttåg skedde en ny sammansättning af Cinq Mars med Gaston, Bouillon och många andra, så att armén blef delad i tvenne partier, under namn af Rojalister och Cardinalister. Vid en sjukdom, hvari Konungen hade fallit, sökte ock Cinq Mars öfvertala hans garde, att göra Gaston till Regent, i fall Ludvig blefve död. Richelieu afmätte då sin vaksamhet efter farans storhet, och tog sig en förevändning af Konungens sjukdom till att bo i hans rum, för att alltid veta hvad som der förehades. Ändteligen då Cinq Mars, i ställe för att underhålla sin tillvexande ynnest, hade gjort Ludvig ledsen vid sina motsägelser, blef han med sina anhängare öfverlemnad åt Richelieus hämd, som hade upptäckt de sammansvurnes plan att med Spaniorernes biträde undanrödja honom. De blef-

vo alla fängslade, utom GASTON, som i bref till RICHELIEU bad om förskoning, och fick gå ur Riket. Emot löfte att få behålla lifvet, hade CINQ MARS bekänt sammangaddningen; men blef likafullt halshuggen, ehuru Konungen velat rädda honom. Ett lika öde öfvergick DE THOU, hvilken, såsom mindre brottslig, man trodde att Cardinalen skulle skona; men det var RICHELIEUS grundsats att aldrig blott till hälften fälla en fiende, då han kunde nedslå den *).

Under dessa oroligheter försvagades också RICHELIEUS helsa, så att han blef en tid sängliggande i Narbonne. När det syntes som Konungen var obekymrad deröfver, utspriddes det ryktet, att RICHELIEU vore fallen i onåd; men LUDVIG försäkrade honom i ett bref om motsatsen. Då han sjelf blef allt mera sjuklig, for Konungen till RICHELIEU, och bodde i samma rum med honom. Vid Konungens återresa till Paris, blef RICHELIEU qvarlemnad med full myndighet både i Statsärenden, och öfver tropparne. De bekymmer som följde med ett sådant förtroende, lättades af Franska vapnens framgång ej mindre åt den sidan, som han sjelf vi-

*) Ehuru sjelf opasslig, lät han kalla DE THOU under rättegången till sig, och förhörde honom i egen person; men fann intet annat som var honom till last, än att han vetat af förenämda stämplingar, och ej hade yppat dem. Rätta orsaken till hans fall bestod i den dristighet, hvarmed Fadren yttrat sig i sitt bekanta Historiska arbete om en af RICHELIEUS förfäder.

stades, än vid Rhen och i Italien: der Påfven måste anropa honom till medlare i tvistigheterna om Parma. Genom felande anstalter och brist på krigsförnödenheter kom Spanska armén i sådant trångmål, att Olivares blef afsatt från sina embeten, och Richelieus företräde afgjordt för en man, som han hållit för medtäflare i makt och anseende.

Emedlertid hade Richelieu all upptänklig omsorg för sin helsa. Att desto bättre kunna sköta den, reste han också till Paris, och blef på resan buren af sitt garde i en präktig hängbår, som var så rymlig, att Stadsportar och ingångar till hus måste rifvas, för att släppa in den. När han var framkommen, lät han uppföra ett besynnerligt skådespel i sitt palats, och föreställa Europa under afbild af en Prinsessa, som hade tvenne friare, Françion (Frankrike), och Ibère (Spanien), af hvilka den förre blef hennes ägare. Af misstroende för Kongl. Gardet, som hatade honom, ville han ej fara till Konungen i St. Germain, utan kallade honom till sig såsom en sin vederlike. Med hotelse att annars nedlägga sin Ministère, förmådde han äfven Ludvig att afskeda flera af sina Gardes Capitener, och att bevilja honom inträde med lika vakt, som han sjelf hade. För öfrigt arbetade Richelieu med sådan ifver på Huguenotternes omvändande, på anstalter till kriget, och många andra företag, som hade han ännu haft lång tid att lefva. Men tvenne bölder under

lungorna, som stötte till den hemorroidal-värk han länge haft i sidan, gåfvo honom andra ämnen att tänka på. Det var förgäfves till denna sjukdoms botande, att den Heliga Hostien, efter Catholska Kyrkobruket, i alla kyrkor framsattes; och Läkare, som kallades till öfverläggning om hans tillstånd, förkunnade att han ej hade många dagar öfriga. Han emottog då det sista besöket af Konungen, som sjelf tillagade och gaf honom en eggegula till förfriskning. Sedan omrörde Richelieu hvad stora saker han under sin tjenstetid utfört, och anbefallte honom till det bästa så väl då varande Ministrar, som sina slägtingar: under det han kallade Gud till vittne, att han alltid haft Religionens och Rikets förkofring till ögonmärke. Derpå begick han sitt Skriftemål, undfick den sista heliga Smörjelsen, och inneslöt sig i de omkringståendes förböner. En qvacksalfvare ifrån Troyes, som var i rop för sina underkurer, erböd sig att rädda honom med några piller. Richelieu tog dem äfven in, och mådde en stund bättre, men kände sedan dödens annalkande: hvarefter han lät gifva sig den vanliga aflösningen, och afsomnade i stillhet d. 4 Dec. 1642. Hans begrafning, som högtidligen firades i alla Hufvudstadens kyrkor, skedde i den Sorbonneska: der han beredt sig ett lysande grafställe, och hvilar under en kostbar grafvård, förfärdigad af den bekanta Girardon. Ett halft år förut hade han gjort sitt Testamente, som i rika anordningar liknar dem mäktiga Förstar pläga göra. Han

begåfvade Konungen med en dyrbar lös-egendom, och 1,500,000 Livres i reda penningar. Denna summa, som han alltid haft liggande till oförmodade behof, och efter hans eget yttrande hade hulpit honom ur många trångmål, bad han Konungen gömma till samma behof. Sina slägtingar tilldelade han stora egendomar, som sjelfva hans fiender nödgades medgifva att han förvärfvat sig utan försnillande af Kronans medel.

Richelieu var lång till vexten, och af behagligt, fastän något magert, utseende. Han hade en rik och liflig inbillningsgåfva, en genomträngande tankekraft, och mycken vältalighet: var storsint och snart uppretad, oförsonlig i sin hämd, och af ett mod, som bragte honom till stora vågspel, när det kom an på stora saker; ehuru han vanligen syntes något brydd, eller mindre dristig. Han gaf aldrig något åt andra än dem som voro honom fullkomligen undergifne, var oändeligen arbetsam, men hade sina vissa upplifningsstunder, då i synnerhet Bois Robert med sin munterhet roade honom. Han talade gerna, och med smak, i vittra ämnen, lät inrätta det Kongl. Tryckeriet, och der utgifva goda upplagor af de gamlas arbeten. I underhåll åt Lärda utdelade han årligen öfver 80,000 Livres; men beskylldes att icke alltid hafva utdelt dem med god urskillning, och att han haft för mycket afseende på smicker. Det Politiska Testamente, man velat tillegna honom, innehåller väl grundsatser, som han följt och

gillat; men efter all anledning är det skrifvit af någon annan. Hans föresats att intill Rhenströmmen och i Nederländerna utvidga Rikets gränsor, för att skaffa det en förmur af de eröfrade orterna, har blifvit följd af hans efterträdare i Ministèren, och hade gifvit Frankrike en varaktig styrka, om det afhållit sig från andra mera lysande, men mindre gagneliga företag.

JEMFÖRELSE

EMELLAN

RIKS-CANCELLERN
GREFVE AXEL OXENSTJERNA

OCH

FRANSKE PREMIER-MINISTERN
CARDINALEN DE RICHELIEU.

Om AXEL OXENSTIERNA och RICHELIEU hade lefvat i olika tidehvarf, men en tillräcklig verkningskrets för dem likafullt blifvit öppnad, hade häfdetecknaren förmodligen framställt och jemfört dem för att visa mönster af stora Statsmän.

På detta sätt flyttade PLUTARCHUS bredvid hvarandra Greker och Romare, skilde genom långa tideafstånd. Nu erbjuder sig jemförelsen sjelfvilligt emellan tvenne samtida Ministrar, hvilka i särskilt och förenad åtgärd beredt sitt eget fäderneslands och Europas öden. Begge voro födde med den öfverlägsenhet i snille och karakter, som blott behöfver utrymme för att höja sig öfver andra, och genom bedrifter gå till odödligheten. Bördén banade för begge vägen till de högsta ämbetsställen. För OXENSTJERNA var den dock lättare. Han föddes inom en af de ätter, hvilka i Sverige voro i besittning

af de yppersta embeten, och inom en af de få förnäma slägter, som varit den då regerande Konungen beständigt tillgifne. Rådsembetet blef nästan dess första kall, och det i en ålder vid hvilken ärelystnaden vanligen börjas. Detta tillhörde hans födsel; men hans stora egenskaper bör tillskrifvas att han af en döende Konung kallades till dess Sons förmyndare, och att denne Son utsåg honom till sin förnämsta rådgifvare. Richelieu deremot, ehuru af förnäm härkomst, hade hvarken samma anspråk eller samma jemnade väg till det rum han slutligen intog.

Om det Biskopsembete han tidigt tillträdde icke utestängde honom från Statssaker, borde det åtminstone icke nödvändigt föra honom till deras behandlande. Också leddes han dit af händelserna och i synnerhet af intrigen, okänd för RiksCancellern Oxenstjerna, åtminstone i början af dess bana.

I Oxenstjerna såg Konung Carl IX en ung man, tjenlig till de största värf, och för honom kände Gustaf Adolf den dragningskraft som förenar ovanliga själar, som minskar afståndet emellan Regenten och undersåten, och förbyter Statsförtroendet i enskilt vänskap. I Richelieu såg den vacklande Maria af Medicis blott ett verktyg för äregiriga afsigter, dem hon sjelf saknade förmåga att utföra, och till Lud-

vig

VIG XIII:s rådgifvare kallade honom först mera behof än val; dervid bibehöll honom ock mera fruktan än verklig kärlek och tillgifvenhet hos Konungen. Så länge GUSTAF ADOLF lefde, behöfde OXENSTJERNA blott vara sig lik, tjena och gagna utan att befara verkan af intriger, om icke bannlyste, åtminstone fjettrade genom Konungens skarpa blick och stadga i beslut. Om han efter denna Konungs död icke saknade motståndare och afundsmän, så lefde han i ett land, der en vis och kraftfull styrelse hunnit göra politiska brott sällsynta, och bland ett folk under en god regering alltid stilla lydigt och sedigt. Fingo afunden och intrigen mera luft genom CHRISTINAS lättsinnighet, så stod likväl OXENSTJERNA fast på grundvalen af samlade förtjenster, af Sveriges och Europas vördnad och beundran. RICHELIEU, som satte sig på den stol, hvarifrån morddolken störtat D'ANCRE och till äfventyrs giftet LUINES, hade nästan dagligen att befara ett lika öde. Hela hans Ministère var en ständig strid emot förnyade försök att fälla honom från en höjd, dit med glömska af hans stora egenskaper man ansåg konstgrepp och hofgunst hafva lyftat honom. Han hade att frukta den Drottning som upphöjt honom och förebrådde honom otacksamhet, den närmsta thronföljaren och Prinsarne af blodet som hatade honom, den högre Adeln, som med missnöje såg dess företräde och makt, och sjelfva den Konung som han styrde, hvilken, långt ifrån att räk-

na honom till vän, icke ens ägde honom till gunstling, utan ofta med ledsnad betraktade honom såsom en despotisk beherrskare. I en sådan belägenhet blir det nästan ett underverk att han ända till sin död kunnat bibehålla sin myndighet. Skulle ock denna vådliga ställning anses ursäkta några af RICHELIEUS hårda steg, så rättvisar den likväl icke dem alla, och vid jemförelsen med OXENSTJERNA uppstår alltid en fråga den man bör lemna åt kännedomen af hans karakter att besvara: om i lika fall han någonsin nyttjat samma medel.

Då OXENSTJERNA blef Sveriges Canceller och StatsMinister, var Riket omgifvet af trenne fiender; den ena hade ett af dess förnämsta fästen i sitt våld; en annan hotade sjelfva Thronen och saknade icke hemliga anhängare; den tredje, ännu vild och barbarisk, hade, i händelse af framgång, utbredt fasa och förödelse. Riket var vanmäktigt, tillgångarne uttömde; agg och förtrytelse dolde i många bröst, färdige att vid minsta luft utbryta. Sveriges räddning och upprättelse blef GUSTAF ADOLFS verk, men äfven en följd af OXENSTJERNAS råd och åtgärd. Konungen var sjelf den förste att erkänna, att han utom honom icke kunnat utföra sina stora värf. RICHELIEU fann Frankrike inom sig försvagadt, utom sig förnedradt, Religions stridigheter, de farligaste af alla, särdeles i det tidehvarfvet, de mäktiga söndrade i partier, Hofvet uppfyldt af intriger; misstroende emellan Konungen och dess

Moder, och fann bland alla hinder kanske det största i Konungens egen svaghet. Deremot fann han sjelfva riket äga en verklig styrka och makt, hvilka blott behöfde användas. Frankrikes lyftning från det tillstånd, hvari Richelieu emottog dess styrelse, blef hans odelade verk. Den egentliga jemförelsen emellan honom och Oxenstjerna synes dock börja, då efter Gustaf Adolfs död, de hvardera i spetsen för sin nation, blefvo satte att sammanverka till ett gemensamt föremål, men med stridiga intressen och stridiga afsigter. Kanske företer Historien icke någon täflan mera värdig häfdetecknarens uppmärksamhet, mera utmärkt af allt hvad som kunde pröfva snille och skicklighet. Begge ville Österrikiska husets försvagande och sitt eget Fäderneslands väl och uppkomst, men med den skillnad, att Oxenstjerna redligt uppgaf Sveriges fordringar, då Richelieu med slughet dolde sina äregiriga planer. Begge syntes vilja Tysklands upprättelse; men Oxenstjerna på säkra grunder, och Richelieu blott så långt den kunde förenas med Frankrikes öfverlägsenhet. Om mycket annat kan vara stridigt, har dock Tyskland aldrig bort tveka åt hvilken det var mera tacksamhet skyldigt. Betraktas vidden af planer, torde Richelieu äga företrädet i dristighet och omfattning, Oxenstjerna deremot ett försvar i nödvändigheten att rätta sina efter mera inskränkta medel att vinna ändamålet. Ser man åter på svårigheterna, hvar äro de som mött Richelieus ministeriela styrelse och kunna

jemföras med Konung Gustaf Adolfs fall vid Lützen, slaget vid Nördlingen, bundsförvandters affall eller hemliga ovilja. Eller hvarest visa häfderne motgångar större än dem Oxenstjerna med sin klokhet, sitt mod och sin ståndaktighet besegrat? Läggom härtill svagheten af det land och fåtaligheten af det folk, hvarmed han skulle skapa hela Europas öde. Visserligen skall dess förvärfvade ära icke uppvägas af Richelieus konst att begagna sig af andras fördelar och olyckor, icke af dess tvetydiga och ouppfyllda fördrag, icke af dess klokhet att låta andra strida för Frankrikes föremål, och Frankrike så litet som möjligt var, våga sina krafter, ehuru mycken statskonst och skicklighet allt detta bevittnar. Man älskar att omtala Oxenstjernas redlighet i Statssaker i motsats af Richelieus konstfulla politik, som nästan öfvergått till ordspråk. Häfdetecknaren bör vara mera billig, och tillstå att de hegge tillåto sig, fastän i olika grad, dessa medel, dem en sträng sedolära fördömmer, men Statsintresset och nödvändigheten stundom ursäkta. Ostridigt är likväl, att de hos Oxenstjerna alltid synas en följd af tvingande omständigheter, hos Richelieu en älskad vana och ett karaktersfel. Om Richelieu i Oxenstjernas visa ståndaktighet likasom mötte en mur mot sina ensidiga afsigter, så var en af Oxenstjernas största svårigheter att handla med en man af Richelieus lynne och tänkesätt.

Den ära Oxenstjerna och Richelieu vunnit i krig, bortskymd af Statsvärfven, är dock nog stor att få rum i jemförelsen dem emellan. Skillnaden torde vara, att Oxenstjernas krigsbedrifter, nästan aftvungne genom pligtens fordringar, utfördes med stadga och rådighet utan vidare anspråk, då deremot Richelieu häri som ofta eljest torde hafva förstått att lysa öfver sin förtjenst och stundom varit ledd af samma oinskränkta begär till ära, som förde honom att vilja äga ett lånadt rum ibland författare *). Begge dessa StatsMinistrar hafva utmärkt sig genom skrifter värdige deras snille, men ännu mera genom det beskydd de lemnade Vettenskaperna. Om Richelieus genom större tillgångar och

*) Flere Författare, afundsamme öfver Corneilles framgång skrefvo mot honom. Cardinalen Richelieu, intagen af allt slags ära, såg med förtrytelse andra skalders, och äfven sina egna försök fördunklade af Corneille, hvilken han låtit anmoda att utgifva *le Cid* under Richelieus namn, men hvilket författarens högsinnighet vägrade. Franska Akademien fick derföre sin Stiftares befallning att öfver detta stycke författa en critik, mer att framleta dess fel, än att anmärka dess skönheter. Det oaktadt, stadgade sig likväl Allmänhetens bifall, och det blef likasom ett ordspråk: *Cela est beau comme le Cid.* Sjelf svarade Corneille endast med nya Mästerstycken. Man tröttnade snart att förgäfves arbeta mot den stora Mannens växande rykte. Skälden vann sedan och bibehöll Statsmannens aktning, fick af honom en Pension, och blef 13 år senare Ledamot af det lysande Samfund, som ett ögonblick vägrat sitt bifall åt hans förtjenst.

genom stiftningen af Franska Academien blef mera lysande, så fördunklas icke den heder Oxenstjerna vunnit såsom Grotii och flera samtida lärdas beskyddare och vän, genom något drag af fåfänga och afund jemförligt med Richelieus förhållande emot Corneille.

I Oxenstjernas invertes styrelse finnes intet som i svårighet uppgår emot Richelieus kloka och lyckliga företag att qväfva Huguenottiska partiet, dämpa Aristokratien och utvidga Konungamakten. Richelieu kan likväl icke befrias från ett misstag, som i längden borde hafva och verkligen fått olyckliga följder, det att upphäfva Rikets constitution utan att sätta en annan i stället.

Oxenstjerna gaf Sverige en Regeringsform, Aristokratisk, det är sant, men ordentlig och grundad på Rikets gamla lagar och Statsförfattning. Dess Aristokratiska tänkesätt gick ej heller någonsin till den öfverdrift som Richelieus enväldiga grundsatser. Tvertom var han en af de få, som insågo nödvändigheten att sätta en gräns för Adelns utvidgade fordringar. Ständiga krig hindrade icke Oxenstjerna att omfatta alla grenar af Rikshushållningen, och uträtta mycket för dess upphjelpande. Till dessa vigtiga ämnen synes icke Richelieu hafva sträckt en lika omsorg och ett lika ifrigt bemödande.

Att Oxenstjerna och Richelieu haft sitt Fäderneslands väl till föremål, hafva icke deras störste afundsmän kunnat bestrida. Att de tillika haft känsla och begär för namnkunnighet och ära, är lika otvifvelaktigt. Oxenstjernas ärelystnad var dock mera styrd af måtta, mera bunden af skyldigheternas föreskrift, mindre blandad med fåfänga; oaktadt stora motgångar under sin mödosamma bana, hade han dock framför Richelieu den lyckan, att hinna utföra sin hufvudplan och mera ostörd njuta sin ära. Richelieu, med oafbruten framgång i sina företag, bortrycktes af döden, då han blott i hoppet kunde se slutet af sina vidsträckta ändamål; Oxenstjerna såg sitt förnämsta verk genom Westphaliska freden fullbordadt. Om hans sista år fylldes af sorg öfver Christinas styrelse samt i synnerhet öfver hennes beslut att nedlägga Gustaf Adolfs spira och afsvärja den tro för hvilken Gustaf Adolf stupat, borde han likväl anse Fäderneslandet räddadt och säkert genom Carl Gustafs egenskaper. Richelieu deremot, om han sträckte tanken till framtiden, hade bort bäfva för följderne af Ludvigs svaghet lemnad åt sig sjelf, eller för skakningarne af en minderårighet, om denna Konung fölle undan. Richelieu, icke älskad men beundrad af Europa, erfor inom Frankrike blott afund, smädelse, illvilja, och det blef först grafven som satte en gräns för stämplingarne emot hans lif; Oxenstjerna hade fiender och motståndare, afunden skonade icke hans ära, men både

i Sverige och i hela Europa uppbar han af mängden de renaste och mest smickrande vördnadsoffer. Skulle det som rör begges landsmän kunna tillskrifvas olikheten i Nationernas lynne, så kan icke utan rättvisa nekas, att Oxenstjernas karakter, seder och uppförande voro mäktigare att tysta smädelsen och tygla afunden. Begge emottogo af sina Regenter de största nådebevisningar, men all den glans, alla de företräden som Ludvig gaf eller tvingades att gifva Richelieu, kunna aldrig sättas i bredd med Gustaf Adolfs vänskap och Christinas offentliga förklaringar. Dess förklaringar voro hvarken förestafvade af ynnest eller fruktan, men af rättvisa och en tacksamhet som hennes förstånd, i brist af hennes hjerta, borde känna emot den som vårdat hennes ungdom och upplyft hennes rike till ära och anseende. Det vore brottsligt att neka Richelieu tillgifvenhet för sin Konung, men var den så oskrymtad, så renad från afsigter, som Oxenstjernas emot Gustaf Adolf, dess Gemål och dess Dotter? Omöjligen hade Oxenstjerna ens kunnat tänka sig det välde öfver Gustaf Adolf, som Richelieu både kunde och tilläfventyrs borde taga öfver Ludvig; omöjligen kunde han försöka att bygga sin egen ära på den ringaste minskning i dess stora Konungs; men bär icke hvart enda af dess uttryck, medan Konungen lefde och sedan han var bortgången, stämpeln af en lika uppriktig som varm kärlek? Kan Richelieu deremot undgå all förebråelse att öf-

ver behofvet hafva blottställt Ludvigs brister, och att mer än det enstod undersåten sökt lysa på bekostnad af sin Konung. Begge nödgades aflägsna Enke-Drottningarne från styrelsen; Oxenstjerna äfven Maria Eleonora från den ömma rättigheten att uppfostra sin Dotter; men då begge ursäktades af nödvändigheten, ägde Svenska RiksCancellern genom händelserna den lyckan att icke kunna förebrås för otacksamhet, och genom sitt vördnadsfulla uppförande att ej kunna beskyllas att hafva gått för långt. Skulle den Statskloke i afseende på fäderneslandet med skäl missgilla Oxenstjernas envisa strid emot Carl Gustafs upphöjelse, och menniskokännaren dertill uppsöka medverkande anledningar i Oxenstjernas eget och dess ståndS intresse, så skola dock både Statsmannen och Menniskokännaren röras af en tillgifvenhet för Gustaf Adolfs minne, och en derpå grundad kärlek för hans Dotter, som med dödstimmans uppriktighet visade sig i de sista ord som gingo från Oxenstjernas läppar. Begge desse StatsMinistrar besöktes på sin dödssäng af sina Konungar. Cardinalen af den som mera fruktat än älskat honom; Riks-Cancellern af en, hvilken ämnad till Gustaf Adolfs like, icke som Gustaf Adolf älskade honom, men oaktadt det motstånd han af honom erfarit, med en hög själs uppriktiga känsla för en stor man, kallade honom sin och fäderneslandets far.

Af Oxenstjernas och Richelieus upp-

förande och gerningar dömmer man säkrast om deras egenskaper. Oxenstjerna, kall i betraktelsen, mogen i omdömet, djupsinnig i slutsatser, föredrog alltid det nyttiga för det lysande, det säkra för det ovissa. Richelieu, rik i uppfinning, vidsträckt i omfattning, fintlig på utvägar, har likväl, ehuru dristig och vågsam, vare sig genom styrkan af sitt snille eller mångfaldigheten af utvägar, sällan företagit något utan framgång. Begge voro högsinte, men Oxenstjerna med en nedlåtenhet som icke minskade dess värdighet, och Richelieu med ett begär till företräde och utvertes glans, som ökade antalet af dess fiender, och aldrig framlyste denna olikhet på ett utmärktare sätt än vid deras bekanta möte. Begge voro ärelystne och älskade att styra, men Oxenstjerna med aktning för lagar och andras rättigheter, Richelieu utan att tåla eller vörda några band. Äfven synes såsom hade den förre varit mer angelägen att förtjena, den andre att höra beröm, och det utan att sky det mest öfverdrifna smicker. Oxenstjerna förstod att bli stor under en stor Konung, och störst i bredd med flera verkligen stora Män. Richelieu tycktes bredvid sig icke lemna rum åt förtjenster, om icke på afstånd och såsom verktyg i dess händer. Begge hafva framdragit sina slägtingar, men Oxenstjerna hade dervid den förmån att mindre stöta det allmänna omdömet genom befordringar, hvartill dess närmaste anságos födde och hvartill man icke kunde neka dem förtjenst. Oxenstjerna

ökade den stora förmögenhet han ärft; Richelieu skapade sig rikedomar, men begge utan förebråelse och låg egennytta, och Richelieu hembar till sin Konung en betydlig del af hvad han genom dess godhet förvärfvat. Enkel i uppförande, tarflig men värdig i sin lefnad, god maka och fader, myndig men utan att förödmjuka, allvarsam i umgänge, uppriktig och ordhållen emot hvar man, aflägsnande medtäflare men utan förföljelse, glömmande och förlåtande oförrätter, ren i seder, gudfruktig utan skrymtan och öfverdrift, har Oxenstjerna genom mängden af sina dygder öfverskylt sina fel och förhöjt glansen af sina bedrifter; Richelieu, älskare af prakt och fåfänga, frikostig, men blott emot anhängare, lättsinnig i seder med glömska af sitt stånd, hämdgirig utan återhållsamhet, med dygder som Statsman, men med få såsom Menniska, har hvarken genom behaget af sitt snille och umgänge, eller genom nyttan och storheten af sina värf, hos samtid eller efterverld förmått utplåna intrycket och hågkomsten af sina fel.

Efter detta försök att jemföra RiksCancellern Axel Oxenstjerna och Cardinalen Richelieu, försökom aj att emellan Statsmännen afgöra företrädet; sägom endast, att de varit så store att de icke kunna jemföras med någon utom med hvarandra, och tilläggom den tillfredsställelse en Svensk bör känna att i sitt lands största Minister tillika kunna berömma en dygdig man.

HANDLINGAR

RÖRANDE

SVENSKA ACADEMIENS

HÖGTIDSDAG,

DEN 20 DECEMBER 1791.

INNEHÅLL.

Berättelse om Sammankomsten, Tal och Kungörelse af Cancellern.

Äreminne öfver RiksFöreståndaren STEN STURE den Yngre, af Herr AXEL GABRIEL SILVERSTOLPE.

Lefvernes-beskrifning öfver GEORG STIERNHJELM, af Herr CARL GUSTAF NORDIN.

Den 20 December 1791 hade Svenska Academien offentlig Sammankomst på Stora Börs-Salen, den Konungen och KronPrinsen täcktes i de vanliga lektare bevista.

Som Academiens Directör, Herr Kellgren, *af sjukdom var hindrad, öppnades sammankomsten af Cancellern Herr* Christofer Bogislaus Zibet, *hvilken anförde:*

Aldrig uppgår denna för Akademien högtidliga dag, utan att hon med stolthet ihågkommer, att den är lika märkvärdig i Rikets och hennes enskilta häfder. Så bistra skiften kunna icke vara af ödet Sverige förvarade, att icke den dag skulle helgas, då Gustaf Adolf först skådade ljuset. Sådane dagar tyda för alla sekler stora Konungars oförgängliga rätt till den sednaste efterverlds beundran och tacksamhet. Förgäfves må en last-

värd glömska vanvårda, en låg otacksamhet nedrifva deras altaren. Så snart deras likar uppstiga, upplifvas deras dyrkan. Hvad tidehvarf har mera gifvit återskall af GUSTAF ADOLFS namn än vårt? I hvilket hafva tidare Store Män blifvit till eftersyn upphöjde?

Academien njuter den tillfredsställelse att i dag frambära en mogen frukt af dess årliga anmaningar till Svenska Snillen, ett värdigt Äreminne af en Svensk hjelte, hvars bedrifter Historien bevarar, men som Talaren till denna dag förgätit. Hon kungör det i den säkra väntan, att den af henne fällde dom af hennes egna Domare godkännes.

Detta Äreminne upplästes.

ÄREMINNE

ÄREMINNE

ÖFVER

RIKSFÖRESTÅNDAREN

STEN STURE

DEN YNGRE,

AF

HERR AXEL GABRIEL SILVERSTOLPE,
RIDDARHUS-CANCELLIST.

Skrift, som vunnit Stora Priset i Academien 1791.

Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Esse sinens — — Quæ, Tyberine, videbis
Funera, cum tumulum præterlabere recentem!

VIRG. LIB. VI ÆNEID. DE MARCELLO.

Vid brädden af den grift, som hyser stoftet af en Fäderneslandets försvarare, skulle väl jag, en fri född Svensk, kunna stanna, utan att åtankan af den heliga skuggans närvaro skulle uppfylla min själ på en gång med frihet och med tacksamhet? Vore jag träl, eller kände jag mig böjd dertill, borde jag ej hvart ögonblick frukta, att detta mållösa stoft skulle lifvas, för att förebrå mig min vanslägtade anda? Vore jag kall för äran och förtjensten — borde jag ej blygas att våga nalkas ett rum, hvars blotta åskådande väcker en vördnadsfull och tacksam känsla, af hvilken en gång vid min egen grift, ingen rättsint medborgares hjerta skulle uppröras? — Men, ehuru en ännu oförtjent ättelägg af de renhjertade Göter, känner jag ej hos mig deras ädelhet utslocknad; jag känner att bojor på mitt Fädernesland skulle nedtrycka min frihet, men ej böja mitt hjerta; att dygdiga medborgares gerningar uppröra, glädja, elda, men plåga mig icke; att deras enda bifall skulle göra min högfärd, deras tårar min ära; — Svenske Män! jag må då ej vara ovärdig att tala vid Sten Sture graf!

Jag måste upplyfta täckelset öfver ett tidehvarf, hvars händelser mitt fädernesland sällan utan fasa och ofta ej utan blygsel kan i minnet

återkalla: hvars häfder vi borde önska oss beröfvade, om det ej vore så fruktsamt på varningar, om ej dess följder varit lika nyttiga som dess olyckor stora och förnedrande, och om det ej då och då, i vissa personers förtjenster, varit klarnadt med några strimmor af ljus, hvilkas gladare intryck det vore otacksamt att vilja förlora.

En Drottning, med skäl vördad i Danmark och hatad i Sverige, hade varit nog dristig, att med sitt välde vilja omfatta hela rymden emellan Ishafvet, Ryssland, Östersjön och Nordsjön: nog ovis, att med den lagstiftning det fjortonde seklets upplysning kunde föda, tro sig tilldana en stadig Monarki af trenne Riken, dem hennes eget stora snille knappt var mäktigt att sammanhålla: nog orättvis, att sjelf gifva exemplet huru edbrott och förtryck borde alstra snara olyckor och en längd af despoter. Regenten öfver denna vidsträckta Stat skulle väljas af trenne folk, länge vanda vid hvar sin Konung, inbördes fruktansvärda såsom grannar, hatare af hvarandra dels af täflan och mest af okunnighet, ganska åtskilda af naturens egna råmärken, misshälliga i regerings-grunder och tänkesätt, mest ense i vidskepelser, och nästan lika i stolthet öfver sin inbillade frihet. Häri — i sjelfva grundvalens slipprighet — låg orsaken till Monarkiens upplösning: och denna coloss, utan fäste i sin första daning, var, under nästan halftannat århundrade, än kullkastad, än åter upprest, men aldrig mer än vacklande. Sverige ha-

de den enskilta olyckan, att Danska Regenterne fått försteget till väldet, att ingen af dem ägde hvarken rent hjerta, eller upplyst snille, eller nog fasthet i själen att låta glömma dessa brister. Påfven styrde tidens skumma statskonst, och spridde med en elektrisk fart dess verkan till Europas yttersta gränsor lika kraftigt som till sina grannar. Ömsom utsträckte han öfver Sverige sin hand till välsignelse, och ömsom att upphämta dess skatter. Hans underhafvande styrde allas själar, besörjde om deras egendom, togo sitt säte vid Konungens sida, framföre Rådsherrarne, och utgjorde med dem Rikets enda öfriga Ständer. Sveriges urgamle lagstiftare, Folket, var nu mera intet: med förökning i orsakerne att klaga, hade det förlorat förmågan att höras: Lagen var mållös, eller smidig för makten: sällan vågade mera någon THORGNY, med dess stöd, frambära menighetens röst, varna, hota, tysta förtryckaren. Någon gång lärde Folket i enigheten känna sin styrka, i Svenska Adeln sina försvarare *), och förtryckare utdref-

*) Vill man tala om Folkets förtryck, så är ostridigt, att det ofta utöfvades af Svenska Adeln, äfvensom af Unions-Konungarne och Presterskapet före GUSTAF VASAS tid. Men vill man tala om Folkets försvar, så lär det vara lika ostridigt, att det aldrig gafs af Unions-Konungarne eller Catolska Presterskapet, utan endast någon gång af Svenska Adeln. Orsaken var, att af dessa trenne makter, Adeln var den, hvars intresse mest öfverensstämde med Folkets, då deremot Konungarnes var för Danmark, och Presterskapet mest för Påfven.

vos; men med dem följde en del af deras list, en del qvarlemnade de att öfvas af förställda anhängare, tvenne mäktiga Rikens inflytanda på det tredje kunde icke dödas; och vid dessa ofall sträckte sig alltid den då halfvilde Moskoviten efter rof, och på tvåhundrade mils afstånd öppnade Petri nycklar till bannlysning de Svenska Templen.

O! att den svaga röst jag här höjer, förmådde inträngа sig i mina medborgares hjertan med den värma och kraft, som fordom flytande af Demosteners och Ciceroners munnar var åtföljd af öfvertygelse och behag; jag skulle tro mig bära ett värdigt offer åt Sten Sture skugga, om jag ur hans bistra tidehvarf förmådde ådagalägga, huru angeläget det är för ett folk, hvars dyrbaraste skatt är dess frihet, att mota okunnigheten som skymmer, och stridiga nyttor som förstöra densamma. Ur denna tjocka nattens djup, skulle jag framkalla synbilder, som, städse sväfvande för våra ögon, skulle i menskligheten namn väcka fasa för sig sjelfva, blygsel öfver deras ursprung, välsignelser öfver de dristiga händer som upptändt sanningens ljus och budit det med mildhet råda öfver en oroad och bortskymd himmel. Jag skulle visa mennisko förståndet försatt från en oskyldig råhet till en våldsam förvillelse; menniskohjertat dymedelst vacklande mellan dygd och last, af begärens instinct drifvit till begge; menniskans naturligaste rättigheter oafgjorde, eller åberopade

utan hopp; Religionen, från läran om menniskoslägtets bröderskap, förbytt till en hädelig fanatism, än lockande med korset, än hotande med brand och dolk. Jag skulle visa huru Presterskapet, före Gustaf Vasas tid, utgjorde liksom en särskilt Stat i Riket; huru aldrig någon Unions-Konung ägde intresse i Sveriges allmänna välgång; huru Folket allt mera förlorade sitt; huru dess stundom fasta värn, Svenska Adeln, trampad af den Danska, af Konungen, af de Andelige, uppmanades att sjelf vara förtryckare, så ofta folket ej vågade, ej förstod följa dess anförande till gemensam räddning; att Kyrkan ägde halfva Riket, utöfningen af all verldslig, ja äfven Konungens, rätt deröfver, af Gudalärans missbruk, af vidskepelsens välde öfver sederna; att Rådet blott dernäst i myndighet, fastän högre till rummet, utan ljus att rätt förstå, utan dygd att väl vilja, utan förmåga att nog verka, stridde ömsom på Adelns sida mot Konungen för Folkets rätt, ömsom på de Andeliges sida mot Folket för Konungens, än åter på Folkets sida mot Konung, Adel, Andelige, om otydlig makt, om osäkra förmåner, dem utgången förvissade till vigtigare förluster. Vid åsynen af denna oreda skulle den kalle filosofen fråga: är detta ett samfund af medborgare? Må man ej fråga: är det ett af vilder? — Hvar vill jag finna namn åt regerings-sättet i en Stat, så olycklig, att mellan dess särskilta Stånd ej gifves ett samband till allmänt väl; så besynnerlig, att der ej en gång gifves ett till förtryck? En Stat,

der Konung, Råd, Adel, Presterskap äro vexelvis allt och intet? Der Folket, vida aflägse från sällhetens åsyn, ej en gång njuter dess villa oftare, än under det flygtiga ögonblicket det ombyter skullra att bära sin börda? Der alla andra makter, tryckande folkets, kunna liknas vid Etnas förfärliga massa, hvars tyngd verkar de inneslutna elementenas resning och strid, ofta qväfver dem i sina första rörelser, än af deras kastning och hetta remnar, än åter under en tvungen svalka hopfaller och hämtar sin styrka, att å nyo fängsla dem inom samma upprifna jordens sköte? — Om Anarki vore namn på en regering, det vore det enda lämpliga der Statsformen är Chaos, och sådan var Sveriges; grundämnena hade intet sammanhang, de mottogo ingen skapnad och stadga; — sjelfva STURARNES anda hade deröfver förgäfves sväfvat.

Men min egen syn tröttnar vid denna målning: och lidande af mitt fäderneslands förflutna olyckor, söker jag vid åtankan af STURARNES namn trösten af angenämare föremål.

Tre, fyra sekler förgå: skenet af historiens fackla bortsmälter i dimman af dem: det är re dan med möda vi skönja blotta skuggorna af förtjenta män. Men om detta töcken, som endast borde betäcka stora laster och missdåd, äfven höljer mängden af dygder undan efterverldens blickar, äga de likväl någon gång en tillfällig utväg till odödlighet: den, att hafva prydt

ett rum, upphöjdt öfver den horisont, dit töcknet ej hinner. Denna lycka var de trenne Sturars, — desse dråplige mäns, hvilkas blotta namn synes hafva betydt ära och dygd: — det var från sidan af thronen de beviste sin klokhet, i spetsen för härarne de läto röna sin tapperhet. Icke krönte, men valde, utan regalier, men ej utan välde, utan sina företrädares titel, men med öfverlägsen förtjenst dertill, voro de på en gång längre från de storas afund och närmare till folkets hjertan, nog höge att förmå gagna, icke nog att våga glömma sig, oryggligen Svenske i ett Danskt tidehvarf, olärlige att draga Fäderneslandets bojor, orättvisans skräck på sjelfva thronen. Deras lynnen utgjorde, mellan begge Folkens täflan, förmurar faste som de fjällar, hvilka i norr åtskilja begges välden; och det är af en Nations åkallan, af en annan Nations och trenne Konungars förbannelser, deras ära ännu i dag genom seklernes längd förkunnas.

Klara och rena, som aftonstjernan framlyser mellan molnen, hade redan tvenne af dessa ljus blickat öfver Sverige — och försvunnit. Den gryende dagen bebådar en stormig himmel. Jag ser Sverige vid Svante Stures död stadt i den brytning, som uppkommer efter okets tryckning och befrielsens försmak. Snart eller sent uppvaknar i förtrampade medborgares hjertan känslan af menniskans höghet. Men, villrådig under begreppets oreda, famlar hon mellan san-

ningens nyfödda skymt och lögnens föråldrade irrsken. Då är partiernas dagnings-stund inne. På ena sidan stannar upplysningen, och fanatismen på den andra. Den förra skall segra; men när? Gnistan arbetar, värmer, hettar, tär: När skall flamman upplåga? —

Sverige är i denna ställning. Danska väldet och inhemska medborgares styrelse äro begge pröfvade; landet är plågadt af HANS, oroadt af CHRISTIERN, af främmande länsmän förtryckt och gäckadt; och det fins ändå i Sverige ett Danskt parti; det fins ett annat än Folkets: det är mäktigt, det har en hufvudman, och denna hufvudman är en Svensk; hans namn är ERIK TROLLE — hans ryggvärn äro Presterskapet, Hansestädernas fred med Danmark, Påfvens snartända åskor, okunnighetens lättro, och bländskenet af Kalmar-förening. Men skulle väl Fäderneslandet vara utan hopp, så länge en STURE lefver? Han har till stöd Kronans förnämsta fästen, mängden af Allmogen, mängden af Adeln, förtryckets känsla, sin egen välvilja, sin Faders förtjenster. Tiden är inne att återgifva Fäderneslandet en hämnare: sjutton dagar har det saknat ordningen i sin styrelse. Men hvem skall främja och stadga det allmännas hopp? Icke är det mera Folket som väljer, icke dess Fullmäktige: Kyrkans och Rikets Herrar äro de som nämnas Rikets Ständer *). De samlas i Arboga: de öfverlägga. Huru många förtröstande

*) BOTIN Sjette Tidehv. sid. 567.

blickar kastas ej på deras beslut! Men snart intager häpenheten de längtande sinnen. Sanning, egennytta, ädelmod, agg, hämd, välvilja, ovilja, allt ingår i de väljandes rådslag: Fäderneslandets nöd talar och tystas: ej kan dess sällhet segra — och ej dess förderf: Rådet åtskiljes: Riket är ännu utan hufvud: TROLLEN är intet, STUREN intet.

Förnuft! klokhet! kärlek för det Allmännas väl! tordön öfver illviljarens hjessa, tröstare i den trycktas själ! Det är icke lika er lott, som er rätt, att ensame hvälfva Rikens öden — Huru många gånger har ej Eder röst, ingjuten i Folkens rop, rört de Styrandes blotta öra, och blifvit förskjuten ifrån deras hjertan! När skola tidernas häfder upphöra att oftare bevittna edra nederlag, än edra segrar? När skola de en gång föreställa detta klot bebodt och styrdt af andra än otänkande eller bedragne, förtryckande eller förtryckta varelser?

Ännu fyra månader förgå, under hvilka Riket förgäfves hoppas ett åtminstone säkert öde. Rikets Herrar mötas å nyo. Upsala skall blifva vittne till deras beslut. Men å nyo sakna klokheten och Fäderneslandets väl sin öfvervigt i rådslagen. Det synes återstå en enda utväg till hastig räddning: att afhugga den knut som icke kan lösas, att låta styrkan uträtta hvad förnuftet ej mäktat — för STUREN, att våga förgås eller frälsa Fäderneslandet. Ögonblicket är hardt

när till en borgerlig strid. TROLLENS anhängare gå tillsammans på torget. STURENS samlas på Mora äng. Der — på detta heliga rum, namnkunnigt än af våra Konungars val och löften; än af våra Fäders högljudda och lydda rop på rättvisa och hägn, än af de Throners fall som varit byggde på förtryckets glatta yta: der — under en oskiljaktig åtanke af dessa varnande exempel från flera åldrar, utkoras STEN STURE, SVANTES son, till Svea Rikes Föreståndare *): och han svär i sitt hjerta att vara värdig sitt namn, att vara lik sig sjelf, att förtjena störtas den stund han kan glömma att han är Regent för Folkets skull. Hastigt kringflyger ryktet om hans upphöjelse. TROLLENS tillgifne stå qvar på Upsala Torg: de retas; men de häpna och blifva rådville; (hvad är mod utan sinnes-stadga?) de äro redan skingrade när de tveka: TROLLEN är fallen; han fängslar inom sin själ känslan af sin oförrätt; och medan han, medan flere Biskopar och Rikets Råd i tysthet förpligta sig att göra Riket till slaf eller skattskyldigt under en främmande Krona, mottager STUREN i Stockholm den högtidliga stadfästelsen **): huru skulle han ej vinna den? Hvarje upplyst fri man och en denna gången oförvillad menighet hade länge redan stadfäst honom i sitt hjerta.

Jag förbigår de händelser, hvilkas inflytande på en stor Mans gerningar och rykte häf-

*) I Maj 1512.

**) Den 23 Juli 1512.

detecknaren antingen ej sett, eller förborgat. Att nyttja dem blott för historiens fyllnad, vore en träldom; att truga dem på en stor mans minne, vore att fördröja hans ära; och de skulle likna det medel, genom hvars bruk skönheten ofta ökar sin färg, men alltid förlorar i naturlighet och behag.

Med STURENS upphöjelse hade stormen lagt sig, men icke vågorna. Ett ögonblick hade omstörtat Danmarks anläggning; men under all sin vanmakt hyste det ännu lifaktighet och hopp. Konung HANS hade en gång skymtat på Sveriges thron och känt nöjet att befalla och beskatta. Han kunde aldrig glömma sitt fall. Han ville aldrig förstå att han brutit de villkor, hvarunder han låtit förena Sverige med sina öfriga välden; full af hämd, den han kallade rättvis, såg han alltid begärligt tillbaka på en förlorad Krona; och han trodde i sin blindhet att list ännu skulle tillvinna honom myndighet, sedan han förverkat sin aktning. Men ödet, som beskärt honom att så ofta misslyckas, ville låta honom i den unga STURENS val se sin yttersta förnedring, och sedan dö från sina nya förslag. Då ramlade för ett ögonblick en pelare undan MARGRETAS byggnad.

Men Danmark fattar mod. Det skyndar att uppfylla sin lediga thron. Den ovärdigaste Man Norden burit, den hade en outransaklig Försyn låtit födas till Prins. Stormodig utan ädelhet, svag utan en gnista godhet, illfundig och icke

klok, glupsk efter makt, utan blygsel för vanära, utan samvete mot brott, mera barbarisk än hans tidehvarf, försåtlig, trolös, blodtörstig, kort sagdt, förenande alla de lynnen som hvardera utgöra ett moraliskt missfödsel, otrolig om han vore diktad, om Neroner och Domitianer ej funnits, och en af de få som kunna anses hafva gjort ondt för det ondas skull: sådan var Christiern, och sådan känner Danmark honom. Men ack! det gifves tider så blinda, att Nationer tro allt, men ej sina ögon, tillbedja sina förtryckare, och lyfta på bojan med öfvertygelse att hon är lätt. Danmark vill ej förutse sitt eget öde: det gläder sig blott åt sin hämd öfver Sverige; Christiern får Danska spiran och svärdet om händer — Rys, olyckliga menskslighet! Nordens invånare, väljen emellan oket eller bilan!

Det är vid början af en tyrans regering jag nödgas fästa åtankan af en dygdig medborgares första förtjenster. Jag ville kunna glömma Sveriges politiska förnedring vid Sten Sture anträde; men dels behöfver kanske efterverlden, för det allmännas väl, snarare bedröfliga än glada åminnelser, dels är det i denna olyckliga jordmån Sturens lagrar vexa. När Sverige under Svante Sture tid, stadt i fejd med sina östra och vestra grannar, nödgades utom sig söka den styrka det i sitt sköte saknade, förbant det sig med den makt utom de trenne Riken, som alltid mest gagnade, när den ej mest ska-

dade Norden. Dessa stolta Städer, som, strödda kring olika länder af vår verldsdel, men lifvade af en lika anda, genom egna mödor, en dristig vinningslystnad och Europas okunnighet, hade byggt en gemensam Stat i Neptuni rike, flytande, ömsom förfärlig och fruktsam, till alla folkslags stränder — Hanse-Städerne — hade lofvat Sverige sin tro, sina skatters tillgång, sina Flottors bistånd. De hade intet förlorat och Sverige intet brutit; de hade delat Sveriges segrar och byten; deras flagga sväfvade i stolthet och lugn öfver de Danska farvattnen — och en segrande bundsförvandt borde vara en säker. Men — hvar faller åskviggen väntad? — midt under loppet af en lysande framgång, och utan Svante Sture vetskap, bjuda de Konung Johan Palmen. Sturen öfvergifven, måste öfverge sin lycka: han dör kort derpå: den lyckliga Handels-Republiken, af egennytta trolös, nyttjar tillfället då Sverige är utan hufvud, att fullborda sin fred; och der vanvårdas Sverige så högt, att valet mellan en Dansk Konung eller en årlig skattskyldighet sättes till villkor för dess lugn.

O! huru låg är ej statskonsten utan rättvisa! huru föraktlig är ej öfvermakten utan ädelhet! huru behöfde ej Sverige i denna politiska undervigt en man som Sturen, eldig, oförskräckt, mogen; förenande sina yttersta öden med Sveriges; fast, som en stark dam i forsen ställd, den böljorna kunna öfverströmma, men ej flytta, ej bryta!

Sten Sture uppträdd i sin Faders rum, finner hela vidden af Hanse-Städernas gäckeri, af Danmarks list. Hans hjerta ifras vid känslan af Fäderneslandets skymf; men skall han hämnas? skall han följa rörelserna af ett ungt blod, lyssna till odödlighetens uppmaning, göra gällande sin tapperhet, sitt namn och Folkets kärlek, att våga anfalla, söka segrar? Kan väl hämdens vällust, eller någon segers ära hela de sår, hvaraf Riket redan blöder? Menskligheten och Fäderneslandet svara Nej — och Sturen lyder *).

Om äran är det som lyser, visst tillhör den krigaren. Men om äran snarare är det som gagnar, så bör hon oftare tillhöra den som stiftar, behåller, vårdar Freden. Den tillhör dig, Sten Sture,

*) När man besinnar Danska Konungarnes orättvisa; Hansestädernes trolösa affall från Svenska förbundet; deras och Danmarks fred den 23 April 1512, (enligt hvilken Sverige skulle årligen betala 13,000 mark, eller antaga en Dansk Konung); lättheten att upplifva ett krig, som genom intet fredsslut med Sverige var ändadt; Sturens ungdom, mod, hetsighet för Fäderneslandets rått; hans naturliga agg till Christiern; hans öppna åtkomst att utöfva sin rivalité under Fäderneslandets namn; hans stora kärlek hos Svenska Folket, som var derjemte högst uppretadt mot Danmark; — och när man jemte allt detta besinnar huru lätt böjelserna förblinda då lägligheten lockar; så var det utan tvifvel ganska berömligt af Sturen, att för Fäderneslandets nödvändiga lugn efter 12 års ofred, försaka krigets tillfällen att blifva utmärkt och hämnas.

STURE, dig som oaktadt ett personligt agg, det du kunnat främja under manteln af allmän hämd, oaktadt CHRISTIERNS listiga drift att rycka styret ur dina händer, att ådraga dig Svenska Folkets och Påfvens hat, att uppvigla Ryssland mot ditt Fädernesland, i flera år med förtroende sökte freden med Danmark, och helade den Ryssland till hälften brutit. Krigets vigge slår den oskyldige jemte den skyldige, och härjar det fält den idoges händer plöjt. På samma fält skulle Palmen och Oliven skänka oskulden och idogheten sitt skygd och sina frukter. Hvilken är större, den som kastar krigsviggen, eller den som planterar Palmen? Den som söker beundran, eller den som söker välsignelse? Ack! Menniskorna beundra ofta, men de välsigna hellre: och de skola välsigna dig, STEN STURE, som hellre valt att få ett ständigt rum i dina medborgares hjertan, än ett lysande i Europas Historia.

Men detta fredslugn, så behöfligt för Riket, så ädelt vårdadt af STUREN, var ofullkomligt lyckligt för begge. Danska Parti-andan spökade jemt, likt de vålnader som vidskepligheten diktar sväfvande efter de obegrafne.

ERIK TROLLE var väl öfvervunnen: CHRISTIERN ännu misströstande om sin styrka: STUREN älskad som en skyddare och som en STURE: och den gamle JAKOB ULFSON sjelf, så

listig och så lycklig, hade öfverlefvat sin förmörknings-dag. Men en list återstod honom och Danmark ännu: den var grundad i Regentens ädelhet. Det hjerta som ej kunde förledas, beslöt han att vinna: han beslöt att tala i Fosterlandets namn: det var utvägen att verka på Sturens snillekraft.

Under Leo X:s ögon och exempel danades i tysthet Erik Trolles son till hämnare af sin Faders missöde. I arf ägde han ett stort namn, stolthet, och ett Danskt sinne. I sin ungdom redan, syntes han, genom ett vidt famnande förstånd och stora kunskaper, vara skicklig både att råda och styra. Hans inträde i andeliga Ståndet gaf honom lysande utsigter: hans eldiga verksamhet försäkrade honom om ett rykte, och framgång målade sig öfver allt för hans dristighet: allt hvad han ärnade, trodde han kunna. Han och Fäderneslandet förtjente och skulle gagna hvarandra, om han ville: och en oböjlighet nästan utan like gjorde hans caracter till den största i Norden, om den varit bättre. Men det var ej mindre på det onda, än på det stora, Jakob Ulfson grundade sitt hopp.

Med ett nit, bedrägligt under sken af försakelse, nedlägger han sjelf den Tiaren, som nära ett halft århundrade höljt hans hjessa. Genom halfva förnuftsslut afskildrar han för Sturen Fäderneslandets vinst, om den unge Gustaf Trolle upphöjes till Svenska Kyrkans

hufvud. Han visar huru en så hög och tidig lycka skall med tacksamhetens band oupplösligt förena Gustaf Trolle med sin befordrare, utplåna all täflan och agg ur den tillfredsställda faderns hjerta, genom Trolliska slägtens vunna vänskap beröfva Danska partiet sina hufvudmän, och med dem sin styrka; huru Sturens ädelmod att glömma oförrätter ända till att belöna dem, skall öka hans eget anseende, och hans makt vinna ett stöd mer i Gustaf Trolles personliga drift och sinnesstyrka. Men att åminnelsen af ett förloradt riksstyre ligger tung på en medtäflares sinne; att det behöfs en mycket sällsynt dygd, sådan som ingendera Trollen äger, att förlåta en allmän skymf; att en oädel retas dubbelt af en fiendes välgerning, att han anser en skänkt makt som ett medgifvande att hämnas — det kommer ej af Prelatens mun, och det kan Sturen ej se genom töcknet af sitt ädelmod. Han tecknar Trollens val *) och begär Påfvens insegel, i hopp att skänka Fäderneslandet tvenne fasta stöd, och för att visa det enda sätt huru en Regent och en Sture hämnas.

Men han har tecknat sin olycka: intet flor kan betäcka den sanningen. Tål efterverlden höra, och vågar jag, hans loftalare, äfven blotta att han felat? Ja: bekännom det. En Regerandes, liksom ett Folks, fel, äro ett tidehvarfs

*) Den 3 Okt. 1514.

förnämsta lärdomar åt menskligheten under ett annat. Men af menskligheten mun bör ej en oädel och förhastad dom falla. Nog kunna de förflutna åldrar framvisa mången styresman af Rikens öden, hvars låga hjerta någon gång inmängt en berömvärd gerning bland oräknelighetен af de onda; men huru mången, som STUREN, missledd af en mäktig dygd? Och af tvenne Regenter eller Statsmän, sådane som allmännast träffas, hvilken är det friheten mest bör frukta, den samvetslöse med ett ovanligt snille, eller den dygdige med ett mindre? den, som med öfvertygelse att skada, eller den, som i tanke att gagna, felar? Augustus, eller Nerva? — Glömmom ej, men förlåtom det tadelbara, som icke är större, än att det jemt röjer egenskapen af menniska, som endast ett ögonblick skimrar, och i detsamma bortflägtar för vinden af det berömliga: och äfven under den korta glädjen att i en stor man igenfinna en like, vågom ej det uttrycket: *Jag hade gjort bättre.*

Redan har GUSTAF TROLLE åter visat sig inom Sveriges gränser, och i sina första steg regeringssjuk och osvensk. STUREN har i Stockholm allt beredt, att inför menigheten med hjertats högtidliga uppriktighet mottaga Sveriges ÄrkeBiskop. TROLLEN vet det, och hastar en annan väg till Upsala: han låtsar ej akta att hedras: det är högfärden, som sträfvar att härma dygdens stolthet. I besittning af ÄrkeBiskopsstolen, går han än längre: säkerheten alstrar förmätenheten: han hotar.

En annan må straffa, men STUREN vill återvinna en otacksam. Ett bref går att förklara hans känslor af förtroende som till en like, af vördnad som till en Fader, af medborgerlighet som till en dygdig man. Äfven detta är förgäfves. Men ännu tröttas han icke att glömma, om TROLLEN vill minnas. På försonlighetens vingar skyndar han till Upsala *), till det Tempel, der TROLLEN är satt att förkunna Enighetens och Fridens Gud. Inför denna Gudens Altare utsträcker han till undersåten och fienden sin hand, med svekfri uppsyn och med den blygsamma värdighet, som egnar en Förste Medborgare. «Se här, säger han, se här min hand. «Den bjudes dig än en gång: och den böds al«drig utan mitt hjerta. Begge äro lika obefläc«kade. Det ena andas, den andra verkar för «Fäderneslandet, och blott för det. Har Du sam«ma afsigt, så mottag dem. Försynen har tillåtit «att jag fått verldsliga makten framför din Fa«der: jag yfves ej deröfver, och jag har ej miss«brukat den. Samma Försyn har tillåtit dig att «sprida en gudomlig lära, och låta känna dess «kraft på menniskornas hjertan. Den makten «är ej mindre än min. Vi regera begge: det «beror af Dig att vi regera gemensamt. Upp«fyllom begge lika väl våra olika pligter: det «är det enda sätt att lefvande gagna och aldrig «dö. Jag hyser intet hat: släck ditt: jag för«tjenar det ej. Jag känner ej hvad jag kan för-

*) Distingstiden 1516.

«lora, eller Du vinna, vid ett annat tänkesätt. «Men ett vet jag: att Fäderneslandets väl är fä«stadt vid vår enighet. Jag är kommen som en«skilt person, att bjuda dig min vänskap som «Regent. Här är den Allvetandes Altare: Tag, «intör detta, emot min hand med samma öpp«na förtroende, som jag gifver den. Låt oss «begge vara lycklige. Låt ej skymten af agg «sväfva mellan de Män i Staten, som mest kun«na gagna: och låt det ej sägas att någon af «oss hellre valt den äran att blifva en ryktbar, «än den att vara en dygdig medborgare».

Så talar STUREN. Men vid det ädelmod som skulle hafva vunnit Svenska Folket, om det behöft vinnas, står TROLLEN känslolös — liksom hälleberget står orörligt emot den vind som skakar hela hafsmassan. Mot den invertes röst: *hämnas och styr!* har, i hans hjerta, Äran, Fäderneslandet, Religionen, ingen. Han kan ej vara dygdig som STUREN: men han lider ej att förmörkas af honom: förr må det vördade rum han intager vanhelgas, en närvarande menighets omdömen retas af hans spotskhet, hans otacksamhet. Det sker: vänskapen besvaras af föraktet: och STUREN lemnar Templet, säker på sin fiende, men stolt af sitt samvete, och lugn i sin stolthet.

Så ges det en caracter af storhet, som, för ett ädelt ändamål, offrar allt, ända intill sina rättvisa böjelser: en annan som gör sina böjel-

ser till ändamål, och, för att främja endast dem, aktar ej en gång menniskornas enkla odödliga begrepp om Rätt och Ära. Begge väcka min förundran, men den ena blott min vördnad, den andra min häpnad. Jag nalkas frivilligt nära den colonn, som med all sin styrka bidrager att uppbära en mäktig byggnad — som förr skulle falla i grus, än svigta; men det är på afstånd jag skådar detta torn på ett Götiskt Tempel, som med sin skyhöga spets trotsar himlen och hotar jorden.

Nu gafs mera icke rum till stillhet inom Sveriges gränser. Flera förenade böjelser gjorde TROLLEN oblidkelig. CHRISTIERNS list och löften styrkte honom. Den föreställning till honom och Svenska Presterskapet, som STUREN utverkade hos LEO X, ansåg han med skäl som en blixt utan ämne till mer, än att lysa och slockna i den högre luftrymden.

Ständerna skola skilja mellan Regenten och Undersåten. En Riksdag utskrifves till Södertelje *). TROLLEN ditstämmes, att såsom Sveriges Råd göra Riket sin trohets-ed. Han vägrar, innesluter sig till motvärn på Stäke Slott, och öfverlägger om medel att upplyfta CHRISTIERN på Sveriges thron.

En så öppen djerfhet vore för mycket vågad, för att ej vara kraftigt understödd. STURENS vaksamhet upptäcker stämplingar. Flera

*) I Juli Månad 1516.

personer röjas. Innan kort finner han sig vara omgifven af ett Danskt förräderi. Då är förlikningstiden ute. Rikets väl äskar ett driftigt och fast beslut: STUREN öfverrumplar och intager Nyköpings Slott: Länsmannen yppar planen till sammangaddningen. Dess framgång dämpas snart genom RiksFöreståndarens skyndsamma anstalter att försäkra sig om ERIK TROLLES person och belägra Stäke.

Men en annan låga utbrister. STURENS Stjufmoder förråder åt CHRISTIERN ett af Rikets skepp, som väntas från Lybeck med krigsförnödenheter. Det fångas. Stora krigsrustningar äro länge gjorde i Danmark; deras följder har RiksFöreståndaren länge afböjt med underhandlingar; men nu är vapenhvilan mellan Sverige och Danmark bruten, och alla tecken tydliga till ett Danskt inbrott. Upprörde och brinnande sammanträda Ständerna å nyo, i Arboga *), besluta att lefva och dö för Fäderneslandet, försaka den trolösa Danmarks Konung, med enig styrka möta hans anfall, fortsätta Stäkets belägring, och inom murar fängsla JAKOB ULFSONS oroliga anda.

Deremot förmår CHRISTIERN ÄrkeBiskopen i Lund att upptaga den förlorade värdigheten af Sveriges Primat, och lysa STUREN och Rådet i Kyrkans bann. Sjelf sänder han i bref till Ständerna hot och smicker. Begge stegen

*) Den 6 Jan. 1517.

skulle vara en förmätenhet, om de ej snarare liknade en sinnes-förvillelse. Skulle han ej veta, att en Nation, eldad af sin sjelfständighet, vårdar icke vidskepelsen, tror på sin rättvisa sak, och hör af förtryckarens mun med förbittring sitt loford, men sin våda med köld?

Men uppsökom STURENS spår, hvar böra vi vänta att finna honom? Vi vete att han ej skall finnas i ett Sardanapaliskt slott, säll af obekymmer, glad i en förgyld veklighet, och under oskyldighet för mycket ondt, onyttig till allt godt? Men månne då i ett hemligt Råd, forskande efter FERDINANDS och ISABELLAS utvägar att uppröra Europa, omstörta throner, resa Folk mot Folk, och Folk mot Regenter, märka tidepunkten af en ömsesidig vanmakt, och gripa bytet? Nej, aldrig har hans själ varit frestad af denna låga Statskonst. Under dagens öppna ljus, främst bland Folket, främst i faran, öfverallt der heder och hytta följas — der skall han sökas. Under Stäkes murar trotsar han döden som hotar från upproriska händer, uppmuntrar med orden de rätta Svenske män, styrker dem med sitt exempel, och vid hans sida är GUSTAF VASA, GUSTAF VASA, frihetens okände hämnare, första gången inträdande på Ärans bana. STURENS ståndaktighet tröttar sjelfva TROLLENS. Innan kort är rebellen inspärrad på alla sidor: intet försvar verkar: ingen väg till flykt är öppen: retade medborgare äro hans fiender: en förrädisk undsättning långväga: snart sagdt sista

gnistan af hoppet i hans själ slocknar: redan har han lofvat dagtingan: GUSTAF VASA skall blifva gisslan för hans säkerhet i Regentens läger: dagen är kommen: under oväder och regnskurar står STUREN två timmar nedanför vallen och väntar minuten att sjelf ledsaga sin ovän; — Men i ett ögonblick är allt förändradt: Dansken är i Svenska skären, och TROLLEN underrättad: han fäster en eldig blick på denna nyfödda dagens strimma — vägrar förlikningen, vägrar att visa sig — — Välan, STEN STURE, visa Dig: flyg till hufvudstadens och våra stränders undsättning, störta förrädarens hopp, styrk Sveriges, värj din ära — Men du är redan der: som en hastig il ser jag dig öfverrumpla fienden: JOAKIM TROLLE och NORRBY väntade allt, men icke dig: jag ser dig anfalla: jag ser striden lifvas: i ditt hjerta råder hetta, och i hufvudet köld: Rättvisan sväfvar omkring dig som en uppmuntrande ande: ditt folk strider för sig, och fiendens för tyrannen: Ack! huru många slagtoffer falla! Men der du framgår, färgas Dufvenäs kuster af mera Danskt än Svenskt blod: Du har fattat ödets lyckliga ögonblick: fiendernas led brytas: de svigta — vika — fly, som morgondimman för det framströmmande solens ljus.

Om det krafde bevisas huru lågt passionerne förmå sänka menniskan, så behöfdes blott att följa fienderna i deras flykt åt Finska kusten, Söderköping, Stegeholm, Vestervik och Öland; se dem öfverallt med sin hämd bevittna sitt ne-

derlag, blanda dem med grymhetens utsökta påfund, och till föremål uppleta oskulden, den värnlöse och sjelfva deras fristäder, liksom rån, brand, blodsutgjutelse äfven vore seger, liksom slagna bröders skuggor ej kunde få hvila utan de lefvandes oro. Så ömkligt fåfäng är den oupplyste slafven af sig sjelf, att han lättare bär förbannelse än nesa, och så fattig i sin uppfinning, att han ej träffar annat medel, än en lysande ondska, till att utplåna känslan och minnet af sin vanmakt. — Förnuftet endast är alltid ädelt: blotta böjelsen är lätt barbar. Denna skulle, liksom solstrålarne, oftast bränna och förtära, om ej förnuftet, likt den kyliga vinden utgången från fjällarne, då och då med en häftig anda förmådde lifva det försmäktade. Ack! när skall en gång denna vinden, mild och fri, få vefta öfver jorden?

Nu var det åter skumt för Trollens ögon, och han böjer sig, men flyr ej, för det öfverhängande ödet. Sveriges Fullmäktige samlas *). Han kallas att inför dem svara för sina gerningar. Han kommer. Men der den dygdige skulle gått trygg af sin oskuld, vördnadsfull för Lagen, framträder han under skygd af lejd, och af brist på samvete oblyg för Rättvisan. «Jag är kallad «till redo, säger han — hvarföre? -- Ingen Svensk «Öfverhet är min Domare. Af den Högstes Ståt«hållare har jag mottagit både det andeliga svär«det och det verldsliga: Han, och ingen an-

*) I Stockholm den 23 Nov. 1517.

«nan, kan taga dem åter: Han, icke J, må «pröfva huru jag fört dem: Han skall röna «min oskuld, Han skall bevittna min ära. J haf«ven alle med mig svurit samma tro åt en lag«lig Öfverhet; men icke jag har svikit Konun«gahuset: Den Eder styr, han är förrädaren: «För edra ögon sväfva dimmor och moln: J till«låten Riket härjas, Kyrkan falla, Konungen sak«na sin rätt, Sveriges Krona hvila och förlora «sin aktning: J voren mäktige, om styrka och «rådighet fans i edra själar: Skall jag säga hvad «J ären? — Lättrogne slafvar under en jäsande «yngling — Svenskar utan frihet — Lagstiftare «förutan makt».

Hvilket språk! Till hvilka! Af hvilken!

Jag ville kyssa dens stoft, som, under en för dygden vidrig tid, ändock oförfärad inför jordens herrar upphöjt en röst, lifvad af menniskoslägtets väl, dristig af sanningen. Men den, som lånat tonen af sanningens mod, för att försvara brott, bekriga dygden, söndra medborgares brödra-band, honom skall jag — ej blott skänka den medömksamma beundran som åsynen af ett missfödsel ådrager — jag skall anklaga honom, jag skall bidraga att välta efterverldens förakt öfver hans minne. Derföre skall jag anklaga Gustaf Trolle: jag skall för mina medborgare ej dölja hans storhet, men uppdaga hans märkvärdiga ondska: jag skall hos Ständerne prisa den hetta, som ej fördrager att höra pre-

dikas okets laglighet, brottet kallas oskuld, och den ädelsinte brottslig; jag skall prisa den rättvisa som rycker de trotsiga svärden ur förrädarens hand, och nedrifver hans belästa fristad. Men då en eldig menighet, då STURENS soldater vilja i TROLLENS blod aftvå Fäderneslandets oförrätt, skulle jag väl, för en berömlig afsigt, godkänna annan hämd än lagens? Nej; men jag skall, för en annan syn, glömma denna: på STUREN, som i den dömde och fienden äfven ser och gör rätt åt menniskan och den olycklige, som störtar bland hopen, gör sig en väg genom hatet och frälsar TROLLENS lif, på honom fäster jag mina upprörda blickar, och delande hans känslor, tycker jag mig för ett ögonblick bortsmälta i nöjet att älska en otacksam, upplyftas af den himmelska högfärden, att förtjena en fiendes kärlek.

Men ack! förtjusningen dväljes öfver själen allenast ett ögonblick: det följande är genast helgadt åt mörka föreställningar, blandade med några half-ljusa skymtar af hopp.

Förrädaren suckar vanmäktigt inom Vesterås Kloster-murar. Förlorande detta hufvud, har hans anhang förlorat all sin rörlighet. Skulle Sverige ej nu vänta att i lugn få dricka sällhetens kalk, erbuden af en välgörande Förste? — CHRISTIERN är lemnad åt sin egen list, åt sitt ensama våld. Hans Här har lidit ett nederlag. Han har endast återfått några vanhedrade flyk-

tiga öfverlefvor. Skulle han ej vara mätt af motgångar och blod? Skulle han ej gifva Danmark frid, åtminstone för Danmarks skull? Fåvitska hopp! När aktade nånsin en tyrann sitt Rikes väl? Fins det en varelse mera hämdfull, äfven med sitt förderf? hvem, mer än en Tyrann och Tigern, kan döda för att döda, och ej för att njuta?

Redan är CHRISTIERN med en här i hjertat af Sverige: hans vimplar sväfva högmodigt kring stränderne af Stockholm. Hans förjagade höfdingar skola se att det Svenska Lejonets mod kan nedslås, att hans närvarelse skall regera segern. — Ja yfs, tyrann, att du skulle vara nödvändig till Svenska hjeltars nederlag, att troppar, lifvade af din åsyn, skola anse sig fäkta och ej frukta dö för äran. Blinde CHRISTIERN! hvad lagrar kunna fresta trälen? har han begrepp om heder? har han ett Fädernesland? har han en Kung? han har ju ej ett tryggt och gläd-jefullt hopp, om han segrar! Och en fri man, om han fins i din här, — han strider tappert som djurens Konung — men tror du väl det är för att få en lager af din hand? eller månne du tror, att fasan för din grymhet skall ingjuta mod i dina stridsmäns hjerta? hvilken orsak till tapperhet! huru låg! huru skröplig! hvad väntar Du af en menighet, som behöfver förskräckelsen till driffjäder att vara orädd? eller är det kanske på ödets nåd du litar? O! då har du ändå ett skäl till förhoppning: huru omåttligt stor är icke ofta tyranners lycka!

Men frukten ej, Stockholms Invånare! Upp-resen åter edra lutande hufvuden! Sen! der nalkas STUREN: GUSTAF VASA i hans spår för Svenska Baneret: en här af hjeltar följer dem. O! J redlige Svenske stridsmän, hvaraf ingen icke har i Fosterlandet något att älska, i segern något att önska, i sjelfva döden något att vinna, gån, alle lifvade af edert eget hopp, alle upp-fyllde af eder Regents ståndaktiga anda, skyn-den till Brännkyrka fält: der vänta Er barbaren och trälarne: de hata Friheten och Er — de o-lycklige! de hafva aldrig smakat Oskuldens och Frihetens frukter! — Skynden, skynden: deras mod är en flygtig förmätenhet: deras bröst äro klädda med stål, grymma spjut blänka i deras händer, men vid eder ankomst skall darrning och vanmakt i hast svämma öfver deras ådror: vänten Er blott att se dem fly eller falla — — Men hvad gör jag? hvad höfves mig afmåla Sven-ska mäns förhoppning under STEN STURES an-förande? Medan jag ännu talar, hvilka äro de aflägsna rop jag hör skalla kring luften och ber-gen? Är det ej de Svenskas glädje? Är det ej slagna fienders klagan, som döende uppsända till himlen sin ånger? — Mitt Fädernesland, O! jag hade spått din seger *)! — Slagtningen har upphört. CHRISTIERN med sina öfverlefvor, vin-gade af förskräckelsen, fly åter till stranden: och STUREN intågar ostörd i Stockholm med segertecken och fångar. Ärefulla dag för våra

*) Slaget vid Brännkyrka stod den 22 Juli 1518.

vapen! huru lycklig för Sverige, huru värd menskligheten triumf, om du varit den sista för CHRISTIERN!

Dock är ej ännu hans lycka mogen. — Ehuru slagen, ehuru viss om Svenska Folkets kärlek för RiksFöreståndaren, har han ej förlorat öfvertygelsen om sin förfärlighet. Sommaren är halfliden. Det återstående och hösten kunna båda honom mera gynnande skiften. Han hvilar qvar med sin flotta kring hufvudstadens stränder. Hvad lycklig ställning! huru svår att öfvergifva! hvad utsigt till seger och byte! Förgäfves. Allt hvad han önskar, halkar undan som drömmens bilder. Missödet förföljer honom. Våra vapens framgång varar. Så många utfall af STUREN, så många förluster för CHRISTIERN. Skall han då ej en gång tröttna vid vanheder och skada? Jo! — men då nekar Himlen sitt bistånd. Den vinden han önskar, flägtar ej mer. Vintern öfverfaller honom. Hungern har redan spridt sig ibland hans troppar. Huru önskade du ej nu, Tyrann, att hafva varit mera vis, eller mera älskad! — Hvad ärnar nu STUREN göra? Hvad gör han?

Men frågom först på det enda sätt en värdig man frågar sin medborgerlighet: hvad *bör* han? Erkännom ej vid denna undersökning eller nånsin, att det gifs *en* Sedelära för Statsmannen, en annan för den enskilta medborgaren.

ren. Hvad! är det verkligen möjligt, att dygd och rätt icke på alla tider och orter, i alla platser inom ett samhälle, böra vara desamma? Skulle ej allmänt väl vara deras eviga, oföränderliga syftemål? Skulle det ges en annan regel för omdömet om gerningar, än deras böjning ditåt, deras afvikelse derifrån?

Christiern är olycklig. Icke styr han vindarne. Icke kan han nära sina troppar i ett fiendtligt land, der alla vägar äro stängda med härsmakt, der intet enda bröst ömmar för honom. Vore det ädelt att nyttja olyckan till redskap för hämden, att aftvinga en förtviflad Konung ett förbund, det hans hjerta skulle förneka, att fånga, att fängsla honom, när sjelfva Naturen vägrar honom en undflykt? Om tankan af hämd kan i en stor själ uppstiga och fresta dess första känsla af sin öfvermakt, kan den väl dväljas der? Förkastas den ej strax med afsky? Och skall det ej i alla tider prisas dygdigt, att då Scipio anklagad kallas inför Roms Tribuner, Gracchus, hans eviga fiende, den enda hvars röst fattas till hans undergång, vägrar den, glömmer sitt hat, frälsar, bistår den himlen öfverger och ödet förföljer?

Vore det då ej hos Sturen en hög och vördnadsvärd dygd, att lemna Christiern under motgången oqvald och skänka lifsmedel åt hans hungrande Folk? Nej! — Välvilja för oskul-

den, nåd för enskilta fiender, men ingen, ingen för Fäderneslandets! Christiern bär i skölden hela Svenska Folkets förtryck. Hvar helst ögat kan följa hans vägar, äro de anlagde med list och trolöshet, banade af våld. Om ändå en af hans gerningar, om ett drag af hans lynne visade, att han har känsla af medborgerlighet, eller af mensklighet, eller åtminstone af aktning för ett hederligt loford! Om ett enda af hans fel kunde härledas af en vacker svaghet, om han ägde en egenskap, den blott ett ondt begär kunde vända till nyttig! Då ägde Sverige en skymt af hopp, att ädelmod skulle i hans själ verka ånger, ingjuta erkänsla mot en Regent, som aldrig varit dess fiende, om Christiern aldrig blifvit Sveriges; att han kunde lära högakta ett folk, som alltid varit böjligt under rättvisa Förstar, alltid länge dragit förtryckets börda, innan Engelbrektar och Sturar inom detsamma uppvext, och än längre innan det till friheten följt dessa vägledande eldstoder. Men detta hopp är en angenäm villa, den hjertat vill omfamna, men snillet förskjuter; och Christierns nöd är intet annat än en rättvisa som himlen gör åt hans afsigter, ett tillfälle han skänker dess fiender att hvälfva hämden öfver sin förföljare. Huggorm! nyss så liflig, så svälld af gift, och nu så vanmäktig! Ser du ej redan din fiendes fot upplyft att förtrampa dig? och ingen remna i jorden öppna sig att gifva dig en fristad!

Och du, mitt Fädernesland, som väntar med otålighet att blifva hämnadt på tyrannen; om det ej sker, om STUREN, ehuru kännande din rätt, mäter din vilja efter sin böjelse; om han tror det vara en tjenst åt dig, att lätta CHRISTIERNS nöd, att mildra hans sinne, att ej reta hans rike; om ändteligen ett rent hjerta tror på ädelmodets verkan, och misstänker ej förr än det är bedragit — Ja, bekännom att STUREN lemnat Danmarks Konung ostörd vid dina innersta stränder, att han när dess troppar. — Jag vet du kan ej gilla, men skulle du ej förlåta det? Genomsök häfderna: jag har frågat det förr, jag frågar ännu: huru många STURAR finner du? huru många Regenter, hvilkas enda fel bestått i misstag om dygder? Det är just sådane Himlen af nåd skänker Folken, — fastän huru sparsamt! De äro lika dessa lysande majestätliga himlakroppar, som hela sekler kringsväfva i högre rymder, innan de åter nedsänka sig att förundra jorden.

Ja, Fäderneslandet må väl förlåta STUREN — den stunden kommer snart, då han sjelf ej skall förlåta sig. Danmarks Konung hade begärt dagtinga: han önskade vänligen se Sveriges Riks-Föreståndare på sin flotta: Kungs-Ord och gisslan skulle vara dess ringmur. STUREN var för högsint att frukta ett svek: han hoppades att det vore med ädelmod en Konungs hjerta vunnes: han ville förtro sig åt honom. Men Rådet, desse redlige män, som grånat under erfarenhe-

ten af Danska Statskonsten, och misstrodde både den och CHRISTIERNS lynne och nödens utvägar, vägrade sitt bifall: och RiksFöreståndaren förblef inom Hufvudstadens murar. Det var då, han, närande Konungens troppar, ökade, med hans förbindelse, hans otacksamhet. CHRISTIERN svaflade nya viggar, som skulle nedslå utan dunder: och hvarföre skulle ej listen lyckas emot öppenhjertigheten? Han ville sjelf inkomma till Stockholm, om sex Svenske Riddersmän ställdes på hans skepp till borgen. LARS och GÖRAN SIGGESÖNER *(Sparre)*, BIRGER NILSSON *(Grip)*, OLOF RYNING, alle värdige medborgare, HEMMING GADD, som, efter åttatie års ära, på grafvens brädd skall bedraga, och GUSTAF VASA, som skall frälsa Sverige, nämnas till panter för Konungens trygghet. De fara, o! huru glade att medverka till Fäderneslandets lugn! Kungshamn är den ort, der Konungen mottagande dem, skall lemna sig i Svenska händer. Men knappt äro de ur sigtet af Stockholm — de fängas: vinden kastad, uppblåser de Danska seglen: snart synas ej mer masternas toppar från våra stränder: Med trolösheten och böljorna bortflyta Sveriges gisslan, och frid, och hopp *).

Jag undviker att afmåla allt hvad STUREN känner vid denna tidning. Hans tillstånd kan liknas vid det, då man, vaknande efter ett åskeslag, ännu tvekar om man lefver, om man

*) Detta skedde mot vintern 1518.

finner omkring sig densamma Naturen man förr skådat. Ty det grymmaste slag för en ädel själ är, att få öfvertygelse att nedrighet gifves: det betager den trösten man älskat att njuta under lifvets vedermödor, att menniskor blott voro svaga, ej onda; och under orons hetta förefaller jorden som en omätlig ödemark, der endast odjur rasa, och ingen grotta finnes som kan hägna den oskyldiga vandraren. Dock svalkas snart en häftig böjelse, och med känslans köld återkommer själens lugn och styrka: då genomtränger hon allt, öfverväger fort, verkar driftigt. Så ser jag STUREN först, sjunken i häpnad öfver CHRISTIERNS trolöshet, sörja förlusten af Fäderneslandets hopp, men i nästa ögonblick ser jag honom redan vara öfver olyckan. I en enda vidsträckt tanka famnar han följderna. Hvad visa de? Träldom och nöd för Fäderneslandet O! hvilken tanka! Nej, krossa oket, eller — kan han det ej — dö med Friheten, det är hans föresats: och med ett så oöfvervinneligt hjerta är det ödets fel om han icke gör storverk.

CHRISTIERN var fri att fullfölja sin hämd. Men hvarken Sverige eller Danmark gaf honom utvägar nog. Han måste utrikes värfva både list och våld.

STEN STURE hade, genom GUSTAF TROLLES afväpnande, beröfvat CHRISTIERN sitt redskap till Sveriges invertes oro. Men odygdiga menniskor liksom uppvexa på hvarandras aska

Under rättsinta Regenter kännas de föga; men en tyrann behöfver blott stöta foten mot jorden, och de skola synas hoptals, ja äfven inom de lysande Stånd, der dygden åtminstone borde finna ett stöd i skrämseln för en offentlig granskning. Leo X hade sändt en Legat, Arcimboldus, att för penningar förlåta Nordens synder: det var ett lågt gäckeri af den Högstes rättigheter, men ännu icke ogilladt af tidehvarfvet. Han landsteg i Danmark. Christiern gladdes som öfver den största nåd af himlen: en andelig man och Påfvens fullmäktig var hans tjenligaste verktyg. Dess enskilte vinningslystnad försäkrade hans hopp. Genom blotta löften, men stora och smickrande, blef Arcimboldus hans vän, och för Sverige farligare än Trollen, efter han var mäktigare. Han underrättades om Konungens vilja och fiender: det var nog för Legaten. Romerska Statskonstens utvägar kände han. Han ägde dess drift. Han for.

Knappt hade han synts i Sverige, förrän Sturen i honom igenkände en nyfödd Trolle. Han såg att detta olycksfoster antingen borde qväfvas i sina första dagar, eller dess böjelse afledas åt ett otillärnadt mål. Det sednare var minst vådligt, och det var medverkadt af Legatens eget lynne. Ty dygden, byggd på öfvertygelsens grundval, är en: egennyttan är allt hvad belönaren vill. Arcimboldus hinner blott röja sin ifver för Danmarks Konung och den afsatte ÄrkeBiskopen, han är redan öfverhopad af Stu-

RENS skänker, sysselsatt med otaliga aflat för Svenskar af alla Stånd, uppmuntrade af Riks-Föreståndaren, och villige att, äfven öfver sitt behof af Romerska frikännelser, betala Fädernes-landets lugn. Genast kallnar hans förra nit. Icke Påfvens gillande af Lundiska bannlysningen, icke dess befallning att förlika CHRISTIERN och Sverige, icke sjelfva blygseln att visa en dubbel skepnad, förmår något emot frestelsen af Sveriges skatter och ett half-öppet hopp om Upsala Stol: Han vänder sig mot CHRISTIERN och TROLLEN. Han bekräftar offentligen Prelatens afsättande, hvilken inför Ständerna afbeder sitt brott *), nedlägger Tiaren, och går att med sin Fader i frihet och stillhet afvakta ett mera gynnande skifte, för att ur sin vanmakt en dag uthvild uppträda med fördubblad styrka. Legaten förmås till ännu mer: att gifva Sverige sitt förord hos Kyrkans öfverhufvud. De Svenske, säger han, voro gifmilde, lydige, oskyldige; ÄrkeBiskopen brottslig; CHRISTIERNS missnöje utan fog. Så, under det egennyttan för rättvisan på hans läppar, tillsluter hon hans ögon för åsynen af den öfvermakt som CHRISTIERNS och CARL V:s partier äga inom Romerska Hofvet, det är, för vissheten af hans egen våda. — Nu hade RiksFöreståndaren åter qväst ett af oenighets-ormens hufvuden. Men många äga än sin liflighet qvar: Ofta skola de öppna sina vida gap, mycket Svenskt blod skola de dricka,

*) På en Riksdag i Arboga i December 1518.

innan en Herkules af Vasa Stam hinner bereda den Klubba, hvarmed han skall förkrossa dem alla.

För STUREN nalkas nu den tidpunkt, som skall bevisa om han var stor, om han var älskad. Orkanen samlar ämnen från alla väderstreck. Redan höres på aflägsna håll dess rytande öfver hafvet och stränderna. Horisonten är öfverdragen med stinna moln. Men genom hvad trolldom mäktar CHRISTIERN sammanblåsa detta förfärliga oväder? Jo! en egen tjusningskraft tillhör honom; den är förvarad i den merg han af sina undersåtare sugit. De måste med pressande skatter köpa rättigheten att behålla öfverlefvorna af sin lagliga egendom. Dessa frukter, detta rof af deras svett och möda, visar han åt alla Nationer, lockande egennyttan och Bidderligheten i sina fotspår. Strax strömma Krigare från Tyskland, Frankrike, Polen, England, Skottland, Nederland, Holstein: Hanse Ständerne upphöra med all tillförsel på Sveriges kuster: Rom tillåter, uppmuntrar, bjuder CHRISTIERN med mord och brand utrota Svenska Folket såsom kättare och affälligt ifrån de Christnes samfund. O! mitt Fädernesland! O! STEN STURE!

Ett år har CHRISTIERN med rustningar sysselsatt sin otålighet, för att med tyngden af sin yttersta makt nedtrycka Svea Land. Hvad ögonblick af hans lifstid förlorade, under hvilka

han ej fått njuta hämdens och grymhetens vällust! Ändteligen är allt tillreds, och hans hopp dagas. En del af hans troppar inbryta. De intaga Borkholm, belägra Kalmar. Vid åsynen af dessa fördelar och hotelsen af flera, skall ej Svenska modet vackla? — Hvad förmäten väntan! — STUREN nedhugger i Småland hjelptroppar till Kalmare läger; Han tager till fånga Danska Marsken, och belägringen är upphäfven; så har CHRISTIERN alltid känt det hatade Folkets mandom. — Då, lågande af hämd, utsänder han den förfärliga massan af Danmarks, Norriges och de främmande troppar: en här, talrikare än någon, som under flera sekler varit soldad af en Nordisk Monark. Sjelfva vintern skall ej hindra den. Öfver isklädda sjöar nalkas den, förd af KRUMPEN, AHLEFELD, ROS, BRAMSTEDT och Prinsen af FOUQUARMONT: alle erfarne stridsmän, befallande ett grymt, rofgirigt och öfvadt krigsfolk. Skall ej heller nu Svenska modet förkolna? — Nej aldrig, så länge en STURE syns i spetsen för sina medborgare. Medan han andas, går han stadigt hvarhelst Fosterlandet utmärkt hans verkningskrets, och dubbelt kall då farorna hota. Honom följa Adeln och Frälset, förande Tietusen man af Sveriges Allmoge. De utgöra en svag menighet: föga hafva de vant sina skuldror till vapen; men de äro fria menniskor, samlade utan egennytta och tvång, blott af kärlek och ett fast förlitande till RiksFöreståndaren, som alltid främjat deras väl, som aldrig än förlorat en slagtning: han är liksom en

Egid, under hvars skygd de anse sig kunna strida osårade: för hans skull utstå de allt: krigets lefnadssätt, tröttsamma tåg, årstidens hårdhet, dödens fasa — och räkna ej fienderna. Vid Bogesund *) på vattnets frostiga yta möta de dem. Träldomens åsyn retar friheten. Genast börjas striden. Kring det isiga fältet dånar krigsbullret och skotten och vapnens gny. Röken och det utgjutna blodets ångor häfva sig mot skyarne. Allt mer och mer hettas slagtningen. Der Svenskarne framgå ramla led af flera Nationers folk — — Men O! — — hvad? hvilken röst? *RiksFöreståndaren är fallen!* Ack! han är fallen! Svenskar, gråten — — — Nej, Nej, hämnens honom: fördubblen er ifver: blifven tigrar för Fädernesländets skull: segren: förr vill han ej njuta edra tårar — Förgäfves! Allt deras hopp var bygdt på honom: och han — — O! mitt Fädernesland, du hade en Regent, som ett ögonblick älskades mer än du! — — och han faller! — — och du med honom! — den seger dina förtvifiade barn än vinna **), beskär dig endast ett kort andrum: förgäfves vill din döende RiksFöreståndare ännu i sina sista blickar gagna dig, och, glömmande sin enskilta oförrätt, återföra till dig TROLLENS hjerta ***): det skall än bedraga dig — Allt, allt är förloradt i

*) Nu Ulricehamn. Detta slag stod d. 19 Jan. 1520.

**) På Tiveden kort efter.

***) En förlikning mellan STUREN och TROLLEN träffades den 3 Febr. 1520.

Sten Sture bortgång; det var med hans ögon du hade sett din räddning — de äro för evigt tillslutne: det hjertat som endast för dig andats, som aldrig misströstat, det klappar ej mer: af grafvens natt höljes din kärleks ömmaste föremål och ditt stolta hopp: allt hvad du har öfrigt är hans lifliga bild, hans dyrbara åminnelse, och ditt tillkommande ödes fasa!

Liksom ett ungt men löfrikt träd nederhugges, från hvars breda grenar en flock af telningar njutit skygd emot nordan och slagregnet: så föll i sin halfva ålder *), från ett skyddadt Fosterland, den redligaste Medborgare, den tappra Krigsman, den ädlaste bland Regenter. Under motvind hade han mottagit Riksstyret; med stark arm hade han fört det under vexande stormar: de rasade häftigast då han såg stranden skymta, och han nådde den ej. Han hade den olyckan att vara född i ett tidehvarf, dit hans dygder ej hörde; att äga till fiender dem, som ingen dygd kunde röra; att styra ett utarmadt och undertryckt Rike; att nödgas bekriga ondskan i dess medelålder: att på höjden af Fäderneslandets nöd ej få mer än välsigna det och dö. Men den sällheten njöt han ock, att först som en frälsare mottagas af hvarje redligt hjerta, sedan aldrig ett ögonblick sakna spiran för

*) Sten Sture dog den 9 Febr. 1520 af sin blessyr, stadd på resan till Stockholm, det han framför allt ville undsätta. Man vet ej hans födelse-år, utan endast att han dog ung. Han hade regerat inemot 8 år.

att vara mäktig, aldrig förlora ett enda hjertas kärlek, att känna sig hafva banat vägen för en ny hämnare, att lemna efter sig en maka uppfylld af hans fria och rättsinta anda — Och till sina Fäder samlad, njöt han den rättvisan att Svenska Folket, önskande kunna uppväcka honom ur grafven, med sjelfva förtviflans tårar befuktade hans stoft; att detta stoft af CHRISTIERN förbrändt *) och mot himlen kastadt af flammorna, fick äfven i sitt intet, liksom tolka för det alsmäktiga Väsendet Sveriges nöd och klagorop, och nedmana det tordön som sedan brast öfver dess förtryckare, och i alla hans talrika dagar med hämnande hemliga lågor förföljde dess ovärdiga hjerta.

Föreställom oss ett ögonblick, att, utrustad med menskliga sinnen och känslor, hans skugga en tid fått sväfva inom det Folket hans hjerta högst af allt älskat: hvad skulle den ej hafva lidit att se Anarkiens brytningar och medborgerlighetens villrådighet efter hans bortgång; Sveriges klokaste mans, HEMMING GADDS, svaghet och brott; TROLLENS förnyade trolöshet; CHRISTIERNS seger, hans högtidliga Edbrott, hans gäckeri af Guds och Staters rättigheter; Roms blodsdom och bann med en oförsynt offentlighet kungjord; så många Svenska mäns, qvinnors, barns, aflifvande; så många värnlösas marterande; hela landet uppfyldt med bödlar, kors, stupstockar,

*) BOTIN, Sjette Tidehv. sid. 503. DALIN, Andra Del. sid. 877.

galgar uppreste kring alla vägar; lågorna förtärande äfven det liflösa, liksom för att utplåna allt hvad som kunde nämnas Svenskt; och till råga på allt, döden eller plågor straffande ett anletsdrag, ett ord, en suck, som den fasande menniskonaturen ej hade styrka att återhålla! — Och, deremot huru tröstad, om möjligt vore mot så mycket ondt, skulle den ej hafva återvändt till de evigt tysta boningar, om den fått erfara hvilken hämnare hans hjerta och exempel danat; om den fått se Tyrannen, störtad från trenne throner, i sexton år inmurad med den ringaste af sina undersåtare och med sitt samvete, liksom af Försynen förbuden att dö förr än han sett väl stadgas sitt eget förakt och Nordens frihet; om den fått skåda uppgången af det lycksaliga tidehvarf, då Gustaf Vasa, med Kronan belönad för Fäderneslandets frälsning, skingrade Fanatismens mörker och utgöt öfver Sverige det Gudalärans ljus som det öfriga Europa redan begynt att dyrka, förböd Rom och girigheten att råda, afhögg för evigt Kalmar-Föreningsband, uppreste den trampade lagen, satte den främst att styra och sig dernäst, återgaf förglömda rättigheter åt Folkets fullmäktige, böd upplysningen och dygden regera sederna, och uppehöll med sitt snille den nyskapade Stat, för hvars sjelfständighet hans hjerta redan under bojorna brann, åt hvilken han beskärt all den sällhet menskligheten och samhällen under hans dagar kunde bära.

Men kan jag väl, vid STEN STURES åminnelse, underlåta att åt CHRISTINA, hans värdiga Maka *), särskilt äska ett rum i menniskornas hågkomst? Må ej det största af Sveriges Fruntimmer förtjena ett ögonblicks afsteg ifrån hans loford? eller bör det kallas ett afsteg? är det ej naturligt att på grafven förena deras ära, hvilkas hjertan i lifvet varit enigt tänkande, verkande till Fäderneslandets välgång? Och skulle ej detta älskansvärda Kön, som vi så ofta anklaga för en själs-svaghet den vi sjelfve bereda, skulle det ej ock få njuta ett tillfälle att bevisa, till hvad gudomlig höjd dess dygder kunna bringas? — Efterverlden kan ej vara orättvis. Sedan den med rörelse sett Svea Inbyggare — likt Troja då det följer Andromache till Hektors graf — med CHRISTINAS tårar blanda sina, öfver deras gemensamma förlust; skall den sjelf utan tvifvel ej från hennes med STURENS lika förtjenster skilja ett lika loford, ej lemna hennes urna obeströdd af några sorgliga blomster: och om vid den heliga askans åsyn, hvar rättsint medborgare säger åt sina barn och barnbarn: «Se här öfverlefvorna af STEN STURES Maka: «det var hon, som af alla Svenskar sist misströ- «stade om Fäderneslandets räddning, som ej «förr än sjelf öfvergifven öfvergaf Stockholm mot «besvurna löften om Sveriges Lagars helgd, som «för sin ståndaktiga dygd måste med tvenne barn «i Danmark uthärda missdådares långsamma lön

*) BOTIN, Sjette Tidehv. sid. 506, 517. DALIN, Andra Del. sid. 865 och följande, samt 873, 877.

«i en underjordisk håla, och först efter Barba«rens flykt, med möda befriad, fick åter se sitt «Fäderneslands himmel» — Så är det blott sanningens strängaste rättvisa hennes minne njuter, och ingen vältalighet kan högre tolka hennes eviga ära.

Ännu en gång, förr än jag lemnar Sten Sture's graf, påkallar jag dig, mitt älskade Fosterland! Det är för att besinna, hvad heder är värdigast en så stor Man. Samtidens smicker har upphöjt många Regenter ända till Gudar; men de äro få, som efterverlden kan bevärdiga med namn af Medborgare. Skrif bland dessas antal Sten Sture's namn i dina uppvexande söners hjertan. Dertill syftade hans ärelystnad. Det äska hans gerningar, och din egen sällhet. Inprägla hos dem att *Gagna Samhället*, det är den dygd som innefattar alla. Bjud dem, som han, öfva den, om de ock skulle missgå om hans skörd af medlefvandes kärlek. Säg dem att han lefde för medborgare, att han dog för dem. Bjud dem träda i samma spår. En minnesvård skall ej då vara nödig att utmärka hvar deras ben hvila; men, lika dessa majestätliga Byggnader som i de gamla Grekers förstörda land ännu i dag stå qvar, vittnen af menskliga snillets och lynnets storhet, skola ock deras gerningar en dag, såsom hans, mana medborgerlighetens aktning och tårar, när deras år gått tillbaka i tidernas eviga natt.

Herr Silverstolpe framfördes till Cancellern, som vid Skådepenningens öfverlemnande till honom yttrade:

Min Herre.

Snillet, denna klara fackla, ämnad att sprida ett gagnande ljus, blir ej sällan i brottsliga och olyckligtvis stundom i blott ovarsamma händer ett mordbloss till brand och förstörelse. Dess lott är att förtjena jordens tacksamhet, eller väcka dess afsky. Om denna sanning tarfvade bevis, skulle jag hämta dem ur detta äreminne Ni helgat en af Fäderneslandet evigt förtjent Svensk ädling. — Och huru framlyser icke der halten af edert eget snille, värman af edert hjerta. På samma duk framställer eder dristiga pensel hjeltens ljusa bana och tyranniets blodiga framfart. — Samma stämma, som upphöjes att med förtjusning prisa de medborgerliga dygder, bestraffar manligt det trotsiga högmod, som vågat misskänna en Regents helgade rättigheter.

Academien firar sin fjerde Högtid, sedan hon första gången emottog Eder på detta rum. Hvarföre har hon så länge bidat er återkomst? Det nöje hon då smakade att utmärka Er, var blandadt med missnöjet att icke äga tvenne större pris. — I dag njuter hon det med fullare känsla, då under sin Beskyddares ögon hon tilldelar Er den yppersta belöning Han lagt i hennes våld, då i en lysande Allmänhets åsyn hon räcker Er ett vedermäle icke blott af bifall, men

af

af en sann högaktning och bjuder Er att i sina Sammankomster återtaga ett rum, som skänker henne ett nytt hopp då det närmar Er till hennes sköte.

Cancellera fortfor:

Ibland de öfriga fyra öfver samma ämne inlemnade Skrifter, har Academien pröfvat N:o 4 med Valspråk: *Certus Posteritatis*, förtjent af det mindre Accessit, och hade önskat, att det till Författaren offentligen öfverlemna. Skulle han i aflägsenhet ifrån Hufvudstaden icke hunnit gifva sig tillkänna, blifver likväl det honom ämnade Priset en rättmätig fordran af Academiens hand.

Academien har nu fullgjort sin gladaste pligt, den att belöna. Hon måste uppfylla en annan, ehuru motbjudande den är, då hon tillstår att ibland 17 gjorda försök af Skaldebref till dem som söka ett Odödligt Namn, intet kunnat belönas.

Måtte den stränghet Academien är skyldig sina Lagar, sin aktning för upplysta Kännare, långt ifrån att afskräcka de Snillen som bestiga den Svenska Parnassen, fördubbla deras ifver, upptända en mera brinnande håg att hinna höjden.

En lätt vunnen seger är föga smickrande, och huru ärefullt deremot att eröfra en vägrad Lager. Academien hoppas med så mycket mera skäl att se sin väntan uppfylld, som i flera af

dessa försök hon upptäckt sprida frö till en verklig talang. I synnerhet utmärka sig N:o 10 med Valspråk: *Nisi utile est quod facimus, stulta est gloria.* N:o 3. *Optat mens immisceri illis etc.* N:o 6. *Consules et Proconsules fiunt quotannis etc.* N:o 11. *Posteri de nobis et sine amore et sine cupiditate et rursus sine odio et sine invidia judicant.* Då dessa med ett förtjent beröm nämnas, vill Academien, utan att afråda någon annan, besynnerligen uppmuntra deras Författare att skynda sina steg på den ädla bana, der de icke böra anse sitt inträde såsom misslyckadt. Deras redan använda möda blifver icke förlorad, om vid nästa års täfling de betrakta sitt ämne under en rättare synpunkt och fatta det i hela dess vidd.

Vidare förkunnade Cancelleren, att Academien med Konungens nådiga tillstånd till Täflings-ämne för 1792, uppgifvit:

I Vältaligheten:

Öfver RiksMarsken JACOB PONTUSSON DE LA GARDIE.

Med vanlig belöning.

I Skaldekonsten:

Samma Ämne, som de tvenne förflutna åren: SkaldeBref till dem, som söka ett Odödligt Namn.

Med fördubbling af Priset.

Den Skådepenning som Academien årligen bör låta prägla öfver någon Stor Svensk Man, hade i år till föremål KrigsRådet och Preses i AntiquitetsCollegium GEORG STJERNHJELM. Skådepenningen föreställer å första sidan STJERNHJELMS Bröstbild med omskrifna Namn och Titlar på Latin. Andra sidan: Morgonstjernan eller Lucifer föreställd genom en Yngling med stjerna öfver hjessan och fackla i handen, åkande i sin med tvenne hästar bespända vagn uppåt Fästet. Omskrift: LUCEM SPARGITQUE ET NUNCIAT ALMAM, både sprider och bådar ett välgörande Ljus; Nedanskrift: LITTERARUM IN PATRIA PROPAGATOR. NAT. 1598, DEN. 1672. Skådepenningen öfverlemnades till Konungen och KronPrinsen, de närvarande främmande Ministrar och Utlänningar, Academiens egna Ledamöter och till Kongl. Vitterhets Academiens President, för att utdelas åt denna Academiens Ledamöter.

Herr NORDIN uppläste

MINNE

AF

KRIGSRÅDET OCH PRESES

I

KONGL. ANTIQVITETS COLLEGIUM

HERR

GEORG STJERNHJELM.

De Svenske Herrar, hvilka Academien redan ihågkommit med årliga Skådepenningen, hafva i Rikets värf, under svåra utsigter, beredt odödlighet åt sina namn, dem de med lysande förtjenster fästat vid Fäderneslandets ära och sjelfbestånd. Academien har deri följt sin Höge Beskyddares befallning samt den lag, som skyldigheten föreskrifver erkänsamma Medborgare; hon fullgör ock i dag samma dubbla pligt, då hon på lika sätt väcker åtanken af ett Svenskt Snille, KrigsRådet och Preses i Kongl. Antiqvitets Collegium, Herr GEORG STJERNHJELM.

Det fordrades menniskans rika erfarenhet, för att fatta ett rätt begrepp om medborgerlig förtjenst. Hon ville först ensamt högakta den Samfundets Medlem, som hämnade våldet, och kallade honom Hjelte: hon lärde sedan, att Lagstiftaren, som afvände tillfället till våld, hade ännu större värde: sist upptäckte hon, att både styrkan och lagen voro tvetydige försvarare, om hyfsning och dygd saknades i tänkesätten; då gjorde hon rättvisa åt Philosophen och Vitterheten, då gaf hon sin vördnad åt Snillet.

På denna upptäckt har STJERNHJELM fått träda till samlingen af Sveriges Stora Män. Vi få icke se honom framföre krigshärar öfverväl-

diga fienden: icke i afhandlingar om krig och frid stadga Rikets öden: icke i höga Embeten afgöra Medborgarens villkor och rättigheter; Han är sysselsatt att bereda alla Medborgare till en ljufligare känsla af lifvet, af Samhället, af Medborgerligheten; och i det han skapar ett mildare lynne hos folket, framkallar han den sanna upplysningen, kärleken till Fäderneslandet och alla de verksamma dygder, dem Hjelten och Statsmannen sedan använda till det Allmännas uppkomst, till den enskiltas lycksalighet.

Stjernhjelm begynner såsom Lärare vid ett af Rikets Gymnasier att meddela det ljus, hvilket han under en lång lärotid och vidlyftiga resor utomlands hade förvärfvat. I Sverige hände, hvad man ej skulle tro, att Religions-ändringen utsläckte i lärdom och vitterhet de svaga gnistor, som förut hunnit sprida sig. Undervisningen, som inhämtades hos Canikerne vid Dom-Capitlen och i vissa Kloster, måste upphöra med dessa inrättningar. Upsala Academi nedlades i sjelfva verket; hvarefter några svaga Skolor i vissa städer försågo landet med Embetsmän i andeliga och verldsliga Ståndet. Konung Gustaf I öppnade dock en väg för ljuset i Nationen, igenom den fullkomlighet, som han gaf Prinsarnes uppfostran, hvilket snart efterföljdes af de förnämare Slägter. Konungarne Erik och Johan, sjelfve Herrar af vald lärdom, den de uppmuntrade, voro i denna afsigt biträdde af Erik Sparre, Gustaf Baner, Hogenskild

Bjelke m. fl., hvilka sedan blefvo mönster för Axel Oxenstjerna och Johan Skytte. Denna sistnämde Herre meddelade sitt städade föreställningssätt åt Johan Buræus, den han antog till biträde i Prins Gustaf Adolfs uppfostran, och Buræus åter förde Stjernhjelm vid handen, under dess första steg på vitterhetens bana.

Med allt sådant, var dock den bättre smaken nästan inskränkt inom Hofvet och den högre kretsen i Samhället. De få Prester, som innehade någon lärdom, ställde densamma förnämligast på Theologien, dit också all undervisning i synnerhet syftade. Liturgiska oväsendet var det, som först satte Svenska snillet i någon rörelse. Det gaf anledning till skriftvexlingar: dessa födde hetta å båda sidor; då hvar författare, under omtanka att behaga och att tillvinna nya anhängare, utsträckte sig till yttersta gränsen af sin förmåga. Inbördes oroligheterne efter Konung Johans död gingo i sammanhang med dessa Liturgiska stridigheter, och hade enahanda verkan, så att vi se skrifter då utgifne, hvilka i stil och styrka vida höja sig öfver allt hvad föregående tider hade åstadkommit. När Konung Johan ville gifva kraft åt sitt nya Religions-system, vände han sig till Läroverkets upphjelpande, såsom ett otvifvelaktigt medel. Hertig Carl, lika skarpsynt för sina afsigter, ökade i samma mån sin vård om allmänna uppfostran, och sådant med den framgång, att man

torde böra anse för säkert, det upplysningen i gemen var större inom Hertigdömet, än i det öfriga Riket. Fadrens värdiga efterdöme ledde Konung Gustaf Adolf att med ännu starkare nit befordra fortgången. Han hade varit Hertig öfver Vestmanland; anlade således i Vesterås sitt första Gymnasium, och dit satte han Stjernhjelm såsom Lector.

Ett sådant Läroverk drager väl för det närvarande icke särdeles stor uppmärksamhet på sig. En allmän upplysning är fallen att betaga lifliga föreställningen af ett lika så allmänt mörker. Men ville man inse, huru den rå enfaldigheten hos ett folk sätter detsamma ur stånd att begagna sig af landets både naturliga och tillfälliga förmåner: huru Regenten hos ett sådant folk måste bortblanda de bästa afsigter, i brist af möjlighet att dem med stillhet verkställa: huru Statens grannar uppstiga till nya krafter och vid hvart steg nedsänka ett sådant folk i djupare vanmakt: så skulle man, i afseende på det allmännas tillstånd, lätteligen skönja både beskaffenheten och faran af ett nationelt mörker. Ännu svårare skall dess verkan visa sig på enskilta säkerheten. Der alla saker förvände anses, skola rättigheter och skyldigheter blifva vacklande under deras behag, som skapa begreppen: begreppen skola skapas efter fördelen: fördelen gifva våldet namn af rättvisa; och när denna är försvunnen, har medborgaren föga mera qvar af Samhället, än blott dess tyngder; hvilka sedan

fördubblas af förvillelsens följeslagare, misstroendet, villrådigheten och oviljan. Men upplysningen, så ofta berömd och så sällan allvarligen eftersökt, är ett säkert medel mot denna Medborgarens olycka; icke då han sätter upplysningen i ett djupsinnigt uttänkande af sitt enskilta majestät: icke i oräkneliga fordringar på andras pligt: icke i eviga klagomål öfver förnekade rättigheter. Med den äkta Samfunds-upplysningen anser han det allmänna såsom allt, sig sjelf såsom den minsta dess del: han inser Samfundets förmåner: finner dem åtföljda af nödvändiga olägenheter, och tager sitt beslut, att icke med missbruk förringa de förra, och att med sin egen dygd mildra de sednare: han ser lagen indela lefnaden i rättigheter samt skyldigheter, och binder lika stränghet vid fullgörandet, som vid njutandet. Beredd i sitt sinne att emottaga omskiftande händelser af godt och ondt, möter han olyckan med frimodighet: ställer sin kunskap och rådighet till motvärn, och hvad som ej kan undvikas, blifver föremålet af ett klokt fördragande.

Om man ville utgrunda ett sätt att dana så beskaffade Medborgare, skulle föga något tjenligare finnas, än våra allmänna Läroverk. Sjelfva undervisningen är der ej hastande, men säker och grundelig. Den framskrider steg om steg med Naturen, i samma långsamma gång, som hon nyttjar att stärka menniskans kropp och de organer, på hvilka själen verkar. Tiden till hvarje

kunskaps inhämtande är så afpassad, att den ena icke qvarlemnar obenägenhet eller kallsinnighet för den andra, utan att den påföljande gifver den föregående lif och skick. I afseende på sinnets beredande till medborgerlighet, hafva dock våra Läroverk förnämligast ett stort värde. De tillegna sig ynglingar under alla de villkor, som åldern och lynnet till deras förbättring äska. Deras behof af kunskap och seder är enahanda; och i detta behof grundar sig deras tillstånd. Således försvinna alla främmande afseenden, och lemna rum åt en enkel lag, som med lika kraft och med samma omgång förbinder samtlige till enahanda pligter. I denna jemnlikhet finna de det band, som förenar dem, och då känna de sig utgöra ett samfund; hvilken samfundskänsla, behaglig igenom sin renhet, är första utkastet af kärlek till Fäderneslandet.

I detta Samfund gör deras år dem oförmögna att deltaga i någon styrelse, den en mogen, erfaren man förvaltar efter Lagens föreskrift. Enligt denna, tillhålles hvar och en att med ovillkorlig lydnad fullgöra, hvad honom åligger; icke genom hårda och täta straff, utan igenom den noga öfverensstämmelse, hvilken är emellan allt det, som bjudes till efterlefnad. Då så sker, vänjes ynglingen att iakttaga ordning i göremålen, noggranhet i förrättningarne, flit i sysslorna och uppmärksamhet på allt det som föreställes: Han vänjes att försaka beqvämlighet och nöjen, att föredraga det nödvändiga för det behagliga,

att strax uträkna sin tid efter sitt arbete, att vara färdig på utsatt stund, att alltid bero af klockslaget; och till ytterligare vaksamhet på dessa pligter, anmanas han af den visshet han har, att finna sin gunst hos Läraren, sin aktning ibland kamrater, ökad eller minskad i den mån, som han uppfyller allt sådant. Sitt förtroende skall han söka igenom sederna. Lärarens öga följer honom oförmärkt, men beständigt, och ynglingen kan ej skilja sig ifrån denna dolda uppmärksamhet. Inleder retelsen och häftigheten honom i ett förhastadt steg, snart är hans oförsigtighet röjd och gifver honom en tidig varnande erfarenhet. Kamraternes stränghet verkar dock starkast på medborgerliga tänkesättet. Oaktadt denna ålders liflighet och täta öfverilningar, är den dock ståndaktig i nit för rättvisan sins emellan. Att missbruka en kamrats förtroende och derigenom frivilligt bringa honom i olägenhet: att med osanning förfördela honom: att fria sig sjelf med hans fällande: att med lönnliga anläggningar störta eller bedraga honom; vid allt detta har ingen förlåtelse rum, och hvad således brytes emot en, är brutet emot alla. När härtill lägges, att hvar och en i sin krets, efter ordningen, på kortare tid emottager ett slags befäl öfver de andra: att endast skickligheten flyttar dem grad ifrån grad: att alla ofvanföre äro förmän, och alla nedanföre underhafvande, så visar alltsammans en granskad samhällsordning, vårdad och underhållen af lagen, af styrelsen, af samfundets egen medverkan; och des-

sa grundsatser, lifligt inplantade i ett ungt sinne samt lyckligt utöfvade en längre tid, under sjelfva bildningsåldern, kunna aldrig annat, än fullborda en god Medborgare.

Om följderne hafva rättighet att bestämma vigten af ett göremål, så saknade denna STJERNHJELMS första befattning icke värdighet för hans snille; och när densamma kunde förökas af den fullkomlighet, som hans egen upplysning, hans värma för sin skyldighet gåfvo åt verkställigheten af detta nya embete, så inser man redan den stora anledning, som Riddarhusets Förestånd-are hade att nyttja STJERNHJELM såsom Lärare vid det nyligen i Stockholm anlagda Gymnasium Illustre, och vidare, hvarföre Konung GUSTAF ADOLF, efter fem års tjenst, belönade honom med ett ännu större förtroende.

Försynen hade bestämt ett mål för Liflands olyckor, då den hade satt GUSTAF ADOLF till dess Konung. Förr än det långvariga kriget begyntes, var landet plågadt af oordning och förtryck: begge delarne tilltogo under kriget, och voro vid dess slut odräglige. Konungen var derföre omtänkt att i Dorpt förordna en HofRätt, hvilken, på lika sätt, som i Sverige, skulle afdömma de ifrån Underdomstolarne inkommande mål; och till en af denna höga Domstols Ledamöter kallades STJERNHJELM. Man torde studsa vid skiljaktigheten af de föremål, som det lemnade och det emottagna Embetet hade; men

för STJERNHJELM kunde ej något ämne vara främmande, så snart det blef honom ålagdt att känna detsamma, och sedan han kände det, skulle han genom sina öfvervigtiga egenskaper nödvändigt göra den nytta, som utmärker hans tjugesex-åriga tjenst i bemälte HofRätt. Han lemnade den såsom VicePresident, då Ryssarne under Konung CARL GUSTAFS Polska krig inföllo i Lifland.

Under denna tid hade han icke blott i HofRätten fört Domare-embetet; han hade äfven, dels som LandtRåd, dels som RevisionsCommissarius, dels som Medlem af Öfver-Consistorium i Dorpt, med lycka och framgång, deltagit i den öfriga styrelsen af Lifland; hvilket allt hos Konung CARL GUSTAF hade gifvit honom det billiga förtroende, att han vid återkomsten förordnades till Ledamot i ReductionsCollegium, som då på lindriga villkor satte i verket Ständernas beslut. Men efter Konungens död fann STJERNHJELM denna syssla annorlunda beskaffad än förut. Det ringa allvar, som begynte märkas i verkställigheten, och det förhatliga, som likaväl belastade befattningen, förmådde honom att draga sig ifrån dessa göremål; hvarefter han befordrades till KrigsRåd och bibehöll detta embete intill sin död.

Ehuru troget och ömt STJERNHJELM sköte de kall, som honom voro uppdragna, är det dock icke från den sidan, som han ådragit sig

den besynnerliga aktning, hvilken tillkommer hans minne. Vidden af hans kunskaper samt det bruk han af dem gjorde till Fäderneslandets förmån och ära, gifva honom ännu större anseende. Om man säger, att han för sina dagar var den lärdaste man i Riket, så skulle man äfven kunna räkna på bifall af hans afundsfulla samtid; och om man tillade, att hans snille såg vida öfver de andras, lär man ej behöfva annat skäl, än det som hämtas af jemförelsen emellan hans och de öfriges skrifter.

De Matematiska Vettenskaperna hade ifrån ungdomen utgjort hans nöje och voro jemte Naturkunnigheten ett kärt ögonmärke under hans utländska resor. Han förde dem såsom främlingar till Sverige, der de förut voro nästan osedde eller så litet kände, att allt hvad han af dem förestälde, ansågs såsom nytt och beundrades, ömsom med benäget, ömsom med obenäget omdöme. Sådant hindrade dock icke Regeringen att lyckligtvis nyttja hans insigter till utredande och ändteliga stadgande af Rikets Mått, Mål och Vigt, dem han införde, i synnerhet på hydrostatiska grunder, hvilka utförligt läsne i hans *Archimedes Reformatus* och hans *Linea Carolina* anses af kännare såsom en märklig upptäckt och ett osvikligt prof af den största djupsinnighet; hvarföre desse och hans öfriga skrifter, så väl i den högre Aritmetiken, som Algebra, kun-

na

na med heder nämnas såsom Svenska Snillets första gärd åt de Matematiska Vettenskaperna.

Lagfarenheten, som så oförmodadt tillegnade sig STJERNHJELM, borde ock njuta någon blifvande förmån af denna förening med honom. Igenom tiden och de förändringar, som Religionens ombyte, ärftliga värdigheter, nya näringar och flera andra saker medfört, hade Lagverket blifvit besväradt med åtskilliga lyten, dem en uppmärksam Regering ej längre borde fördraga. Konung CARL IX och GUSTAF ADOLF hade ömmat vid detta behof; men saknade både tid och arbetare. CHRISTINAS uppträde såsom Drottning blef berättigadt att lysa af detta företagande, som då uppdrogs STJERNHJELM jemte andra lagfarna män. Det var af denna anledning, som han genomgick alla våra äldre Lagar, tryckta och handskrifna, samt bland dem Vestgöta Lagen, hvilken han sedan upplade, och var han den förste, som till någon af våra Lagböcker fogat förklaring. Sjelfva Lag-arbetet fortsattes med flit, och första stammen till vår nu varande Lag upprann under STJERNHJELMS händer. Men allas önskan var icke att se en sådan sak fullbordad. Konung CARL GUSTAF enskilt med STJERNHJELM och eljest, yrkade under hela sin Regering verkställigheten; likaså. Konung CARL XI; äfven CARL XII; men det var oss ej beskärdt att i en så nära rörande sak njuta

skyndsam hjelp; snart hundrade år behöfdes att pröfva både Konungarnes och Folkets tålamod.

Umgänget med Buræus hade, såsom redan är anfördt, allraförst vändt Stjernhjelms håg till Språket och Vitterheten. Hos Buræus blef bemödandet om dessa saker utan synnerlig verkan; dock bör honom göras den heder, att han ärnade sig åt samma led, den Stjernhjelm sedan gick; men som de voro mycket skilde i ålder, snille, kunskaper och verldskännedom, så blef föresatsen hos den ena en tanke, hos den andra en gerning. När Stjernhjelm hade företagit sig att undersöka språket, för att tänka på dess upprättelse, borde han redan anse sig införd på fornåldern, hvilka begges sammanhang är lika så ofelbart, som tingen och deras tecken. Han lefde ock på den tidpunkt, då Antiqviteterna borde vara förföriska, eller då de skulle göra starkt intryck på Nationen, det är, just då ett folk reser sig ur vanmakt och ser sitt namn oförtänkt upphöjas, såsom här skedde under Gustaf Adolf och Christina. Det vackra i detta Medborgerliga högmod skaffar förlåtelse åt den öfverdrift, som möjligen kunde bemäktiga sig äfven den starkaste forskare; och således må vi öfverse, om Stjernhjelm någon gång tillät Fäderneslandet att i ålderdomens oskyldiga saker njuta en oförtjent vinst; helst som han aldrig uppsåtligen förrådde sanningen, eller förolämpade dess lag, fastän det kunde hända honom, att i Scytiska tvister, der Domslutet hvi-

lar på en Bokstaf, röja någon benägenhet för egna förmenta Stamfäder. Vi må ock så mycket mindre förneka honom ett öppet loford i Antiqviteterna, som hans djupa kunskap deri säger oss, att det är hans rätt, och att de saker, i hvilka vi, för det närvarande, ej kunna lemna hans tanka bifall, skola kanske med tiden så utvecklas, att de visa, det STJERNHJELMS öga sväfvat på det rätta, ehuru fördomen ännu hindrar vår syn att följa honom.

Men tillbaka till Svenska Språket, hvars upplysande befordrades af STJERNHJELMS fornkunskap och hvars förbättring så mycket mera må beundras, som han åstadkom densamma på en tid, då en stor del af Nationen efter ett långvarigt vistande i Tyska kriget hade hemfört främmande bruk och missbruk, ord, ändelser, talesätt och sammanfogningar. Hans möda synes förnämligast hafva syftat att gifva språket styrka, och i sådan afsigt sökte han att föra det tillbaka till dess gamla lynne. Han upptog nedlagda ord, gjorde nya: hopsatte tvenne, för att antingen öka bemärkelsen eller att uttrycka dubbla begrepp: lättade andra ord med borttagande af öfverflödiga partiklar: afskar långa ändelser, der en kortare kunde äga rum: utgallrade främmande ord och uttryck, som förtyngde meningen, och i öfrigt drog han sammanbindningen ifrån Tyska till Latinska arten, hvilken fordom hade tillhört språket. Allt detta kunde han lyckligt sätta i verket igenom sin stora kännedom af dö-

da och lefvande språken, som bibragte honom likheten och gåfvo honom sålmedelst en friare utsigt öfver Nordiska tungomålens fält. På detsamma bevisade han sin styrka med många skrifter, men i synnerhet med sin upplaga af de så kallade Ulphilæ Evangelier: ett arbete, som tillskyndade honom kallelse att vara Preses i AntiqvitetsCollegium, och hvilket tillika i lärda verlden vunnit mycken högaktning och skall alltid bibehålla densamma såsom förtjent och tillbörlig.

Stjernhjelms största värdighet tillföll honom dock i det allmänna från hans skaldegåfva, som på en gång gladde, upphöjde och förvånade hans samtid. Förut var allt mörker. Svenska skaldekonsten, okänd af de flesta ända till namnet, visade sig sällan annars, än vid de rikas bröllop och begrafningar, der hon andades ett svagt lif i rimsluten. Vi liknade häri våra grannar, och de sina. Stjernhjelm var vuxen att bryta denna förnedring, som sorgfälligt bevarades af begäret att härma, och att helst härma det eländiga. Han var sjelf Latinsk Poet, och han såg flera landsmän på detta språk skrifva lyckliga verser; således behöfdes blott mod att upptaga Romerska arten och gifva den åt vår skaldekonst. Beslutet hos honom utgjorde sjelfva brytningen; med honom höjde sig hela Nationen, och han skref, gillades och beundrades. Framför annat lyser hans Herkules af det ädla, rena och starka i tankarne, af det fria och naturliga i uttrycken. Ämnet, högt och intagande,

föres med en lätt ordning: klarnar af sanna bilder och är rikt på målningar, dem en omärklig konst sammanfogar till den täckaste tafla. Hade språket haft samma fullkomlighet, som författarens snille, så hade ingen tid och ingen smak dristat förneka högsta loford åt detta arbete; nu tillåtes den önskan, att någon af våra Skalder ville läna sin möda åt detsamma, för att kläda det i bruklig drägt och dermed gifva en skyldig högtid åt Svenska Skaldekonstens första Stamfader.

En man, hvilken med så mycken framgång sträckte sig till så många afskilda lärdomsgrenar och i dem alla lyste öfver sitt tidehvarf, skulle ej möjligen ernått en sådan höjd utan den starkaste tankekraft. Densamma, inflätad i hans Philosophi, ligger också i dagen i hans skrifter; och om de icke der skulle förete sig, så hade de nogsamt kunnat intagas af hans hela lefnad, hvilken värdigt svarade mot den stora själ, som styrde för henne. Älskade han forskningar i betydliga saker, så tycktes han erfara största tillfredsställelse, när han vände den åt menniskan och alla de tillstånd, i hvilka hon sig befinner, förd af natur, eller af samhälle, eller af fri vilja. Med ömkan såg han, huru många utvägar hon försökt att göra sig lycklig, och huru ofta hon varit bedragen i sin uträkning. Än följde hon känslan, och då stod hon qvar ibland djuren: än följde hon inbildningen, och all lycksalighet flydde för henne. Det slags sällhet, hon sökte,

var ej möjlig; hon borde bero vid att vilja, att njuta, att göra det goda, som stod i hennes makt; använda sitt förnuft att träffa måttan i allt, och öfverlemna det öfriga af sina öden åt Försynens välgörande behag. Detta blef STJERNHJELMS lefvernes-philosophi, som följde och förde honom igenom bättre och sämre skiften, under hvilka han förvarade den sinnes-stillhet, det lugn och den glädje, som hjertats renhet och ett godt uppsåt endast förmå att underhålla.

Mycket bidrog till hans bekymmerfria lefnad, att han med sitt väl öfverlagda förakt för större delen af de saker, som reta och syssloSätta begären: att han med detta förakt hade förekommit de öfverdrifna påståenden, som vi så flitigt skapa till vår plåga. Hans börd hade ifrån början friat honom ifrån anledning till sådant; ty hans fader var Bonde i Vestmanland. Uppfostrings-villkoren voro således knappa; förbättrades ock föga vid Academien; ännu mindre under utrikes resorna, hvilka på ett svagt stipendium skedde genom Tyskland, Frankrike, Italien, England och Holland. Efter återkomsten till Sverige gjorde lyckan honom nöje. De befordringar, han undfick, gåfvo honom utkomst och försäkrade honom om Öfverhetens nåd. Konung GUSTAF ADOLF adlade honom och förbytte hans namn ifrån LILJA till STJERNHJELM: Drottning CHRISTINA hedrade honom med den mest utmärkta ynnest. Drottningen hade välbehag för hans lärdom och roade sig af hans qvic-

ka glädtighet: i afseende på dessa begge egenskaper befallte hon den bekanta Disputationsakten i Upsala emellan TERSERUS och honom, om Hebreiska Grundtexten. Hon nyttjade honom att företräda HofCancellers embetet vid tillfällen af främmande Ministrars emottagande, kallade honom till RiksAntiqvarie och vidare till högsta vården af Rikets Arkif samt benådade honom med flera gårdar i Lifland. Konung CARL GUSTAF, mindre ledig, betygade dock ofta sin synnerliga nåd för honom, så väl i samtal om den nya Lagboken, hvilken låg Konungen mycket om hjertat, som igenom bref samt ytterligare i STJERNHJELMS förordnande till Landsdomare i Trondhems Län, ifrån hvilken syssla Danska krigets förnyande likväl afhöll honom.

De nådebetygelser han således njöt af sin Öfverhet, voro grundade i kännedomen af hans förtjenster. Såsom Lärd var han en heder för Riket och en båtnad för Samfundet, det han på så många sätt upplyste, böjde, mildrade och beredde till en ännu starkare förädling: såsom Embetsman, såsom Medborgare gjorde han sin upplysning verkande i sina dygder, både i Domstolen och i umgänget, der hans rättvisa, hans menniskokärlek, hans försakelse, hans värma för allt hvad som rörde Fäderneslandet, tala till oss: säga hvad vi äro pligtige hans minne, och ålägga oss skyldigheten af hans trogna efterföljd.

I ett lyckligt äktenskap med Cecilia Burr blef Stjernhjelm fader för flera barn, och deras efterkommande utgöra ännu en Ätt bland Lifländska Ridderskapet. Han afled i Stockholm 1672, saknad såsom den, hvilken upplyftat sitt Fädernesland till en ny höjd; ty han hade nyttjat sitt lyckliga snille att lifva och stärka medborgerlig dygd.

HANDLINGAR

RÖRANDE

SVENSKA ACADEMIENS

HÖGTIDSDAG,

DEN 20 DECEMBER 1792.

INNEHÅLL.

Berättelse om Sammankomsten, Tal och Kungörelser af Cancellern.

SkaldeBref till dem, som söka ett Odödligt Namn, af Herr Isak Reinhold Blom.

SkaldeBref i samma ämne, af Herr Axel Gabriel Silverstolpe.

Lefvernes-Beskrifning öfver RiksRådet Helmfelt, af Herr Carl Gustaf Nordin.

Den 20 December 1792 hade Svenska Academien offentlig Sammankomst på Stora Börs-Salen, den Konungen i den vanliga lektaren täcktes bevista.

Sammankomsten öppnades af Academiens Canceller, Herr Greſve GUSTAF FREDRIK GYLLENBORG, *som yttrade sig med följande:*

Aldrig har det varit en allmännare, en lifligare, en billigare afsaknad än den som i dag uppväckes vid Svenska Academiens offentliga sammankomst, den förste, efter dess timade förlust af dess Stiftare, dess Beskyddare, dess Välgörare, Konung GUSTAF den Tredje. Hvilket annat ämne skulle till en början föredragas och fästa någon uppmärksamhet i detta rum, från detta ställe, der GUSTAF den Tredje talat, der hans välljudande, hans segrande stämma vid

Instiftelsen af Svenska Academien, intrycktes i alla hjertan, upplifvade Snillet och öppnade dess bana med det mest lysande efterdöme? Detta rum, der vi samlades under hans ögon, der hans utmärkta bifall vid Snillets lyckliga försök, uppeldade alla Vitterhets-idkare och utgjorde deras högsta belöning, detta rum! skulle det ej återskalla af Hans Namn? Sånggudinnorna skola under alla omskiften upphöja hans lof, och Svenska Academien frambära åt hans minne sitt skyldiga offer. Medlertid kan aldrig något tillfälle, ännu mindre detta första, af Academien uraktlåtas att ådagalägga sin hågkomst af den Konung som henne grundlagt, och är hon öfvertygad att alla älskare af vett och kunskaper, skola både gilla och dela hennes ömma erkänsla.

Ännu lifligare återkallas den aflidne Konungens minne, men tillika med den fägnesammaste tröst för alla Vitterhets-idkare af dess Sons och Efterträdares åsyn, som i dag hedrar Academien med Dess närvaro. Uppfostrad i Vishetens sköte och med mönster af stora Företrädare lofvar vår unga, älskade Konung framdeles, vid sitt uppträde på thronen, åt alla ädla yrken det kraftigaste hägn. Spiran är emedlertid ombetrodd i händerna af en Hertig, som, med egenskaper af en Hjelte, förenar den smak, den kännedom och den kärlek för de vackra vettenskaper, som åtfölja dess blod, och hvars mäktiga beskydd för det närvarande med den vördnadsfullaste tacksamhet aldrig fyllest kan erkännas.

Med denna blida utsigt för det närvarande och framtiden, får Svenska Academien från denna dag räkna ett nytt tidehvarf, då hon tillika äger den förnöjelsen, att med tvenne de lyckligaste frukter af det förflutna, öfverantvarda dess minne åt efterverlden. *Vältaligheten* har denna gången uteblifvit. Hon tyckes hafva lägrat sig vid Konunga-griften, sörjande den, som utgjort hennes yppersta glans. Måtte hon åter upplifvas att tolka hans ära!

Det är *Skaldekonsten* som tillvällat sig hedern, att slutligen kröna detta tidehvarf, i hvilket hon gjort de yppersta framsteg. På hennes bana hafva Aderton täflare yrkat priset, bland hvilka några nalkats målet nära, men allenast tvenne till alla delar uppfyllt hvad Academien äskat. Prisämnet har varit *Skaldebref till dem som söka ett odödligt Namn.* Redan för tre år sedan utvaldes det af den aflidna Konungen, och framställdes första gången. Ämnet var honom kärt, såsom instämmande med hans egen höga böjelse, och har det derföre, då ej något nöjaktigt försök under de sednare åren inkommit, slutligen det sist förlidna, blifvit för tredje gången framstäldt till allmän täflan, med utsatt fördubbladt pris för segervinnaren.

Nu, då Gustaf den Tredjes minne ernått den odödlighet, för hvilken han under sin lefnad sträfvat; nu först och tillika har äfven hans älskade ämne uppnått sin fulla dag, så väl af

da och lefvande språken, som bibragte honom likheten och gåfvo honom sämedelst en friare utsigt öfver Nordiska tungomålens fält. På detsamma bevisade han sin styrka med många skrifter, men i synnerhet med sin upplaga af de så kallade Ulphilæ Evangelier: ett arbete, som tillskyndade honom kallelse att vara Preses i AntiqvitetsCollegium, och hvilket tillika i lärda verlden vunnit mycken högaktning och skall alltid bibehålla densamma såsom förtjent och tillbörlig.

Stjernhjelms största värdighet tillföll honom dock i det allmänna från hans skaldegåfva, som på en gång gladde, upphöjde och förvånade hans samtid. Förut var allt mörker. Svenska skaldekonsten, okänd af de flesta ända till namnet, visade sig sällan annars, än vid de rikas bröllop och begrafningar, der hon andades ett svagt lif i rimsluten. Vi liknade häri våra grannar, och de sina. Stjernhjelm var vuxen att bryta denna förnedring, som sorgfälligt bevarades af begäret att härma, och att helst härma det eländiga. Han var sjelf Latinsk Poet, och han såg flera landsmän på detta språk skrifva lyckliga verser; således behöfdes blott mod att upptaga Romerska arten och gifva den åt vår skaldekonst. Beslutet hos honom utgjorde sjelfva brytningen; med honom höjde sig hela Nationen, och han skref, gillades och beundrades. Framför annat lyser hans Herkules af det ädla, rena och starka i tankarne, af det fria och naturliga i uttrycken. Ämnet, högt och intagande,

föres med en lätt ordning: klarnar af sanna bilder och är rikt på målningar, dem en omärklig konst sammanfogar till den täckaste tafla. Hade språket haft samma fullkomlighet, som författarens snille, så hade ingen tid och ingen smak dristat förneka högsta loford åt detta arbete; nu tillåtes den önskan, att någon af våra Skalder ville läna sin möda åt detsamma, för att kläda det i bruklig drägt och dermed gifva en skyldig högtid åt Svenska Skaldekonstens första Stamfader.

En man, hvilken med så mycken framgång sträckte sig till så många afskilda lärdomsgrenar och i dem alla lyste öfver sitt tidehvarf, skulle ej möjligen ernått en sådan höjd utan den starkaste tankekraft. Densamma, inflätad i hans Philosophi, ligger också i dagen i hans skrifter; och om de icke der skulle förete sig, så hade de nogsamt kunnat intagas af hans hela lefnad, hvilken värdigt svarade mot den stora själ, som styrde för henne. Älskade han forskningar i betydliga saker, så tycktes han erfara största tillfredsställelse, när han vände den åt menniskan och alla de tillstånd, i hvilka hon sig befinner, förd af natur, eller af samhälle, eller af fri vilja. Med ömkan såg han, huru många utvägar hon försökt att göra sig lycklig, och huru ofta hon varit bedragen i sin uträkning. Än följde hon känslan, och då stod hon qvar ibland djuren: än följde hon inbildningen, och all lycksalighet flydde för henne. Det slags sällhet, hon sökte,

var ej möjlig; hon borde bero vid att vilja, att njuta, att göra det goda, som stod i hennes makt; använda sitt förnuft att träffa måttan i allt, och öfverlemna det öfriga af sina öden åt Försynens välgörande behag. Detta blef Stjernhjelms lefvernes-philosophi, som följde och förde honom igenom bättre och sämre skiften, under hvilka han förvarade den sinnes-stillhet, det lugn och den glädje, som hjertats renhet och ett godt uppsåt endast förmå att underhålla.

Mycket bidrog till hans bekymmerfria lefnad, att han med sitt väl öfverlagda förakt för större delen af de saker, som reta och syssloSätta begären: att han med detta förakt hade förekommit de öfverdrifna påståenden, som vi så flitigt skapa till vår plåga. Hans börd hade ifrån början friat honom ifrån anledning till sådant; ty hans fader var Bonde i Vestmanland. Uppfostrings-villkoren voro således knappa; förbättrades ock föga vid Academien; ännu mindre under utrikes resorna, hvilka på ett svagt stipendium skedde genom Tyskland, Frankrike, Italien, England och Holland. Efter återkomsten till Sverige gjorde lyckan honom nöje. De befordringar, han undfick, gåfvo honom utkomst och försäkrade honom om Öfverhetens nåd. Konung Gustaf Adolf adlade honom och förbytte hans namn ifrån Lilja till Stjernhjelm: Drottning Christina hedrade honom med den mest utmärkta ynnest. Drottningen hade välbehag för hans lärdom och roade sig af hans qvic-

ka glädtighet: i afseende på dessa begge egenskaper befallte hon den bekanta Disputationsakten i Upsala emellan TERSERUS och honom, om Hebreiska Grundtexten. Hon nyttjade honom att företräda HofCancellers embetet vid tillfällen af främmande Ministrars emottagande, kallade honom till RiksAntiqvarie och vidare till högsta vården af Rikets Arkif samt benådade honom med flera gårdar i Lifland. Konung CARL GUSTAF, mindre ledig, betygade dock ofta sin synnerliga nåd för honom, så väl i samtal om den nya Lagboken, hvilken låg Konungen mycket om hjertat, som igenom bref samt ytterligare i STJERNHJELMS förordnande till Landsdomare i Trondhems Län, ifrån hvilken syssla Danska krigets förnyande likväl afhöll honom.

De nådebetygelser han således njöt af sin Öfverhet, voro grundade i kännedomen af hans förtjenster. Såsom Lärd var han en heder för Riket och en båtnad för Samfundet, det han på så många sätt upplyste, böjde, mildrade och beredde till en ännu starkare förädling: såsom Embetsman, såsom Medborgare gjorde han sin upplysning verkande i sina dygder, både i Domstolen och i umgänget, der hans rättvisa, hans menniskokärlek, hans försakelse, hans värma för allt hvad som rörde Fäderneslandet, tala till oss: säga hvad vi äro pligtige hans minne, och ålägga oss skyldigheten af hans trogna efterföljd.

Men gifs då Äran ej? Och gifs ej hennes lager?
Förtryckta jordens folk! Jag Er till vittnen tager;
Af detta ärans hopp, om verlden skörda fått
Mer ljus, än galenskap — fler dygder eller brott —

Men fåfängt skäl på skäl den kalla sanning hopar;
Er syn för henne sluts och er beundran ropar:
Är den för glömskan född, som hastar segrande,
Att kufva jordens rymd och mäta himlarne?
Trotts Philosophen sjelf och kölden af dess lära;
J misstron det förakt, han visar Minnets ära —
Då Newtons skarpa blick bröt genom Etherns famn,
Såg han blott stjernans glans — ej glansen af ett namn?
Nej — djupt i menskans bröst naturen gått att grunda
Begäret till ett lof i tidehvarf, som stunda —
Hvad storverk, frågen J, som verlden aldrig fann,
Hvad dygd, som aldrig sågs, om Minnets hopp försvann?
Läs häfderne; gör rätt åt fädernas bedrifter —
Följ, följ en skyddad verld till dessa Hjeltars griftèr,
Som bjuda, ropande i vårdar upp till skyn,
Förgängligheten trots och jorden eftersyn. —
Hvad vittnar denna bild, som täflar med naturen?
Hvad, denna nötta skrift, i marmorns hällarskuren?
Hvad, denna högtids-prakt bland en församlad hop,
Ännu vid Sångarns röst, vid Talarns höjda rop

(Fast seklers tid förgått) med lika rörda sinnen
Förent i det beröm, som helgas deras minnen.

Men — om i denna rätt, som här förtjensten sker,
Ni mindre dygdens lön, än Snillets högmod ser,
Kom vid Pompeji graf, att Cesar ensam finna;
Se urnan mot hans bröst, se Hjeltens tårar rinna,
Och sluta, för ett namn, hvad tänkesätt han bär,
Som än hans afund gör, så Segrare han är.

För alla värf af vigt, som sig kring verlden sprida,
Kan hon då glömma oss på grafvens andra sida?
Försvinna våra verk och ropet om vår makt
Med den minut af lif, oss Ödet förelagt?
Din makt, du Jordens Gud, som slafvarne dig kalla!
Men Cesars makt försvann — och Ludvigs stoder falla —
Jag, Glömskans hand till trots, colosser resta ser;
Men de, som upprest dem — de nämnas icke mer!
Jag sett de planers vidd, vår vishet gick att göra;
Men ock den svaga flägt, som kom att dem förstöra —
Jag såg en lagerkrönt, vid segrar åldrad, Man;
Hvad lott! En spillra slår — Hvem faller? Det är han —
Hvar är då denna makt? Hvad båtar Snillets låga?
J len — J kunnen le med rätt åt denna fråga;
Men först — befrien Er från tingens ok och tvång;
Bestämmen deras lag och händelsernas gång;

Befallen eder fot, att ej ur banan ryckas,
Er kraft, att öka sig — ert företag, att lyckas
Och bjuden dödens arm, som sträcks i edra fjät,
Att dröja med sitt slag, tills Äran gillar det.

Dock vare jag ej den, som förolämpar Eder —
All fördom helig är, som oss till Sällhet leder,
Som lifvets öcken klär med Skönhetens behag,
Ger Dygden mod; ger kraft åt stora företag;
Hon gagnar, det är sant, jemväl när hon bedrager —

Se der en krigets Son — förtjust åt stridens lager;
Han far med hjertat fullt af allt, hvad Ryktet sagt
Om Alexanders mod och Roms triumfers prakt;
Bland tusen sträckta svärd sig oförskräckt fördjupar,
Begär, af dödens hand, en lika krans — och stupar.
Der, Snillets unga Tolk, som sökt, med gömda spår,
En väg till Minnets thron, mer sen — ej mindre svår.
Än han, kring jord och haf på Tankens vingar buren,
Förföljer i dess natt den tigande naturen:
Än samlar i system de snille-fynd, han gör
Om Staters grund och makt och det, som dem förstör:
Än med Maroners eld och Demosteners tunga
Står fram, att höga värf och fallna härar sjunga,
Och visa jordens folk, kanske i bojor än,

Naturens första skänk åt jorden: Friheten.
Hvad bragder! hvilka Män! Välan, hvad söka dessa?
En sten på deras mull, ett blad åt deras hjessa!
O svaghet! O Försyn! Den usla jorden har,
Af sjelfva villans hand, sitt ljus och sitt försvar!

Men J, som för dess lof och Minnets ära vaken,
Hur dyrbart är det lugn, som J med köld försaken,
Och eder lefnadsdag, i mödorna förtärd,
Hvem vedergäller den? — kanske en gagnad verld?
Dess tack skall möta Er, der dessa mödor sluta —
Er lön är der beredd; den återstår, att njuta —
Betrakten då med fröjd den usla kojan der,
Af bergens skuggor skymd — Hon tillhör Belisair.
Och desse gamle Män, som häktets skuggor gömma,
Förnimmen, hvilka brott till bojan dem fördömma.
Det var den Filosof, som råkade, att se
Hur Jorden vände sig och Solen hvilade *),
Den undransvärda Man, så stor i ryktet vorden,
Som nästan skapade en annan hälft af jorden **),
Och ändtlig samma lön den Hjelten sig förvärft,
Som gaf den Femte Carl *fler Stater, än han ärft* †)

*) Galilé. **) Columbus.

†) Cortez. Det var han, som, då han, efter många förföljelser, ändteligen en gång tvingade sig genom folkhopen på gatan, för att få tala vid Carl V, svarade på dess tillfrågan, hvem han vore? *Jag är den man, som gifvit Ers Majestät flera Stater, än Ni ärft af edra förfäder.*

Är verlden sig ej lik? Månn hon ännu fördrager
Den arm, hon stöddes af — det Snille, som gaf dager?
Om längst i griftens djup hon ändtlig firar Er,
Hvad är det? *Lyckan* blott af edra värf, hon ser —
Nå känslolösa stoft! hvars minnen trotsa tiden,
Sen då ur Glömskans natt den stolta Pyramiden —
Tan mot i grafvens famn den Talarns tacksamhet,
Som ropar er förtjenst och er odödlighet;
Men frukten ock en dag, hvars storm på afstånd susar,
Som dödar Talarns språk och Pyramiden grusar;
En dag, då Snillets ljus till nya folkslag gått,
Och Seglarns köl går fram, der edra stoder stått.

Men — hvad Serafiskt sken, som slår mitt häpna öga!
Hvars, denne Hjeltes blick, som strålar från det höga?
O VASA! Det är din; hvars dristigt visa hand
Till frihet, ljus och makt omskapade ditt land.
Man skulle sett den dygd, som skänkte dig en krona,
Den hätska Romarn sjelf med Konungar försona;
Och man har sett ditt namn, åt efterverlden gömdt,
Förr än en MARO fanns hos oss, som det berömt,
Förrn en HORATS vårt språk till lyrans samljud böjde
Och Mälarns CICERO sin röst bland fjällen höjde.

Ja, namnet lefver — Ditt är evigt, store Drott!
Förlåt ett tvifvelsmål — Det var min ringhets brott —
På knä inför din stod, o Far för Hjeltars slägte!
Jag tackar Minnets hopp, som dig ur dvalan väckte;
Jag tackar Minnets hopp, som hastade din fot,
Att möta Christierns svek och Christierns bödlars hot,
Som stadgat Sverges thron och gaf ditt folk, att dyrka,
Med Hjeltar af din blod, Regenter af din styrka.

Det är ej denna thron, hvartill Du lyft din ätt,
Som gör till Minnets lön din enda stora rätt.
Det är den hjelte-kraft, Dig vägen dertill banat,
Det Rike, som Du frälst, det folk, som Du har danat;
Det är din eftersyn af Konung och af Far,
Förent, i evigt arf, med spiran, som Du bar.

Af tid och eftertid att denna dyrkan vinna,
Är det i Grafvens natt för evigt att försvinna?
Vid Dödens lias dån, är det att störtas om
Till detta Intets djup, ur hvilkets famn man kom?
Är det att offra allt, tid, krafter, lugn och möda
För äran af ett rum, det främsta bland de döda?
Nej, nej, det ges ett lif, för höga själar gjordt,
I grafven, det är sant, men icke mindre stort;
Ett lif, ej mindre lif, fast blott i hoppet njutit,

Fast inom gräns, likt allt, af år och sekler slutit;
Oändligt ej — Välan: Begär ej denna lott.
Hvar skönjas Thebes torn? Hvar har Carthago stått?
Den sol, som ler åt dig, Palmyras grus beskiner,
Och Sångmön sitter stum ibland Athens ruiner.
Allt skattar, liksom vi, åt Vanskligheten lag,
Det djupa Glömskans haf skall sakna strand, en dag.
Men sexton Seklers rop TRAJANI dygder kröna;
Är hans Odödlighet för kort, att dig belöna?
Hvad är ditt lif? En blixt: Det är likväl dig kärt!
Men gör dess flygtighet det ej din omsorg värdt,
Hvi köper du, förskräckt att dagens ljus försaka,
En plågad ålders hopp af Läkarns konst tillbaka?
O känslans stridighet! O Tankens blinda flygt!
Vi störta samma grund, hvarpå vi sjelfve byggt,
Och, ur Naturens hand, med tusen offer tvinga
En mera flygtig skänk, än den, som vi förringa!

Ja, stoft är stoft — Du hör i grafvens natt ej mer
Den sång, som Skaldens röst åt dina dygder ger;
Ditt öga skådar ej, från glömske-flodens stränder,
Den klyfta på din graf, som huggs af konstnärns händer.
För CARL är GYLLENBORG ej hög, ej samljudsfull,
Och sjelfva SERGELLS hand ej smickrar GUSTAFS mull.
Nej — Men de hafva känt hvad de ej längre känna —
Må ske, var deras tröst, bland mödor, stundom denna.

Hvem vet, hvad deras dygd sig föreså̊g en gång,
Af än en PHIDIAS konst, af än en MAROS sång? —
Så lönas Odlarn ren af blommans brodd, som knoppas;
Man njuter hvad man tror; man äger, hvad man hoppas.

Hvem helst, som offrar sig för vår lycksalighet,
Hvad ser han? — Ärans glans och dess Odödlighet.
Det är då detta hopp, som hjeltens täflan manar,
Som skapar store män och stora Snillen danar;
Den lön, som tröstar dem för deras mödors dar,
Att döden, när han slår, skall lemna Minnet qvar.
Du sjelf, som värd ett namn, det segern valt att följa,
Bjöd stridens dödar trots, på Hoglands häpna bölja,
Se här den Löftes-skrift, som eldade ditt mod:
Sten, rest af Svea Folk, åt CARL, *för vågad blod*:
Du såg, i hoppet ren, dess gyllne runa skuren
Och flög, mot Rysslands blixt, bland Sverges åskor buren —
Så smädom då ej mer, med tviflarns kalla röst,
Odödlighetens hopp i dödeliga bröst.
Välsignom dessa män med snille, mod och styrka,
Ur lugnet jagade, att menskans höghet yrka.
Naturen någon gång, då hon beundras vill,
Till svaghetens beskydd, fördömmer dem dertill.
Förlåtom ock, bland dem, den starke som förvillas,
Vår undran ofta värd, om ej förtjent, att gillas;
Men mätom värdet blott af jordens store män,

På de *välgerningar*, de mäktat skänka den.
Hvad skiljer, utom dem, ditt minne, tryckt på stoden,
Från minnet af orkan, af lågan, och af floden?
Hög, märkbar är som de, kometiskt skön, den lott,
Att stor af verkningskrets, och stor af krafters mått,
Än kasta Snillets ljus, än hvälfva Länders öden,
Beundrad i sin fart, och segrande på Döden.

Men fåfängt, store män, dess glans förblindar er!
Kallt — vanskligt är det lof, en tom beundran ger,
Om äfven *Vördnadens* J ej förtjena veten,
Och om den krans J fån, ej räcks af *Tacksamheten*.
Från jordens första dar, från denna äldsta tid,
Då menskan låg ännu med rofdjuren i strid,
Tills dessa företag, så blodiga, så sena,
Att menskligheten rätt med staters rätt förena,
Hvad leger grönskat längst, af glömskan oförkränkt?
Historien svarar: *Den, som Jordens vördnad skänkt.*
Och hvilka stora värf fått större glans af tiden?
Regenter! hören det: *Upplysningen* och *Friden*.
Förgäfves, Segerns son, vid dina vapens gny,
Du verlden häpna ser och hennes härar fly;
Förgäfves, Snillets son, du ryktets undran blifvit.
Rättvisan störta skall de stoder, hon ej gifvit.
Det ädla som Ni sökt, det nyttiga Ni gjort,
Se der hvad Visheten skall ensamt kalla *Stort*.

När hennes röst en dag skall dömma eder ära.
O länge glömda dag! du stundar, du är nära.
Försvunnen är den tid, då jorden häpen såg,
De rökande Palats, de vilda Segertåg,
Som satt, bland Gudars tal, den tappraste af dårar,
Och fyllde Latiens famn med folkens rof och tårar.
Den tid — ej mindre grym, ej mindre höljd af natt,
Då Statskonsten i moln på jordens throner satt,
Förfärlig, slafviskt lydd från slottet ner till kojan,
Med bilan i sin hand, och foten, tryckt på bojan.
Ren segrar menskans rätt — Ur despotismens jern
Dess händer lossade af Hjelten, hennes värn,
Till Frihetens försvar, hvaraf hon smakat värdet,
Mot tyrannits försök, satt — *mängdens kraft och svärdet.*
O! att den Frihets storm, som skakat våra dar,
Philosophins triumf och ej revoltens var!
O! att med Folkens rätt man deras pligter parat!
Och att med menskлighet man menniskan försvarat!
Men Hjelte! se och rys — hvad segrar för ditt mod?
Du trampar bröders lik, bestänkt med deras blod!
Och du, O Philosoph! hvad är din lära vorden?
I Ärelystnans bröst, en ny volkan åt jorden!
Förskräckens, svigten ej, — fördubblen, store Män,
Mot verlden er förtjenst — beskydden, freden den!
Gån, sätten eder dygd mot upproret, som ljungar.
Gån, Fridens sändebud, till folken, som till kungar.
För er odödlighet det enda återstår. —

Sen menskligheten blod, och sluten hennes sår. —
Förliken hennes rätt med lagar, lugn och seder;
Och låten jordens qval ej öfverlefva eder.
Då väntar ock en dag, vid griftens mörka famn,
Dess tårar eder mull, dess kärlek edra namn;
Och Tacksamhetens hand, i känslofulla sinnen,
Mer, än i marmorn djupt, skall trycka edra minnen,
När Glömskan svept sitt moln kring hundra hjeltars värf,
Som lyst till jordens skräck och samhällens förderf.

Du, som bland dem är stor! — hvars högmod endast söker
En storm, som för ditt namn, ett altare, som röker;
Men hvars förgudnings sång, från smickrarns falska bröst,
Skall tystas med förakt af efterverldens röst,
Förskräcks för Minnets ljus och blekna för din lager!
Se der en Borgias brott i hela fasans dager;
Der, Christierns nesa tryckt i tideböckrens famn;
Der, Cromwells bila fäst, till straff, bredvid hans namn. —
Ja verlden kanske än, ehur med skräck, skall fira
Den djerfvare tyrann, som sönderbröt en spira;
Den kufvande Plebej, som tusen offer gör,
Och slöser med det blod, hvars rätt han rasar för;
Den låga talare, som, kall för jordens våda,
Basunar storheten af mörda och förråda; —
Men — hon välsigna skall den Dygdige, som vet,

Att vara fri, med sans, och stor, med mensklighet;
Som lärt nationers rätt och kungars pligter yrka,
Ej med revoltens arm — men med förnuftets styrka;
Och varm af hjertats drift — ej af factioners rus
Vill se, i *verldens lugn*, en frukt af hennes ljus.
Dock svag är denna röst mot efterdömets lära.
Kom och af Ögats dom känn Dygden och dess ära.
Träng fram bland dessa trän — hvad ser du? Rousseaus graf!
Jag trotsar all din köld vid åsynen deraf.
Han hvilar här, den Man, som djerfdes, med sin fara,
Mot Envåldsmaktens tyngd nationerna försvara,
Gaf Sanningen en röst mot en förvillad verld,
Gaf sederna beskydd mot tidehvarfvets flärd,
Och hvilkens namn, i trots af smädare och dårar,
Var än, på denna sten, ej läst — förutan tårar.

Författaren. Herr Blom, framkallades och emottog de 2:ne Skådepenningarne af Cancellern, hvilken dervid yttrade sig:

Min Herre.

Allmänheten skall vara Svenska Akademien förbunden, för dess tre-åriga uppskof med Stora Prisets utdelande för Skaldekonsten, då detta uppskof bidragit till den förmån, hon i dag äger, att kröna ett Mästerstycke och att hafva upptäckt ett Snille, till denna tid tör hända o-

kändt för sig sjelf, äfven som för Academien och de fleste af Allmänheten. Academien har tilldelat Er, Min Herre! det utfästa fördubblade Stora Priset, mindre som en belöning, än som ett prof af dess högaktning; och hvad skulle kunna belöna det verkliga Snillet, Gudaspråket, i all dess högbet, behaglighet och renhet? För min del skattar jag mig lycklig att få lemna ett Pris åt den, som med så lofvande steg inträder på en bana, den jag från min ungdom älskat.

Sedan Herr Blom blifvit förd till det hedersrum, som honom vid Academiens Sammankomster tillkommer, upplästes:

SKALDEBREF

TILL DEM,

SOM SÖKA ETT ODÖDLIGT NAMN.

FÖRFATTADT AF

HERR AXEL GABRIEL SILVERSTOLPE,

HENNES MAJ:T ENKE-DROTTNINGENS HOF-JUNKARE OCH HAND-SECRETER SAMT CANCELLIST VID RIDDARHUSET.

Skrift, som vunnit Stora Priset i Academien 1792.

Oh! grant an honest fame, or grant me none.

POPE.

Hvad

Hvad är väl det Begär i Menniskornas bröst
Att öfverlefva Sig, att öfverlefva Tiden?
Hvad värde har ett lof af Efterverldens röst?
För stoftet utan lif hvad båtar pyramiden?
Den Vård jag sjelf ej ser, det Namn jag icke hör,
De obekanta Ord som på min urna skrifvas,
Af storhet eller dygd det minne som ej dör —
Hvad äro de för mig, om jag ej mer skall lifvas?
O hvad, Odödlighet, hvad älskar jag i dig?
Är du en villsam bild som spökar för mitt sinne?
Ell äger det en grund det hopp som anar mig,
Att jag ej hel skall dö från känsla och från minne?

Så, hvilande ibland från sina lagrars skörd,
Så kunde Cesar sjelf, så kunde Pope fråga.
För Äran, njutande, de borde hysa låga:
O, hvem kan vara kall för Verldens vittnesbörd?
Men detta sena namn, som sväfvar öfver griften,
Det rökverk, som en gång af seklerne blir tändt,
Då intet lefver mer än Tankan och Bedriften,
Hvi detta smickrat dem, de sjelfve icke känt.
Ack! att du gagnat har och att du härjat Jorden,
Begär till Evigt Namn! det se vi, men ej mer:
Som, när magnetens pol sig drager emot Norden,
Man endast verkningen, men icke kraften ser.

Af hennes framgång tjust, dess frestelser förfara,
Och tveka någon gång uti det lätta val,
Att stor med Lycka bli — att stor af Dygder vara?
O vet, Odödlighet är tvefalt uti slag,
En som *belöna* skall, och en som skall *förbanna.*
Med skenet utaf dygd din Samtids syn betag,
Med Undrans högtids-stråt mot sanning dig bemanna,
I flera Verldars rymd låt dina storverk ses,
Triumfer rada upp och ärestoder res,
Ja, nära, om du kan, till Gudars likhet nalkas —
Den tjusning som du väckt, skall sent, men skall dock svalkas.
Att få en vördad fräjd hvad har ej Cromwell gjort!
Hvem skall hans Medel dock för hans Förtjenster glömma?
Af Alexanders Namn, så majestätligt stort,
Hvem skulle drista sig i våra dar berömma?
Från sjelfva Cesar skilj hvad man beundrat har,
Af verkligt älskansvärdt, hvad är det som står qvar? —
O lär, O lär en gång att sky för somlig Lager:
Vet, Storhet utan Dygd — den frestar — men bedrager:
En framtid yppa skall hvad fordom bortgömdt var:
Det molnet glesna skall som hindrat Sannings dager:
Den larf skall falla af, på den ett Lof beror —
Och då — olycklig den, som döms att vara Stor!

O! hvi skall jag dock se af häfderna besannadt,
Att Jorden, någon gång, den bär uti sin famn,
Som, yrande af lust till ett odödligt Namn,
Förr, än att intet få, vill mot-ta ett förbannadt!
Olycklige, hvarthän? hvart rasa dina fjät?
Hvi skall du så ditt bröst mot Menskligheten väpna?
Och, sen du Menskor bragt att gråta eller häpna,
Tror du att vördad bli? O tänk ej, tänk ej det.
Med intet slags förtjenst du sen kan kärlek vinna;
Den din förändring ser, mins ock ditt fordna skick,
Och det du först har gjort skall Verlden längst besinna.
Hitkastad, som du är, för några ögonblick,
Hur vet du om ditt lif till mera storhet räcker?
Hvem vet, kanske i dag den torfvan rämna skall,
Som, blomstrad kring din fot, ännu din graf betäcker:
Hvad har du vunnit då att skjuta opp ditt kall?
Ett samvete af qval, ett minne som förskräcker:
Säll, om, då Dödens hugg ditt sköra timglas bräcker,
Ditt namn i samma stund flöt bort med Lethes svall!

Gå då, förr'n mål du valt, min ärelystne Like!
Gå, genomlöp de fält Historien lagt i dag,
Betrakta händelser, exempel skräd och tag,
Och mönstra Skuggorna uti de Dödas Rike.
Så skapa i ditt bröst en Efterverld för dig —
Och, se'n du vägt dess dom, på Ryktets bana stig.

Der till ditt höga mål se tvenne vägar bära;
Èn är *Bedrifternas*, den andra *Snillets* är;
Men, fast du hopen ser af intet sig förfära,
Du, hejda dig, och välj ditt sätt att vandra der:
Ty begge leda dig till vanheder och ära.

Har du af Skalders Gud den ljufva tjusning fått,
Som, gjuten i en Dikt, vill ljuda från din Lyra,
Sjung huru Hjeltar dö, hur Kungar värdigt styra,
Sjung om Pyladers sorg, om Kärleks Gudens skott,
Sjung allt hvad Menskan rör — men, dygdig i din yra,
Stöt aldrig Sederna och smickra aldrig Brott.
Odödlige Horats! bland dessa sköna Sånger,
Dem du med Romersk kraft och Grekiskt välljud qvad,
Bland dessa mästerverk hur många tusen gånger
Har Dygden önskat sig att sakna några blad!
Du, som, ifrån den stund dig Skalders Fader väckte,
Med foten följt hans spår, med hjessan himlen räckte,
Hvad, Maro, gjorde dig så döf för Sannings bud,
Att kalla Envåld godt, och Augustus Gud?
Och du, som halp ditt land att Henrik ofter föra
Och Melpomenes röst att Dygden älskad göra,
Hvi gick du, store Man, att vända, qvick och yr,
Mot Religion och Dygd den episka Satyr? —
O! låten Snillets rätt ej hjertats gå för nära,
Förförde Skalder! — O! för hvarje sådant fel,

Ehuru tjusande med tonen af ert spel,
Allt hvad en Efterverld skall edra Namn beskära,
Är (om det sägas kan) en djupt föraktad Ära.

Så skall ock straffas den med Demostheners röst
Fått styrka och behag att Menigheter röra,
Om han med smyckad lögn förgiftar deras bröst,
Med orättvisans lof ohelgar deras öra.
Att mot Philippers våld utmana Frihets glaf,
Ge Amerimer skydd, mot Catiliner ljunga,
Framkalla en Descartes, en Sully ur sin graf:
Till dessa ändamål gafs Talaren en tunga.
Med Snille har man nog för att beryktad bli,
Men det är Snillets bruk som afgör Ryktets värde,
Och hvarje vitter konst ett flyktigt lof begärde,
Om den ej Nyttan böd att stå det Sköna bi.
Visst tjusar Meteor'n, som flammar och försvinner;
Men Solen vördnad ger — han gagnar då han brinner.

Dock skall man Konstens Son förlåta någon gång,
Om sjelf af Bildningens och Känslans kraft bedragen,
Han yrar i sitt Tal, sin Tafla och sin Sång,
Och klär en skyvärd Bild i drägten af Behagen.
Men dig, O Philosoph, för detta känslans rus
Skall Efterverldens dom en lika nåd ej unna;
Du icke Snille fått att lysa — men *ge* Ljus:
Din enda Ära är att Sanningen förkunna.

Än skåda minsta kräk, än Rymdens kroppar mät,
Sök till hvad ändamål all varelse är buren,
Med Bonnet följ hvar länk af kedjan i Naturen,
Och upptäck Verldens väl och Skaparns majestät.
Än forska Menniskan och af dess krafter sluta,
Hvad Sällhet hon förmår, hvad Rätt hon borde njuta;
Vis hur och hvarföre hon blind och osäll är;
Men stadna icke, feg, o stadna icke der!
Säg icke: «Usling, gråt, men tig och drag din tunga,
«Lär dig att misstro Ljus, lär dig i bojor sjunga»:
Har hon ej lärt det nog af seklerna förut? —
Hjelp henne — I dess sår, gå, tröstens olja gjut,
Och Sanningarnas brand mot våld och fördom slunga.
Så Locke, Helvetius, och Rousseau rykte fått,
Så Raynal vördad är och Franklin dyrkad vorden,
Och så, när du en gång har ned i grafven gått,
Din hamn skall resa sig och än regera Jorden.

Hur säll den tid skall bli — o må jag hoppas den! —
Då philosophens ljus blir grund för Statsmans lära,
Lär Lagstiftarn att se i hvarje Folk en Vän,
Och sänker Lagerns Lof inför Olivens Ära.

Till dess, mitt Slägtes ris, och någon gång dess stöd,
Gå, Hjelte! öfva ut ditt mod att dö och mörda;
Försvara djerft ditt Land — men endast Det — i nöd,
Och, ädelt fasande för Likars qval och död,

Tag Segern som ett tvång och Lagern som en börda.
Om du ett hjerta har, kanske ändå din blick
Skall falla ångerfull uppå den stund tillbaka,
Då i Villarers spår du först till fältet gick,
I själen utan hämd, att hämdens nöje smaka,
Att städer bränna opp kanske för några ord,
Och spilla menskors lif för några torfvor jord.
Ty krigens största skäl är segra och föröda,
Ej främja menskors rätt, ej lindra deras nöd:
Och uppå dessa fält, dem slagnas kroppar göda,
Der skulle samma Folk långt hellre fått sitt bröd,
Liknöjde under hvem, belåtne i sin möda.

Ack förr — i nödens stund — till laglig Frihets värn,
O Hjelte! lyft din arm och väpna den med jern.
Än gå för Folkets rätt med Sturarne mot döden,
Än uppå Vasars ban förtjena högre öden.
Om modet slockna vill hos Folket för sitt väl,
Uti dess stela bröst gjut in din varma själ;
Säg, «Himlen Välden gjort, men ej befallt Nationer
«Fördraga kedjans tyngd och bilans barbari:
«För Hundra-manna Råd och inför Kungars throner,
«Medborgare, dig böj — men aldrig om ej fri».
Så säg — Och med den dygd blott fins hos fria själar,
Uppoffrande dig sjelf, gör allt för Folkets skull:
Gå, Juda Hjelte lik, drag pelarne omkull,
Och krossa i ditt fall förtryckare och trälar.
Och du, åt hvilkens hand en Spira gifven är,
Till tecken af den pligt, att hägna Menskligheten,

Värdera väl, Regent, den fördel Spiran bär,
Att både dela ut och få Odödligheten.
Du innehar ett rum, der du, af alla sedd,
Ser minst, men verkar mest, och aldrig utan följder;
Der det beror af dig, och hur du vill bli ledd,
Att Sanningen blir hörd, att Sanningen blir höljder;
Der du i ständig fart till Ryktets Tempel går,
Men dömmes sist af dem, som stort från nyttigt skilja;
Och der du gagnar ej, och ingen Ära får,
Förutan andras Ljus och egen redlig Vilja.
Förtrodt uti din vård jag ser ett talrikt Folk:
Emellan det och dig betänk hvad dimmor famla!
O! närmast kring din thron de Dygdige församla,
Och tillåt hvar och en bli Sanningarnas tolk:
De skola sägas dig, om du dem ger ditt öra,
Och du blir dygdig sjelf, ju mer du får dem höra.
Ett ädelt ändamål i all din Statskonst äg:
Gör, egennyttig, allt som gagnar Fosterbygden;
Med Sedelärans vigt din minsta gerning väg:
Det är ej Politik, som strider emot Dygden.

Af Födsel eller Val du thronen innehar —
Betänk, hvad vore du förutan denna lycka?
En enskilt menniska, som Statens tyngder bar,
Berättigad till hägn och maktlös att förtrycka.
Du, Medborgsman som jag, fast du har thronen nått,
Ej större mensklig rätt, men högre pligter fått:
Fly, som din själs förgift, den smicker-födda Lära

Att menskors lif och gods utaf din vink beror:
Hvar Lag är Lag för dig, hvar dödlig är din Bror:
Gör Rätt, det är din pligt — gör godt, det är din ära.
Märk oförstånd och last med en offentlig blygd;
Förtjensten, hvar den fins, till hedersstället kalla,
Och räkna intet Stånd för ädelt, utan dygd:
Du är af alla Stånd — du är Regent för alla.
Uppmuntra odlingen af Slöjder och af Jord,
Af hvarje Vettenskap, hvar Konst, som nytta föder.
Olivens planta när: hon är för sällhet gjord:
Det lyckligaste krig dock dina länder öder.
Tro ej i något fall, hvad länge trotts förvändt,
Att Statens värdighet är annat än dess nytta;
Lär Folket känna den: det ljus som andra tändt
Blygs ej att visligen till dina länder flytta.

Se hvilka fördomar från flera tidehvarf,
Till Folkens osällhet, med troner gått i arf:
Var starkare än de, och visare än Tiden.
I Europa re'n den midnatt är förliden,
Som qväfde födelsen af Menskligheten ljus;
Okände för hvarann vid brytningen af dagen
Re'n Folken, famlande på Despotismens grus,
Med våld begära hägn af Sanningen och Lagen.
Besinna, O Regent, hvad blod det kostat har
Mot illa använd makt att Friheten försvara:
Skänk Folken all den Rätt Naturen åt dem bar,
Och njut förnöjelsen att deras Skyddsgud vara.
Då du en sådan grund till deras välfärd lagt,

Skall du, med Titi dygd och Augusti makt,
Hvar afton somna trygg, hvar morgon älskad vakna:
Och då du samlad är till dina Fäders graf,
Skall Menskligheten, stum, i tårar sänkt, dig sakna,
Ditt Rykte, flytande på Evighetens haf,
Hvar gång ditt Namn blir nämdt, än gläda dina
bygder,
Och värman af din själ ge lif åt nya dygder.

J Svenske Medborgsmän, som lyssnen till min röst,
En röst som aldrig höjts, att den ej dygden yrkat,
O! måtte den få kraft, att skilja i ert bröst
Ett Erostratiskt namn ifrån ett kärt och dyrkadt!
Den jord, Medborgare, der först du satt din fot,
Det var ditt Fosterland, hvars sköt dig tog emot:
För allt, som gagnar det, dig Äran tiusning gifve,
För det din första suck, för det den sista blifve!
Må afundslöst för dig med Rykte flyga kring
De namn, som ingen sorg förtjent at Fosterbygden!
Beundran mot en tår betyder ingenting,
Ej Mausoléers prakt emot en suck af dygden.
Då, om i lifvet än du misskänns och försmäds,
Dock högt ditt hufvud bär och af ditt samvet gläds:
Att dö uti det hopp, att en gång Folket gråter,
Det är ju ej att dö — det är att lefva åter.
Som tornets spira, höjd i horisontens fall,
Ju mer på afstånd sedd, dess mer tycks Himlen nalkas:
Likså ditt Rykte och dess högre äras skall,
Ju mera tiden flyr och afunden får svalkas.

Herr Silverstolpe, som redan innehade Hedersrummet, framkallades och undfick Priset af Cancellern, som tillika yttrade:

Min Herre!

Tvenne gånger har Min Herre eröfrat Vältalighetens pris, icke under hennes tillvext, utan under hennes lysande tidehvarf. Skaldekonsten äger i dag den hedern att flätа sin lager i hennes krans; mot förmodan i anseende till den rådande fördomen, att ett och samma Snille icke kan lyckas i tvenne, så åtskilda skrifsätt, som prosa och poesi. Min Herre har vederlagt fördomen. Styrkan i tankarne, nit för sanningen, kärlek för fosterlandet, rådande så väl i edert sednare arbete som i de förra, hafva bevisat dem vara af samma hand, af en Mästare i hvad skrifsätt han utväljer. De mest hedrande egenskaper för Skaldekonsten, med hvilka Min Herre henne förenat, hafva gjort Er förtjent af stora priset, och ödet har tillskyndat mig den förnöjelsen att på Academiens vägnar få öfverlemna det åt en Vän.

Cancellern förkunnade, att då den enda Skrift, som i Vältaligheten inkommit, icke kunnat belönas, hade Academien med nådigt tillstånd för 1793 års täflan utsatt samma ämne, eller *Åreminne öfver RiksMarsken Grefve* Jakob Pontusson De la Gardie. I Skaldekonsten uppgaf Academien till täflingsämne: *Sång öfver Segern vid Svensksund den 9 Juli* 1790, med frihet för de täflande att välja Skaldeslag och Versslag.

Till ämne för den Skådepenning Academien årligen bör slå öfver någon namnkunnig Svensk Man, var nu utsedd RiksRådet och FältMarskalken Friherre SIMON GRUNDEL HELMFELT. Skådepenningen föreställer å ena sidan: HELMFELTS Bröstbild med omskrifna namn och titel, å den andra: Krigsäran, föreställd på Romerskt sätt såsom en Qvinna i kort drägt, hållande i ena handen en liten afbild af Segern (Victoriola), och i den andra Svenska Baneret. Öfverskrift: OPERUM VICTORIA FINIS. *Hans bedrifter ändades med seger.* Nedanskrift: CORAM REGE PUGNANS OCCUBUIT AD LANDSCRONAM MDCLXXVII. *Föll stridande under sin Konungs ögon vid Landskrona* 1677. Sedan Skådepenningen blifvit i underdånighet öfverlemnad till Konungen, utdelt till närvarande Ambassadör, främmande Ministrar och Utlänningar, till Academiens egna Ledamöter och lemnad till Kongl. Vitterhets Academiens President, att kringdelas till samma Academis Ledamöter, upplästes följande LefvernesBeskrifning, författad af Herr CARL GUSTAF NORDIN.

MINNE

AF

RIKSRÅDET, FÄLTMARSKALKEN

OCH

LAGMANNEN

ÖFVER

NORRFINNE LAGSAGA,

SIMON GRUNDEL HELMFELT,

FRIHERRE TILL NYENHUSEN, HERRE TILL ISÅRSKI, ROSANAX OCH NYSLOTT.

J.F. Martin Sc.

Med

Med årets omlopp återvinner Academien den fägnad, att af sin aktning för sällsynta egenskaper få afgifva ett nytt vedermäle, i Skådepenningen öfver RiksRådet, FältMarskalken och Lagmannen öfver NorrFinne Lagsaga, Simon Grundel Helmfelt, Friherre till Nyenhusen, Herre till Isarschy, Rosanax och Nyslott. Academien anser sig i denna befattning såsom ett Ombud af fäderneslandet, hvilket, ej mindre än hon, älskar detta tillfälle att få utmärka det ädla i förtjensten och det skyldiga i tacksamheten.

När omtankan förde vårt slägte till ordentliga samhällen, syftade hon åt en beständig sällhet, men kunde ej, efter sin afsigt, försäkra densamma. Hon skref lagar för gerningarna; men själens rörelser voro öfver hennes välde; de blefvo frie, och denna frihet gjorde oss sväfvande emellan lycka och olycka. Förvillade begär sökte att draga oss ifrån den förra: oförmåga ville qvarhålla oss vid den sednare; en enda motvigt fanns emot begärets och förmågans ofullkomlighet; det var naturens kraft att framalstra stora män, till förekommande af stora olyckor.

Det förefaller ock, som skulle samhällen endast i deras förlägenhet kunna skönja dessa ovanliga menniskor; likasom saknade vi ett sin-

ne, det nöden behöfde tilldela oss, om vi eljest skulle förmå att fatta begrepp om en samtida stor man: eller är det en blygsel öfver deras företräde, som förleder oss att så sällan igenkänna dem? Eller månne naturen, ledsen att se sin åtgärd, i deras danande, så ofta försummad, sin välvilja så ofta misstydd, indrager efter hand sitt frikostiga bemödande, och bereder, äfven i anseende till själens förmögenheter, den så begärliga, men tillika så äfventyrliga, jemlikheten? Man undersöker förgäfves orsakerna härtill; de må finnas eller icke, så förblifva de alltid verkande; men sådant oaktadt, skola de dock aldrig förtaga samhällen den tröst, att, vid stora faror, skola större män framträda. Vi må ställa emot dem vårt slägtes verkliga höghet: medborgarens otålighet att fördraga öfvervigtiga egenskaper: enskiltas fruktan för deras inflytelse: fördomens afsky för ringa börd: allt skall vara förgäfves, så snart fäderneslandets våda påkallar förståndets och hjertats förenade storhet. Om en sådan man, med den dristighet och den öfvermakt, som tillhör höga själar, sätter sig i verksamhet: om han då, sjelf regerande eller framställd af sin Öfverhet, tvingar ordningen att icke vika, lydnaden att stå orygglig, modet att öfvervinna allt: om han, med framgång, befaller bristen att dölja sig, behofvet att tystna, nöden att mottaga lag, faran att försvinna; neka honom sedan namn af en stor man, så har han dock detsamma bestyrkt af sina gerningar.

Rigas försvar af HELMFELT är sjelfva händelsen. Aldrig har fäderneslandets tillstånd gifvit större anledning till misströstan, än vid denna tid; och aldrig har större våda blifvit förekommen med svagare medel. Ett krig var förklaradt emot Konung JOHAN CASIMIR i Polen, der lyckans första benägenhet ökade äfventyret. Europa begynte frukta CARL GUSTAFS stora afsigter, emedan han ansågs hafva skicklighet att gifva dem fullbordan: FERDINAND, upprörd af hämd och farhåga, var redan deltagande i Polens försvar: Holland hotande utförde öppet sin egen, hemligen Frankrikes ovilja: ChurBrandenburg, vaksamt på sin säkerhet, visade ofta en försagd, oftare en otrygg vänskap, blott grundad i uppoffringar ifrån Sveriges sida: Danmark väpnadt och afvaktande stunden, då alla Makternes retelser på hvarandra skulle blifva verkande till ett allmänt utbrott; och just då öfverföll Tzaren ALEXEI MICHAËLOWITZ våra i öster belägna landskap.

Svea Rike hade nyligen slutat sina krig, som varat 88 år, utan annat afbrott, än några korta stillestånd. Under denna tid, många svåra olyckor inom Riket: två stora Konungars, ERIKS och GUSTAF ADOLFS oförmodade fall: SIGISMUNDS afsättning: förräderi, uppror, inbördes oroligheter: stridigheter om Religion, om regeringssättet: söndring emellan Konungen och de stora, emellan de stora och Folket. Menigheten utarmad under GUSTAF ADOLF, förtryckt

under Förmyndare-Regeringen och ohulpen under Christinas egen styrelse, var nu nödställd och rådlös: folkstyrkan så medtagen, att, i vissa orter, jordbruket till hälften endast sköttes af qvinnokönet: slöjde-näringarne föga påtänkte: handeln i främmande händer: penningar sällsynte och otillräcklige för inrikes rörelsen: största delen af Kronans inkomst, antingen bortskänkt eller frikostigt förpantad: Statsverket i saknad af de nödvändigaste tillgångar: dess förtroende hos allmänheten afstannadt; och under allt detta rörde sig i sinnena en nedtystad harm, en lönnlig afund och en qväfd hämdlystnad. Sådant var tillståndet, då våra Legater fängslas i Muskow och kriget utbryter.

Konung Carl Gustaf kände, att Tzarens ifver var en ingifvelse ifrån Österrikiska Huset, Danmark och Holland: att Tzaren i synnerhet blifvit bragt på krigstankar af det hopp, som dessa Makter gifvit honom och hans Hus om Polska Kronans erhållande efter Johan Casimir, hvarom landets förnämsta Herrar äfven hade försäkrat: att de länder, som nu skulle tagas ifrån Sverige, deremot voro anslagne Polen till förmering. Det var således otvifvelaktigt, att den till Polska gränsen närmast liggande del af Svenska besittningarne skulle häftigast anfallas och Tzarens hufvudstyrka vändas mot Riga; helst Holländarne i synnerhet hade tagit förargelse af den derstädes förhöjda tullen, som besvärade deras samt Ryssarnes handel, och hvil-

ken endast igenom nytt Öfverherrskap kunde bringas tillbaka i ett dem behagligt skick. Ortens vigtighet och farans storlek förmådde derföre Konungen att ej afse sitt eget behof af Helmfelts närvarelse i Polen eller Preussen, utan uppdraga honom att såsom Guvernör i Riga skynda till dess försvar.

Det lyckades Helmfelt att bibehålla platsen både under Ryssarnes belägring och Polackarnes blockad. Tzaren kom sjelf för staden, mera än ett hundrade tusende man stark, försedd med ett talrikt och groft Artilleri, samt många utländska Officerare i sin tjenst. Han såg att skyndsamheten borde mycket befordra framgången af hans företag: att de belägrades vanmakt skulle blifva mera tryckande, om han satte häftighet i sitt anfall; och derföre gjorde han sig känslolös för sitt eget folk, det han utan betänkande uppoffrade vid alla tillfällen. Men med all den ifver, som Ryssarne använde att bringa sina vapen och sitt välde inom Rigas murar, blef likväl hela uppsåtet utan fullbordan. Efter elfva veckors belägring tågade de tillbaka och lemnade efter sig hotelser att hastigt återkomma med en ännu förfärligare styrka. Den infann sig ock snart inom gränsen, anförd af Voivoden Nassokin, som på afstånd hade både mod och hopp att utföra hvad hans Herre förut funnit omöjligt; men ju närmare han kom till stället, ju flera skäl erhöll han att finna högsta försigtigheten i ett tidigt återvändande. Rigas öde

blef dock härigenom ej länge mildradt. Lithauiske Fältherren Gasiewski skyndade i Ryssarnes spår att verkställa den belägring, som desse funnit betänklig. Men äfven på honom hade annalkandet, om ej samma, åtminstone en närskyld verkan, i det att belägrings uppsåtet stannade i en blockad, hvars följder likväl hade kunnat blifva ganska äfventyrliga för staden, om ej Helmfelts tapperhet hade afböjt deras kraft, till dess han kunde tvinga dem att alldeles upphöra.

Ifrån Ryssarnes ankomst i Augusti månad 1656 till begynnelsen af året 1658 sväfvade således Riga beständigt i fara; och det var ingen stund, då icke Helmfelt, såsom Befälhafvare, kände sig trängd af fienden. GeneralGuvernören öfver landet, Grefve Magnus Gabriel De la Gardie, var väl oftast närvarande; men utom det, att denna Herre mera såsom Statsman och Lärd, än såsom krigare, integer ett hedrande rum i denna tidens häfder, var Rigas försvar Helmfelt egentligen uppdragit, i egenskap af dess Guvernör, och således tillhörde honom att bära både tyngden och äran af sitt befäl.

GeneralMajoren Helmfelt anlände till orten, några veckor förrän belägringen började, då allt ännu var oberedt till de vigtiga uppträden, som förestodo. I vissa saker kunde hans åtgärd åstadkomma förbättring; i andra alldeles

intet. Han fick tillfälle att någorlunda iståndsätta stadens förfallna murar, vallar, bastioner och grafvar; men förgäfves sökte han, vid fiendens redan skedda ankomst, att hjelpa, det garnison bestod af osäkert folk, Curländare, Polackar och Tyskar: att dess styrka på intet sätt svarade mot fästningens vidlyftighet: att den uppbrända förstadens halfbyggda försvarsverk gåfvo de belägrande ett märkligt beskydd: att magasinena voro uttömda på lifsmedel och beklädnad: att förrådet af krut och kulor var högst otillräckligt: att ej den ringaste penning fanns i allmänna kassan: icke heller någon tillgång hos enskilte, sedan staden nyligen gjort till Konungen ett ansenligt lån och nu saknade all handelsrörelse.

Dessa voro de genast mötande svårigheter, som sedan i fortgången under halftannat år stundtals ökades och minskades; men hvilka dock beständigt blefvo mer och mer kännbare igenom nya tillstötande olyckor. Än antända eldkulorna staden, förbränna dess ringa förråd och uppfylla sinnena med ny förskräckelse: än uppväxer missämja och hat mellan borgaren och soldaten: än drifves vankelmodet inom murarne till den höjd, att hvar timma hotar med den farligaste hvälfning: än pesten, som på grufligt sätt härjar inom kretsen af det öfriga elände. Hvilken vill i allt detta se nödigt utrymme för menniskomakt att bibehålla sig emot så många inhysesplägor och så påträngande fiender? Men Helm-

FELT uppreser sig emot alla dessa vedermödor och, med en Anförares köld, föraktar deras sammangaddning. Hans Konung hade befallt att försvara staden till sista man; det gafs således ej något villkor, som tillät honom att vika för ödets hotelser, äfven då allt tycktes vara förloradt. Man ser honom derföre, i mån af tilltagande förlägenhet, med ökad dristighet upplyfta sitt folks mod och trotsa hela den motsatta förfärliga styrkan. Då besluter han att med värjan i handen söka sin ovän i dess egna förskansningar: då gör han utfall på utfall, och sjelf är han Anförare: då förelägger han fienden ett enda villkor, som är, att draga sig undan: befaller att nedskjuta, hvilken som helst vågade nalkas fästningen i afsigt att föreslå något samtal; och i yttersta nöden, då han ej ser något annat omkring sig, än sitt mångfaldiga onda, uppsöker han i detsamma ett okändt räddningsmedel, sätter farorna i stridighet med hvarandra, och låter den mindre, igenom ett klokt användande, öfvervinna den större. På sådant sätt afvisar HELMFELT tvenne mäktiga krigshärar, frälsar Riga och lär verlden, att hvad som hos den svaga borde kallas öfvermod, är sjelfva måttan hos en stark själ.

Dessa egenskaper hos General HELMFELT voro en följd, dels af naturens välvilja, dels af den upplysning, som ett flitigt och uppmärksamt vistande i fält hade gifvit honom. Tyska kriget var rikt på undervisning för ett sådant snille som

Helmfelts, hvars stigande kunskaper gjorde honom skicklig att använda sin ungdoms tjenst i alla de befattningar, som i ett krig kunna förekomma. Han begynte sin fältlefnad vid Fortifikations-Staten, som då, mer än någon annan tid, sysselsattes med vigtiga förrättningar. De segrande vapen, som Torstenson omförde, stannade ofta vid befästade orter, dem säkerheten ej tillät att förbigå, innan de voro i Svenskt våld; och sådane voro Stora Glogau, Neiss, Oppelen och Brieg i Slesien: Olmütz, Eylenberg och Neustadt i Mähren, samt Sittau i Lausnitz, vid hvilkas eröfrande den store Fältherren i synnerhet begagnade sig af Helmfelts insigter och biträde. Hans liflighet var dock icke nog tillfredsställd af de sysslor, som i denna tjenstevåg ålågo honom; han sökte äfven såsom frivillig att deltaga i de träffningar, hvilka på öppna fältet föreföllo, och hade den lyckan, att i slaget vid Breitenfeld eller Leipzig, der Svenska vapnen fullkomligen hämnade sig på Nördlingens nederlag, så utmärka sig, att Torstenson genast gaf honom Compani vid sitt Lif-Regemente, det Gamla Blå kalladt: ett Regemente, som under hela Tyska kriget var ansedt som det första i armén, och vid hvilket PfaltzGrefven Carl Gustaf innehade samma syssla, som Helmfelt nu emottog.

Ifrån denna stund behöfde ej Helmfelt afbida fästningar och belägringar, för att, efter sin önskan, sysselsättas i tjensten. Hvar dag gaf

honom det nöje att råka fiender, och hvart möte blef ett nytt prof af mod och skicklighet att omfatta ett större befäl; det han ock snart erhöll, då han, inom året, befordrades till Major vid Artilleriet. Vid samma tid bröt Fältmarskalken TORSTENSON opp med armén, som stod i Böhmen, och befallte HELMFELT med Artilleriet följa in i Holstein och Jutland, der hans uppförande, i synnerhet vid den svåra eröfringen af Christianpris, icke allenast förvärfvade honom rättighet att deltaga i Svenska vapnens allmänna ära, utan ock så stadgade hans redan vunna förtroende hos TORSTENSON, att han antogs till dess GeneralAdjutant.

HELMFELTS befattning var nu utvidgad, och det omedelbara utförandet af Befälhafvarens afsigter gjorde honom, i visst afseende, delaktig i sjelfva styrelsen. Att detta embete väl inträffade med hans lynne, yttrade sig snart, då Kejserliga Generalen GALLAS, med sitt uppsåt att instänga Svenska armén i Holstein, föranlät densamma att skynda återtåget ur Danska länderna. TORSTENSON har väl aldrig visat sig på krigets bana annorlunda, än såsom Mästare; men detta tåg ifrån Jutland, hvilket fullföljes snart sagdt intill portarna för Wien, liknar hellre utsökta händelser af flera Hjeltars historia, än en enda mans sammanhängande förrättningar. Han tvingar den hotande GALLAS att fly och söka sin säkerhet i Magdeburg. Det Saxiska Cavalleriet, hvilket utgjorde en del af fien-

dens styrka, begifver sig ur fästningen, efterföljes till Güterbock och nedlägges af TORSTENSON, som emedlertid håller den öfriga delen instängd; men låter snart GALLAS med densamma äfven taga flykten och derunder alldeles förstör dessa öfverlefvor af en talrik armé; hvarefter segern vid Jankowitz öfver två stora Generaler, HATZFELD och GOETZ, öppnar Svenska hären väg till de innersta delar af Kejsarens arfländer. Äran häraf tillhör egentligen TORSTENSON, hvilken likväl sjelf gaf HELMFELT en lott deri, då denne strax efter nyssnämde seger kallades till ÖfversteLieutenant eller till Chefskapet vid hans LifRegemente.

När en försvagad helsa nekar TORSTENSON att längre föra vapnen till fäderneslandets upphöjande, träder CARL GUSTAF WRANGEL värdigt i hans ställe; och HELMFELT, hvars anseende är bygdt på förtjenst, märker ej sitt förtroende hos den nya Befälhafvaren förminskadt. Fast mera skyndar WRANGEL vid sitt tillträde, att uppdraga honom GeneralQvartermästare embetet vid armén; och, för att låta en sådan befordran uttrycka både det allmännas behof af HELMFELTS tjenst dervid och en upplyst Förmans böjelse att belöna, tilldelar denne honom äfven ett Regemente till häst, hvilket han lemnar, då han icke långt derefter bli Öfverste öfver allt Sveriges in- och utländska Artilleri.

Freden i Tyskland, som återgaf åt fädernes-

landet många sina tappra försvarare och åt dem en behöflig hvila, hemförde ock HELMFELT, som likväl, i anseende till utsträckningen af hans embeten, föga njöt någon annan ändring i förra lefnadssättet, än att han nu var skild vid farorna. Artilleriets beskaffenhet, dess spridda läge medförde vidsträckta resor och bekymmer: fördelningen af detsamma emellan fästningarne: fördelningen af befäl och manskap: tyghusens uppbyggande och vård. Största delen af Artilleriet var tagit ifrån fienderna, således ståldt efter åtskilliga bruk och afmätningar: kanoner m. m. borde derföre bringas under ett visst mått, omgjutas och göras beqvämlige vid påkommande behof: fyrverkeriet besörjas, samt de öfrige mångfaldiga tillhörigheter beredas och sättas i skick. Utförandet af denna Artilleriets nästan nya skapelse fordrade så mycken gemensamhet med Krigs-Collegium, att HELMFELT i detsamma måste ingå som KrigsRåd, för att lätta medlen i sitt förehafvande, jemte det, att hans verkliga kunskap i KrigsVettenskapen gaf säkerhet åt beslut och författningar, som här dagligen skulle tagas till arméns iståndsättande.

Sådant var ock så mycket nödvändigare, som Westphaliska freden, ifrån dess början, ansågs såsom en fruktsam moder till nya oroligheter, de der ej skulle lemna Sverige utan delaktighet; men CHRISTINAS afsägelse, så fredligt utseende den ock hade, förekom alla andra krigsanledningar; åtminstone syntes den för allmän-

heten såsom en orsak till fredsbrottet med Konung JOHAN CASIMIR.

Beslutet om detta krig åtföljdes genast af befallning till HELMFELT, att med Artilleriet, ifrån Stettin, ingå i Polen. Han fullgjorde detta åliggande så väl och så skyndsamt, att Konungen vid öfverkomsten, i afseende både på gamla och nya förtjenster, öfverlemnade honom General-Majors fullmakt och det förtroende, som bör åtfölja ett sådant embete hos en sådan man. Var detsamma bekymmersamt, i anseende till det djerfva, som beständigt utmärkte CARL GUSTAFS företaganden, så var det dock alltid understödt af denna stora Konungs ädla höghet i mot- och medgång: alltid uppmuntrande för underhafvanden, hvilken visste att Konungen sjelf dömde med kännedom och styrka både om uppsåtet, medlen och händelserna. Det var dock aldrig något tillfälle, hvarken under Polska kriget eller eljest, som satte HELMFELT i behof af Konungens förlåtande godhet; tvertom hans lycka, om man så må kalla vett och dristighet, fyllde alltid det mål, som Konungens önskan eller föreskrift fordrade; och just på denna grund uppdrogs honom försvaret af Riga, hvarom redan är nämdt.

Detta försvar, som betog Tzaren krigslusten och Sveriges öfriga fiender hoppet att igenom Ryssarnas framgång tvinga CARL GUSTAF, blef af denna Herre erkändt och hedradt igenom en

General-Lieutenants fullmakt, som tillsändes Helmfelt. Osäkerheten af det med Ryssland upprättade stillestånd gaf ock anledning att strax derefter förordna honom till GeneralGuvernör öfver Ingermanlands och Kexholms Län, hvilka gränsorter i synnerhet tarfvade en så oförsagd Styresman, och hvilka, emot grannens befarade våldsamhet, redan hade ett beskydd i Helmfelts namn. Konungens död förändrade likväl snart Svenska sakerna, både utom och inom Riket: Kardiska freden stadgade tryggheten på Ryska sidan; och GeneralGuvernörskapet förblef flera år hos Helmfelt. Han kallades derifrån till RiksTygmästare embetet, och innan korrt uppdrogs honom Generalitetet öfver Militien och Garnisonerna i hela Finland, Estland, Lifland och Ingermanland; hvilket åter efter några år förvandlades i FältMarskalks-embetet, samt General-Guvernementet öfver Narva och Ingermanland.

Dessa många förändringar föregingo Konung Carl XI:s anträde till regeringen. Efter detsamma togo sakerna ett ombytt lynne, så väl i anseende till andra, som Helmfelt. Han blef befalld att infinna sig i Stockholm, och såg sina trogna tjenster ihågkomna med den unga Konungens betygade nåd, i kallelsen till RiksRådsvärdigheten, samt anförtroendet af högsta befälet öfver Svenska armén i Pommern, till dess RiksFältherren Wrangel kunde hinna att detsamma antaga. De stridigheter, hvilka inom Ri-

ket uppkommo, i anseende till rörelserna, som denna krigsmakt gjorde, angå icke Helmfelts förvaltning, ehuru densamma varade öfver ett år, men redan hade upphört innan kriget och olyckan inträffade. Han var då i Hamburg, stadd på sin resa till Pyrmont, för helsans skull, och erfor vid samma tid emot sitt lif och sin frihet de våldsammaste försök, dem Danmark gjorde, för att betaga Riket hans nyttiga tjenst under krigs-oroligheterna *).

*) I Friherre Helmfelts Personalier, tryckte vid Likpredikan 1678, läses härom denna berättelse:

- - - och således begaff sigh ifrån Arméen, ärnandes låta sin Reesa fortgåå till Brunnen vid Piremont. Men när thenne Sahl. Herren kom till Hamburg, förnam han then Osäkerhet på alla Orther vare för detta nys uptände krigetz skull at framkomma, nödgades han stanna uthi Hamburg, och förmedelst 3 månaders Cuur ther å Orthen sin hälsa skiöta, hvilken ock igenom Gudz nådige Wälsignelse, samt Medicorum flijth, änteligen någorlunda förbättrades, så at thenne Sahl. Herren uppå Hans Kongl. Mayst. allernådigste behagh, beslöth at gifva sigh på Hemreesan åth Sverige; till hvilken ända thenne Sahl. Herren icke mindre än andre här afi Rijket ther vistandes, för then ny bleffne Ofredz skull, anhölt aff Konungen i Dannemark sampt dess Allierade om ett säkert Reesepass at kunna gå genaste vägen genom Dannemark hijt heem i Rijket, men sådant bleff honom icke allenast förvägrat, uthan Fienden användandes therjämpte all sin möyeligaste flijth att förhindra thet een så nyttig Kongl. Mayst. Minister intet motte komma heem i Rijket, brukandes all illistigheet och arge stämplingar att få honom i sin macht, som the och then första försökningen at få thenne Sahl. Herren således anstälte, att förmedelst

Men HELMFELTS hjerta kände en heligare förening med Fäderneslandet, än att han någon stund

stoora Löfften och tilsäyelser, bestucho thenne Sahl. Herrens Wärdh, hos hvilken han uthi Hamburg Giäste, at han skulle lefverera thenna Sahl. Herren uthi theras Händer, thet och Wärden i begynnelsen hade lofvat, men i thet han sitt försåtelige onda löffte fullborda ville, aff sitt onda Samvete således rörd at han thet för thenne Sahl. Herren uppenbarade, medh then åthervarning att thenne Sahl. Herren som hastigast om någon säkrare Orth skulle föresee, som thenne Sahl. Herren och therföre måste i all stillhet skynda sigh ther ifrån och hembligen uthi Residentens Herr GRAFFENDALS Huus förfoga, tijth och Fiendens Uthskickade följde och Huuset kringrände, hafvandes then befallning denne Sahl. Herren antingen lefvandes eller dödh at uthtaga, hvarom han aff åthskillige förnehme Vänner genom dess åthvarningz Zedlar bleff underrettader; Hvarföre måste han åter försichteligen, och intet uthan störste Fahra, genom goda Vänners tillhjelp begifva sigh uthur det Huuset uthi eèns annars hvarèst han bleff så länge i stillhet fördolgdt, til dess Hans Excell. Herr RijkzRådet och Feldtmarskalken, Höghvälborne Herr HINDRICH HORN, lät ansättia för Hamburg några små Fahrkostar med 200 Man, och således thenne Sahl. Herren affhemptade til Boxtahude och sedan vijdare öfver Land til Stade i säkerhet brachte, hvarest han sig något uppehölt, sökiandes imedlertijdh alle tilfällen at komma hijt heem i Rijket, här inför sin Konungz nådigste åsyn, til Kongl. Mayst. och Rijketz Välstånd sin Trohet at vijsa; Och allthenstund alla vägar voro förspannade, måste han therföre begifva sigh öfver til Engeland, som han sigh och åthskillige gånger på Engelske Skiep intingat hade, men altijdh aff Fienden uthspandt, til dess omsijder Gudh

stund kunde undandraga detsamma sin arm och sitt biträde. Oaktade alla hinder och äfventyr, söker han sig väg igenom England och kommer

gaff ihet tillfället at han medh een Englisk Jacht som Konungen ifrån Engeland til at affhempta een Fransösk Ambassadeur öfversendt hade, til Engeland öfverkom, undslap doch under vägen intet fahran; ty sedan thenne Sahl. Herren hade uti een förskräckelig Storm pressat sjön öfver en månadz tijdh, och imedlertijdh dageligen hotat aff Döden, bleff han åter tilbakas väderdrifven under Konungens aff Danmarckz Land, hvarest han uthi 15 Dagar måste liggia under Glückstadh för Ankar, och som Commendanten i Glückstadh fick omsider kundskap at thenne Sahl. Herren var på Jachten, sparde och han igen flijth, både med muutor och omsider med hoot at få thenne Sahl. Herren i sitt våld: Men imedlertijdh förlänte Gudh vinden, at Jachten löfftandes Ankar, efter fåå Dagar och Ny åhrs affton 1676 lyckligen til Lunden i Engeland ankom, hvarest thenne Sahl. Herren åter något fördrögde, och under yarande tijdh hade några gånger samptale medh Konungen i Engelandh och dess Broder Hertigen aff Jorck; Sóckiandes så mycket honom tå anstodh, at styrckia Konungen i Engelandh til all god förtroligheet emot vår nådigste Konung och Sveriges Rijke, och vann thenne Sahl. Herren hoos högstbemälte Kongl. Mayst. aff Engeland then ynnest, at han til sin Reesas säkra fortsättiande, bleff försedd med ett Engliskt Örlogz skiep, hvaruppå han anlände til Götheborg 1676 uthi Aprili, och omsijder kort efter til Stockholm, ther han aff sin allernådigste Konung så mycket nådigare fägnat bleff, som Hans Kongl. Mayst. både viste i hvad fahra thenne Sahl. Herren för Fiendens efftersöckning hade varit uthi, som och besinnade huru nyttig hans Tjenst i thenne påstående Örlogztijdh blifva ville, hvarföre och Hans Kongl.

till sin Konung, som då stod färdig att första gången gå i fält och som således ej kunde önska sig större lycka, än att finna återställd en Fältherre af beprövad erfarenhet, åt hvilken han nu genast kunde uppdraga öfverbefälet i Skåne, medan han sjelf begaf sig till Norrska gränsen och Bohus Län, för att hindra den der inbrytande fienden. Inom få dagar är HELMFELT på resan till Skåne, hvarest allt vid framkomsten intygade en ifrån Sveriges sida antingen o-

Mayst. haar beordrat honom föruth neder til Arméen uthi Skåne, tijt han och efter några fåå Dagar sigh förfogade, och all sedan til sin Dödzstund thervidh förblifvit, undantagandes det han något efter Lundiske Feldtslaget, med Hans Kongl. Mayst. Allernådigste Tillåtelse vidh 3 månaders tijdh, var här i Stockholm, och hade giärna för sin svaga hälsa skull, längre här förblifvit, hvar icke Hans Kgl. Mayst. Allernåd. Ordres hade fordrat honom til Arméen igen. - - - -

Professor ER. AURIVILLIUS bestyrker alla dessa händelser, i sin öfver Friherre HELMFELT hållne Oratio Funebris, hvarest tillägges: att så många anläggningar från Danska sidan emot dess lif ej haft andra orsaker, visar Danska Cancellern GREIFFENFELTS bref till HELMFELT, hvari han medgifver att dess stora dygder voro verkliga orsaken, hvarföre han hos Konungen i Danmark ej kunde vinna samma förmåner, som lemnades andra. Sjelfva orden lyda sålunda: Neque enim aliam tot machinationum in caput ipsius Danicarum fuisse caussam nunc SCHUMAKERI, tunc magni Danici Ministri, et Cancellarii GREIFFENFELDII ad Beatum HELMFELDIUM datæ litteræ haud obscure produnt, ubi ingenue fatetur, ipsam HELMFELDIANÆ virtutis magnitudinem impedimento esse, quominus, quod aliis indulgetur, ipse apud Regem Daniæ queat obtinere. - - -

försedd fara, eller försummad uppmärksamhet; men det tillhörde hans försigtighet att på bästa sätt använda de för handen varande medel, utan misströstan till deras svaghet, om eljest något hopp skulle vara öfrigt för det allmännas välfärd. Konung CARL kom icke långt derefter till landet; och ifrån denna tid, intill sin död, var HELMFELT allenast några månader skild ifrån hans person.

Huru Konungens mod dessa åren räddade Riket ifrån ögonskenlig undergång, glömma Sveriges inbyggare aldrig; men han sjelf, som han var en dygdig Konung, tillskref alltid sin framgång åt Försynens godhet, och de trogna krigsmän, som omgåfvo honom, ibland hvilka Fält-Marskalken HELMFELT var både den äldste och förnämste. Dess råd voro i alla företaganden hörde och ansedde: dess krigskunskap hedrad och följd: dess befäl vördadt och lyckligt. Han anförde under CARL i de tre drabbningar, som gåfvo fienden lika många nederlag: vid Halmstad, vid Lund, och vid Landskrona. På sistnämde ställe stod under honom venstra flygeln, som af fiendens påträngande gifvit sig tillbaka. Detta återställde HELMFELT derigenom, att han red fram och sjelf i spetsen återförde sitt folk; men träffad dervid af ett skott i bröstet, lemnade han lifvet och segern, såsom en fullbordan af sitt trogna nit för Konung och Fädernesland. — — Och, i sanning, det höfdes en Fältherre, vid dess bortgång, att sammanfatta stunderna af ett segrande befäl och en ärerik död.

Men om HELMFELTS afgång var enlig med hans lefnad och värdig en hjelte, så led dock Riket en förlust, som nära rörde dess välfärd. För det samma: hvilka faror hade han icke sjelf undergått? Hvilka olyckor hade han icke afvärjt? Huru många förmånliga tillfällen hade han icke uppassat? Huru ofta hade han icke sjelf skapat lyckliga händelser, eller bidragit till dem? Se vi honom ifrån första inträdet i Rikets tjenst, så visar han sig med hjerta och värma i alla förrättningar. När han i dem vinner framgång, så är det ej han, som utbreder ett osäkert loford öfver egna bedrifter, utan det är General MARDEFELT, TORSTENSON, WRANGEL, KÖNIGSMARK, Konungarne CARL GUSTAF och CARL XI, hvilka skatta honom värdig sitt förtroende och belöna honom igenom befordringar. Dessa Herrar gjorde det ock med största skäl och i den säkra öfvertygelse, att hans biträde medförde en ny fullkomlighet åt alla de förrättningar, i hvilka han deltog. Belägrar WRANGEL Schweinfurt, KÖNIGSMARK Fecht, CARL GUSTAF Cracau, så efterskickas HELMFELT, ehuru han redan är förordnad att på andra ställen utföra de vigtigaste saker: skall ett svagt förtroende med Ryssland återställas igenom sammanträdet på gränsen vid Plûsa, så uppdrages honom, för hans anseende hos Ryska Nation, första platsen vid denna Beskickning: skall Pommerska armén bringas i godt skick, innan WRANGEL emottager densamma, så sättes han dit, ehuru han alldeles icke är ibland dem, som främja fredsbrot-

tet med Brandenburg: detta, och hvad förut är anfördt, bevisar att både vän och ovän kände Helmfelts värde, att hans ära var grundad i hans förtjenst, och förtjensten i hans väl använda egenskaper.

Naturliga lynnet hos honom var eldigt och fritt: begreppet rent och utsträckt: omdömet säkert och afgörande: han fattade sakerna starkt; så att sjelfva intrycket födde strax tankan, hon beslutet. Att han uppvexte under krigstider, då örat fylles med berättelser om fältslag och segrar, drog hans unga sinne till känsla för krigsäran: uppfostrings orten Stockholm, der örlogsanstalter vid flottan och eljest dagligen förehades, vande ögonen med vapen, och företagna resor utomlands uppdrefvo hans medfödda frimodighet. När dessa tillfälliga bevekelser förenade sig med naturliga böjelsen, var lefnadssättet snart valdt. Hvad som bidrog att i detsamma gifva honom så stor fullkomlighet, var ofelbart, att han tidigt blef införd i större befattningar, hvilka i anseende till sin vigt ej kunde sakna uppmärksamhet, och i anseende till sin svårighet behöfde det slags ifver, som kanske ungdomen lättast åstadkommer. Förmäns bifall och uppmuntringar ökade sedan både uppmärksamheten och ifvern, till dess de begge blefvo en vana. Lyckligtvis var han ock så väl underbyggd med kunskaper, att dessa i förening med hans vidsträckta snille gjorde honom skicklig att ej drifva någon del af krigs-vettenskapen så-

som handtverk, utan kunde vända sig efter behag till dem alla. Derföre ser man honom, nu tjena vid Fortifikation, nu vid Artilleriet, nu vid Cavalleriet, nu vid Infanteriet, nu göra General-Adjutants sysslan hos TORSTENSON: nu Öfver-Commendants-sysslan i Leipzig, nu i Stade: och sådan erfarenhet borde den General hafva, som med sin blotta person skulle en gång bibehålla Riga och Lifland åt Fäderneslandet.

Det må förlåtas mig, att jag, i anledning af HELMFELTS ungdom, fäster mig vid en berättelse, som ofta höres i sällskap, nemligen att hans första ålder varit oordentlig och uppenbart besvärad af flera laster. Efter så lång tid, är det svårt att anföra bevis emot eller med. Möjligheten bör vara ofelbar: och det är en af menskligheten gladare kunskaper, att en utsväfvande yngling ofta återhämtat sig till en nyttig medborgare. Jag skulle derföre med öfvertygelse icke finna betänkligt, att erkänna tillvitelsen, helst hos HELMFELT, som med ovanliga förtjenster har godtgjort dygden sin fordran, om han mera än vanligen råkat i hennes gäld; men de skäl, som fria hans minne härifrån, äro så säkra, att de föga lemna rum för möjligheten. Han var född i Stockholm år 1617, son af JAKOB GRUNDEL, sedan Borgmästare derstädes, och ELISABET DEPKEN. I föräldrarnes hus njöt han uppfostran och enskilt undervisning, till sitt 17:de år, då han i synnerhet i Latinska språket hade gjort vackra framsteg. Föräldrarne ha-

de begrepp om hans lyckliga snille, gjorde sin räkning på honom, såsom en gång lysande i lärda verlden, och ville derföre icke bifalla hans uppståndna häftiga begär, att följa RiksRådet JOHAN SKYTTE, som, i en Beskickning, gick till England. Med deras goda minne skedde dock resan. SIMON GRUNDEL blef Page hos SKYTTE, hvars ynnest och beröm han förtjente, vann och framgent bibehöll. Följande året 1635 återkom beskickningen och äfven den unga GRUNDEL, som sedan uppehöll sig hos Föräldrarne till år 1637, då han, enligt deras önskan, följde Residenten SPIRING SILFVERKRONA, såsom Cancellist till Haag, der hågen för krigsväsendet så öfvervåldigade honom, att han 1640 begaf sig till Utrecht, för att lära Fortifikation, på hvilken han använde ett år och kom 1641 tillbaka till Stockholm. FältHerren JOHAN BANER var då död, i hvars ställe TORSTENSON genast skulle emottaga befälet i Tyskland: hos honom anmäler sig GRUNDEL till antagande vid armén; med honom sker resan till Tyskland, och af honom njutes sedan den mest utmärkta ynnest och bevågenhet. Jag frågar nu: hvilken tid skulle GRUNDEL HELMFELT hafva öfverlemnat sig åt en förnedrande last? Förrän han kom till RiksRådet SKYTTE, kunde det icke hafva skett, ty han var en Herre af verklig och sträng dygd, hvars tänkesätt ej hade tillåtit honom, att taga en förderfvad yngling i sitt hus, lemna densamma tillträde i sin egen kammare; allraminst då han i en Beskickning hade att vårda både

sin och Nationens heder. Under Engelska resan kan det icke hafva skett; ty då hade Helmfelt visst aldrig förvärfvat denna Herres välvilja och förtroende, som beständigt fortfor. Efter Engelska resan, om något händt: skulle Silfverkrona hafva vågat, att intaga honom i ett Minister-Cancelli? skulle Torstenson så glömma sin egen ära och sina Underhafvandes rättmätiga ömtålighet, i en armé, der så många Prinsar tjenade, att han ville eller kunde gifva Compani åt en man, som nedfläckat sin ungdom och ännu icke ett år varit i tjenst? Compani vid det första Regementet i armén? Vid ett Regemente, der Rikets förmente KronPrins innehade samma embete? Eller skulle de öfrige Officerarne hafva fördragit sådant? Eller skulle Torstenson hafva kunnat antaga honom till sin GeneralAdjutant, eller inom fyra år uppdraga honom till ÖfversteLieutenant vid sitt eget LifRegemente? Man tillägger att Helmfelts föräldrar, hvilka ansett honom förlorad, förskjutit honom ur sitt hus och varit alldeles okunnige om han lefde eller vore död, då han, hemkommen till fäderneslandet, såsom General, på ett oförmodadt och rörande sätt gjorde sig af dem igenkänd. Men om ock, det vi veta om dess ungdom, skulle tillåta att tro, det en eller annan utsväfning kunnat väcka hos allvarsamma föräldrar missnöje och mindre godt hopp, så är det icke med de nämda underrättelser möjligt att förena ett fullkomligt uteslutande ur fädernehuset; allraminst är det möjligt, att föräldrar, i

det stånd som HELMFELTS, kunnat vara okunnige om en Sons öden, hvilken från den stad, der de bodde, såsom Officer följde till kriget sjelfva den kommenderande Generalen, hvilken, utan ändring af namn, uppsteg till Chef för det första Regementet i armén, och adlades med bibehållande af sitt namn?

Vi må då med visshet se, att detta varit en utkastad försmädelse, som HELMFELT, mindre än andra, har kunnat undkomma. Hans öfver all vanlighet fortskyndade lycka, att efter några få års tjenst, vara GeneralQvartermästare och Öfverste: i högsta förtroende och ynnest hos TORSTENSON, WRANGEL, KÖNIGSMARK: i nåd hos CARL GUSTAF, CHRISTINA: en sådan lycka borde både vänta och tåla sin bestraffning af den tidens oförstånd och illvilja *). Förlåten af-

*) I Prof. AURIVILLII Parentation öfver Frih. HELMFELT vidröres denna sak något: Hans rättrådighet, skicklighet och nit i de sysslor honom anförtroddes så väl i Krigs som Civila värf, och framför allt dess oegennytta, denna annars så sällsynta egenskap, samt dess omsorg för allmänt väl gör hans minne hos alla, som haft den lyckan tjena under honom, kärt och saknadt. Bland dess förra Embetsbröder skaffade väl samma egenskaper honom i lifstiden hemliga afundare; de måste dock nu tillstå, att de högligen sakna en så redlig Medborgare, en så tapper och erfaren Anförare; hvilkens rätta värde de så länge misskänt. Orden uti Parentation lyda sålunda: - - - Quanta vero justitia et æquitate, quanta industria et sollicitudine munia publica sibi concredita omnia, non bellica modo, sed, quæ hic maxime attendimus, togata administraverit, ex eo satis constat, quod ubique publicum

unden, i hennes förlägenhet, att hon nödgas dikta brott på dem, som aldrig lemna sig öppna för hennes skenbara rättvisa! Hvad ville hon här göra? Helmfelt gaf sjelf någon anledning, igenom den fullkomlighet, som han beständigt sökte. De embeten han emottog, var han skicklig att förestå, och förestod dem alla med beröm: de saker, som anförtroddes honom, utförde han med så mycken styrka, att vetterligen ingen enda saknade framgång: de tidskiften, han genomlefde, kunde verka på hans villkor, men ej på hans tänkesätt, som alltid voro ädla och honom värdiga. Trogen Undersåte, god Medborgare, oförliknelig Embetsman i den stora förvaltningen: såsom Guvernör i orterne, outtröttlig att besörja deras uppkomst: såsom Befälhafvare i fält, mån om sitt folk, men för detsamma flitigt i elden, då omständigheterna det fordrade. Så djerf han visat sig vid Riga, så försigtig ser man honom vid Pommerska armén, hvars olycka han

commodum privato (quæ rara valde hodie avis est!) antetulerit, semperque utilitatem patriæ subjectorumque salutem ante oculos habuerit, atque ad extremum virium promoverit: adeo quidem, ut quicunque aliquandiu ejus imperio ac directione sunt gavisi, non sine lacrymis eum abs se dimiserint. Hinc quotquot in Collegiis et negotiorum quorumcunque expeditionibus Collegæ ipsius fuerant, *licet quidam olim privatim æmuli, vel tacite invidi,* idem nunc fatentur patriæque tam probum et prudentem civem, exercitui tam animosum et peritum ducem, sibimetipsis tam bonum publicæque rei amantem collegam magnopere dolent ereptum - - -

förut sade, och sökte att förekomma igenom bref till Anförarne; på samma grund afrådde han alltid i det längsta hufvud-drabbningar, såsom vågsamheter; men stadd i dem lemnade han sitt hjeltemod fritt lopp, till den ytterlighet, som i slaget vid Landskrona tillskyndade honom döden. Igenom iakttagande af egna skyldigheter, igenom rättvisa, välvilja och en anständig nedlåtenhet, hade han lätt att hålla ordning, eller att återbringa densamma, der den var förlorad, såsom vid armén i Skåne; och likaså böjd till det glada i umgänget, som till det allvarsamma, var han en äfven så älskad, som vördad Förman. De påminnelser, som han gjorde VALDEMAR WRANGEL öfver Svenska arméns framfart i Brandenburg, visa, att han äfven i soldaten ville se en mennisko-vän, som ej sträckte krigets onda utom gränsen af nödvändighet; och han hade ej kunnat göra dem till WRANGEL, som följt honom i fält ifrån ungdomen, om han ej alltid i denna del varit aktsam på sig sjelf. Det är i sammanhang härmed, som hans samtida anmärkt, att ehuru han bittida indrogs i krigets hårdheter och sedan jemt följde vapnen, han dock aldrig öfvergaf utöfningen af de milda dygderna *), el-

*) I nyssnämde Parentation säges: Han var i besittning af egenskaper, oftast sällsynte hos dem, som från ungdomen varit uppfostrade i krigs-ståndet, af en vänlighet, en lätthet i umgänget, en belefvenhet, som vid första bekantskapen förvärfvade honom antingen vördnad eller kärlek.

Med hvilken sorgfällighet undvek han ej högmodet, utsväfningarne i alla slags nöjen, sysslolösheten och öf-

ler antog de alltför lediga seder, som nog allmänt ville besvära hans jemnlikar, hos hvilka tilläfventyrs ofta saknades häfte på begären och det återhåll, som skiljer en öfvertagd tapperhet, ifrån det tillfälliga öfverdådet.

riga klippor, hvarpå mensklig klokhet och sederna så ofta stöta! Huru stor afsky bar han ej för alla laster! Det är i anledning häraf, som han alltid hårdt tilltalade och skydde den lastfulla; men deremot befordrade och upphjelpte den dygdige och skicklige. Om alla i högt stånd uppsatte ville använda lika oförtrutenhet och nit, hvilka framsteg skulle ej dygden då göra? och huru stora förmåner skulle ej Samhället derigenom tillskyndas? Orden lyda: - - - Ea namque perpetuo (quod in militari homine jam prima adolescentia inter horridos Martis tumultus educato, sane quam rarum!) in ipsius sermone, actionibus gestibusque comitas, affabilitas et modestia, ea in moribus ac conversatione suavitas et urbanitatis gratia reluxit, ut nemo fere unquam eum accesserit vel exiguo etjam tempore cum ipso conversatus sit, qui non veneratione vel amore saltem ejus captus discesserit.

Jam illas virtutum, morumque bonorum, prudentiæque corruptelas pestilentissimas, superbiam, luxuriam, ebrietatem, libidinem desidiamque, cæterasque vitæ humanæ labes, quanto ille studio ipsemet fugit! quanto semper odio est persecutus! Hinc quoscunque istorum aliorumve labe vitiorum contaminatos deprehendit, perpetuo est aversatus, adeo ut nec in domo sua, nec alibi, si posset, ferre unquam voluerit: eos vero omnes, quos virtuti et honestæ vitæ strenue operam dare intellexit, juvare promovereque semper conatus fuerit. Quod, si ab omnibus, in eminentia dignitatibusque constitutis, pari studio et constantia observaretur, quanta tunc apud nos incrementa virtus caperet? quantum boni ad Rempublicam societatemque humanam in universum redundaret? - - -

Med så rättmätiga anspråk på äran, hade Helmfelt i alla afseenden vunnit henne, förenad med de värdigheter, som i Samhället äro hennes tecken. Han adlades af Drottning Christina, under Tyska kriget, såsom Öfverste-Lieutenant vid det Gamla Blå, och benådades med Friherre-Bref af Konung Carl XI, då han i Pommern hade befälet öfver armén.

Till hans Embets-befordringar hör, att han, såsom RiksRåd och FältMarskalk, bekom Lagmansdömet i Norra Finland, när han gick till Skånska fälttåget. Detta embete var dock mer att anse såsom en belöning, emedan hans krafter voro redan i så märkligt aftagande, att sysslans bestridande af honom sjelf föga borde påräknas. Ty, ehuru hans ålder ej var hög, då han afled, endast femtie nie år, och hans kropp hade en reslig och fast sammansättning, var densamma dock mycket försvagad af krigens mödor och de svåra blessyrer, hvilka ofta åkommit, i synnerhet vid eröfringen af Freyberg, vid belägringen af Rhein am Leck och vid försvaret af Riga.

Friherre Helmfelt var tvenne gånger gift: Med Margareta von Truchsès, som 1655 afled, Dotter af en Saxisk Adelsman, Elias von Truchsès, Arfherre till Navendorf: sedan med Margareta Hedvig von Parr, Enka efter Öfversten i Svensk tjenst, Daniel Ouvriis och Dotter af GeneralQvartermästaren, Friherre Dominicus von Parr. I dessa begge

giften hade han sju Barn, af hvilka ej något öfverlefde honom. Då Pesten i Riga medtog, i hans hus, en och tjuge personer, förlorade han ibland dem tre Söner: en Son, af utmärkt snille och stort hopp, dog såsom Assessor i Wismarska Tribunalet, några år före Fadern. Med sin sednare Fru gjorde han den författning om sin ansenliga egendom, att den efter begges död skulle afskiljas i tvenne delar, af hvilka den ena tillföll deras gemensamma slägtingar, den andra delen skulle användas på vissa, till allmän nytta, ländande inrättningar. Den öfverlefvande Friherrinnan Helmfelt förändrade dock i så måtto detta beslut, att, i ett för allt, Tjuge tusende Riksdaler Specie härtill afsattes, af hvilka Upsala Academi erhöll Sjutton tusende R:dr, såsom Räntegrund för Helmfeltska Stipendierna, dem Frälse och Ofrälse Män, enligt Stiftelsen, njuta.

Således efter döden på många sätt, igenom gerningar och välgerningar ännu verkande till bestånd af det Samhälle, som denna Herre under sin lefnad stärkt och hedrat med sina dygder, må vår vördnad tacksamt bevara honom i ett oförgängligt minne, under önskan, att om Fäderneslandet någon tid vore nog olyckligt att bereda sig stora faror, det dock aldrig må sakna säkert hopp på sådana Män, som Friherre Helmfelt.

HANDLINGAR

RÖRANDE

SVENSKA ACADEMIENS

HÖGTIDSDAG,

Den 20 December 1793.

som handtverk, utan kunde vända sig efter behag till dem alla. Derföre ser man honom, nu tjena vid Fortifikation, nu vid Artilleriet, nu vid Cavalleriet, nu vid Infanteriet, nu göra General-Adjutants sysslan hos TORSTENSON: nu Öfver-Commendants-sysslan i Leipzig, nu i Stade: och sådan erfarenhet borde den General hafva, som med sin blotta person skulle en gång bibehålla Riga och Lifland åt Fäderneslandet.

Det må förlåtas mig, att jag, i anledning af HELMFELTS ungdom, fäster mig vid en berättelse, som ofta höres i sällskap, nemligen att hans första ålder varit oordentlig och uppenbart besvärad af flera laster. Efter så lång tid, är det svårt att anföra bevis emot eller med. Möjligheten bör vara ofelbar: och det är en af menskligheten gladare kunskaper, att en utsväfvande yngling ofta återhämtat sig till en nyttig medborgare. Jag skulle derföre med öfvertygelse icke finna betänkligt, att erkänna tillvitelsen, helst hos HELMFELT, som med ovanliga förtjenster har godtgjort dygden sin fordran, om han mera än vanligen råkat i hennes gäld; men de skäl, som fria hans minne härifrån, äro så säkra, att de föga lemna rum för möjligheten. Han var född i Stockholm år 1617, son af JAKOB GRUNDEL, sedan Borgmästare derstädes, och ELISABET DEPKEN. I föräldrarnes hus njöt han uppfostran och enskilt undervisning, till sitt 17:de år, då han i synnerhet i Latinska språket hade gjort vackra framsteg. Föräldrarne ha-

de begrepp om hans lyckliga snille, gjorde sin räkning på honom, såsom en gång lysande i lärda verlden, och ville derföre icke bifalla hans uppståndna häftiga begär, att följa RiksRådet JOHAN SKYTTE, som, i en Beskickning, gick till England. Med deras goda minne skedde dock resan. SIMON GRUNDEL blef Page hos SKYTTE, hvars ynnest och beröm han förtjente, vann och framgent bibehöll. Följande året 1635 återkom beskickningen och äfven den unga GRUNDEL, som sedan uppehöll sig hos Föräldrarne till år 1637, då han, enligt deras önskan, följde Residenten SPIRING SILFVERKRONA, såsom Cancellist till Haag, der hågen för krigsväsendet så öfverväldigade honom, att han 1640 begaf sig till Utrecht, för att lära Fortifikation, på hvilken han använde ett år och kom 1641 tillbaka till Stockholm. FältHerren JOHAN BANER var då död, i hvars ställe TORSTENSON genast skulle emottaga befälet i Tyskland: hos honom anmäler sig GRUNDEL till antagande vid armén; med honom sker resan till Tyskland, och af honom njutes sedan den mest utmärkta ynnest och bevågenhet. Jag frågar nu: hvilken tid skulle GRUNDEL HELMFELT hafva öfverlemnat sig åt en förnedrande last? Förrän han kom till RiksRådet SKYTTE, kunde det icke hafva skett, ty han var en Herre af verklig och sträng dygd, hvars tänkesätt ej hade tillåtit honom, att taga en förderfvad yngling i sitt hus, lemna densamma tillträde i sin egen kammare; allraminst då han i en Beskickning hade att vårda både

bifall, hvad är den täflan hon väcker, de försök hon framkallar, annat än återskenet af den dag Gustaf den Tredje utspridt, och priset i hennes hand, annat än det stiftande Snillets välgerning åt det tillkommande? Men om Academien ännu vid dess utdelning tror liksom på hans vägnar tilltala Författare, har hon likväl aldrig närmare förenat sitt allmänna föremål med sin enskilta tacksamhet, än då hon i dag belönar ett Skaldeqväde, hvars ämne var hennes egen Stiftares ära. Segern vid Svensksund var af henne lemnad att målas af Skaldekonsten, och bland de fyra skrifter, som deröfver inkommit, har den sista fullkomligt uppfyllt hennes önskan. Med hvad rörelser af vördnadens och saknadens känslor, förenta med kärlekens och hoppets, får hon ej således i dag under sin unga Konungs och Beskyddares ögon belöna den Skald, som sjungit Hans odödlige Faders minne, när i dess Sons och Efterträdares egenskaper, i de lärdomar Han söker och älskar, i det ädelmod som redan eldar Hans hjerta, hon ser fäderneslandet äfven en gång bereda Honom lika loford, och hvar dag öka för henne sjelf omsorgen att tidigt uppmana nya Snillen kring den thron, der dygden uppstiger. Vid Gustaf Adolfs sida nalkas hennes tacksamhet den Prins, som för dess ungdom vårdar Rikets väl och Spirans rätt, lika skyddade af tapperhetens som af fridens yrken; och då krigets Sånger i dag äro ämnet för Academiens belöning, uppsöker hennes vördnad

den Hjelte, som delat GUSTAFS faror, och under sin Flagga bekräftat det åldriga förbund, hvarmed i Sveriges Häfder CARL och Segern alltid återkallat hvarandra.

Vältalighetens täflan har äfven denna gången hvilat. En enda Skrift, som öfver det utsatta ämnet inkommit, har, ehuruväl med förtjenst i flera delar, likväl ej till sitt hela uppfyllt Academiens hopp, och RiksMarsken Grefve Jakob Pontusson De la Gardie saknar ännu det Åreminne, hon önskat honom tillegna. Academien förnyar till nästa år samma värdiga ämne, och tror sig ej fåfängt uppmana Fäderneslandets Snillen att berömma dess försvarare.

Den Sång, som vunnit det Stora Priset, upplästes.

SÅNG

ÖFVER

SEGERN VID SVENSKSUND

DEN IX JULI MDCCXC.

AF

HERR JOHAN STENHAMMAR.

PHILOSOPHIE MAGISTER.

Skrift, som vunnit Stora Priset i Academien 1793.

- fessum militia latus
Depone sub lauru mea.

HORATIUS.

De stormar hvila nu, som kring min hydda röto;
De hvila, dessa svärd: jag skådar, trygg och säll,
De händer sänka sig, som blod och fasa göto
Kring obesådda fält och flydda herdars tjäll.
Re'n kämpen nedlagt spjut och pansar,
Till plogens nöjen återförd:
Hon räcker oss olivens kransar,
Den blomsterkrönta Frid, som dansar
Bland kärfvarne och fältens skörd.

Dock lefver minnet än af fordna tiders fara,
Af dessa vapnens brak, och detta folkets nöd:
Skall jag förqväfva det, och utan känsla vara
Vid Fosterlandets suck och Svenska Hjeltars död?
Ja döden, segrande, de finna,
Och segern gråtande jag ser
Åt deras skuggor offer vinna;
Och SegerSångmöns tårar rinna
På hennes spända harpa ner.

Förringar jag ditt lof? du segerföljda fana,
Du lagerkrönta Här, du Svenska hjeltemod!
Nej, du ej Hjelte är — du är barbar, om vana
Dig nöjet söka lärt i dina bröders blod.

Ditt bröst af brottslig låga sjuder,
Om du försmår, med vildt begär,
Den hand oliv och lager bjuder:
Den segersång min harpa ljuder
Tillika fridens lofsång är.

Tillika, GUSTAF! din, hvars sista storverks ära
I nya strålars glans, stödd på din urna, står;
Och Sångmön, hittills stum, nu vågar sorgsen bära
Till foten af din stod sitt offer med sin tår.
Dig Svenska Hjeltars ära rörde,
Då du med dem triumfer höll:
O! gläds då än, att du dem förde,
Gläds än, att du till Svenskar hörde,
Och glöm, för hvilken hand du föll.

Du bad af himmelen, då du baneret höjde:
»Låt mig i vapen dö för äran, för mitt folk!
Du blef ej hörd, min Kung! — din sista timma dröjde,
Du spardes — Gud! för hvad? Ditt dolda ödes tolk
Tycks dig ur detta mörker svara:
Den Evige har sträckt sin hand,
Att dig mot krigets blixt bevara;
Men känn, bedragne Prins! din fara,
Räds lugnet och ditt Fosterland.

Väl, gå de spjut emot, som kring din hjessa ljunga;
De hota icke dig; le vid kanonens knall:
Med bäfvan skall Neptun ännu din flotta gunga,
Och sänka för din köl sin stolta böljas svall,

Se blod och fasa fälten hölja:
Rys — men med Hjeltens lugna själ,
Ty vet, att än på strand och bölja
Skall äran dina vapen följa,
Och Segern lyda ditt befäl.

Glöm icke, Svenska Här! de lagrar re'n du skurit;
Glöm Björkö *), väpnad var att åter hämna dig
På legda fiender, som dina bojor burit,
Och lärde tapperhet i dina fäders krig:
Din ära blott i högre strålar,
Lik solen, som ur molnen går,
För verldens häpna öga prålar;
Då Ryktet förr din Seger målar,
Än din förlust och dina sår.

Och du, som utan spår på denna bölja flyter;
Du, som förgyller den med dina vimplars prakt,
Och vaggas af Neptun, som under bojor ryter,
Dem dristigt Ehrensvärd **) har på hans skullra lagt.
Än skall, då böljorna dig häfva,
Du kustens mur! Du landets hopp!
Hans hamn kring dina segel sväfva,
Befalla hafvets Gud att bäfva,
Att gynna suckande ditt lopp.

*) Svenska Flottans reträtt ur Viborgska Viken skedde genom Björkösund d. 3 Juli, endast sex dagar före slaget.

**) FältMarskalken Grefve Ehrensvärd, som Sverige har att tacka för Skärgårds-Flottans inrättning.

Gläds då, och värdig blif en förr ej njuten ära;
Den Hjelte krigets Gud förtrodde åt din famn:
Svik ej hans mod; blif värd att GUSTAF åter bära,
Blif värd din Konungs blick, dess lof och Fredrikshamn *).

Se Sveas brydda blickar sträckas
Till dig i dessa öde skär:
Hon väntar, icke van att gäckas,
Att se sin kust af dig betäckas,
Och Segern, hvarest GUSTAF är.

Re'n CRONSTEDT väntar dig. Han suckar till det höga,
Att, till sin Konung förd ifrån Germaniens strand,
Få stupande en rätt till tårar af hans öga,
Få segrande en rätt till lagrar af hans hand.

De sorgsna skuggors röster skalla:
Ur denna dystra böljas flod,
Som mottog dem, som såg dem falla,
De resa sig och Svear kalla
Att hämna sina bröders blod **).

Ja, hämden är beredd. Re'n nalkas GUSTAFS flotta:
Svensksund förenar den ***): Soldaten ses sitt bröst,

*) Detta årets fälttåg började med Svenska Skärgårds-Flottans seger vid Fredrikshamn den 15 Maj.

**) Som stupat på samma ställe under Sjöslaget i Svensksund den 24 Aug. 1789.

***) Föreningen emellan den under Konungens eget befäl från Viborgska Viken ankommande Skärgårds-Flottan, och Öfverste CRONSTEDTS Escader, skedde den 4 Juli.

Sitt vapenhöljda bröst än för sin Konung blotta,
Och hvila på sitt spjut, att lystna till hans röst.
Neptun de skrämda Gudar förde
På hafvets yta lyssnande:
Så, då Orphé sin harpa rörde,
Tartaren häpen honom hörde,
Och Furierne hvilade.

»J hören, Svenske män! er Konung kalla Eder,
»Men nej, i dag med Er Soldat i samma strid:
»Förgäten ej er pligt, ej Fosterlandets heder,
»Som ock är din, Soldat! — Det suckar efter frid.
»Må Kämpar! Edra vapens ära,
»Ert blod för Sveriges frihet skänkt,
»Åt verlden efterdömen bära,
»Och vördnad för det lugnet lära,
»Som Sverige ser med smärta kränkt.

»Det ej min krona är jag bjuder er försvara,
»Det är ej purpurns glans och thronens majestät:
»Nej, Svenskar! glad med er jag delar samma fara
»I Fosterlandets nöd — glad vill jag dö för det.
»Beväpnen, Kämpar! edra händer,
»Och skänken, segrande i strid,
»Försvar åt edra Fäders länder,
»Åt edra hyddor, edra stränder,
»Åt Sveriges lugn och jordens frid.

Så Gustaf talade — Soldatens hjerta kände
Förtjust i denna röst sitt Fosterlands igen;

Svor seger eller död; mot himlen ögat vände,
Och sänkte åter det, att söka fienden.
Ve härar utan tal, som våga
Att, härjande, med krigets bloss
Mot dessa trygga kämpar tåga,
Som eldade hvarannan fråga:
Hvad kräfver Fosterland af oss?

Dock Nassau nalkas dem. Hans segels silfverslöja
Betäcker hafvets barm, och af de slupars mängd,
Som alltid närma sig, och likväl alltid dröja,
Är strand och bölja dold och horisonten stängd.
Mot skyn sin hjessa Nassau vänder;
Förblindad af de lagrars glans
Han skördat vid Gibraltars stränder,
Han fruktar ej, att Svenska händer
Nu slita ur hans hår dess krans.

Ett blodigt Lejon lik, som, visst att byten vinna,
Från bergen sett en hjord spridd kring Numidiens fält
Och rusat ned — men ser den re'n sin fristad hinna,
Och fruktar folkets rop, och skygger för dess tält:
Så Nassau, van att fästen skaka,
Såg Svenska Flottans trygga skick,
Såg Gustaf i dess sköte vaka —
Och plötsligt studsade tillbaka
Hans första gången häpna blick.

Dock sträcker han sin arm, i krigsbasunen skallar
Och tapperhetens bud till Ryska stridsmän bär:

»Tzarinna, ropar han, hvars flagg i dag mig kallar
»Mot Svitiods djerfva barn i spetsen för din här.
»Det mod, som du ur dvalan väckte,
»Må det i dag ej svika mig:
»Den dag, då folkslagen, förskräckte,
»Dig hyllande en spira räckte,
»Må äfven Segern kröna dig! *)

Och redan blixt mot blixt från dessa kölar ljungar;
Och hafvet fraggande sin bölja häfver opp
Och häfver Hjeltarne — Kanonen mordisk gungar,
Framryter dödens bud, och skakar bergets topp.
Med bäfvan strändren återskalla
Af tusend tända åskors brak,
Som djuren ur sin hvila kalla,
Och jaga böljorna, som svalla
Med blod och vapen, lik och vrak.

Sig hvirflar utaf rök emellan strändren hvälfva,
Och i en ödslig natt begrafva hafvets krets:
De skrämda strandens barn ur hyddorna, som skälfva,
Fly och förvirra sig på kända klippors spets.
I hvarje sky af blixten skuren
Ses Hjeltens död och Hjeltens mod;
I hvarje våg till stranden buren
Ser den förvandlade naturen
Med tårar sina Söners blod.

*) Ryska Kejsarinnan besteg Thronen d. 9 Juli 1762.

Förtviflad Nassau ser, hvad honom ej förskräcker,
Sin Flotta splittrad, sänkt, med sprängda vapens grus;
Han bannar, Ajax lik, den trötta Sol, som sträcker
Mot horisontens brädd sitt redan sänkta ljus.
Dröj, ropar han, till dess jag hämnat,
Af nattens skuggor icke skymd,
De kämpar jag i böljan lemnat,
De fästen, som för blixten rämnat
Och slungats opp mot luftens rymd.

Re'n natten omger dem — den öde stranden hvilar
Än svept i rök; der bo förskräckta djur ej mer:
Dock höras nya brak, dock hvässas nya pilar,
Och Krigets mätta Gud åt nya offer ler.
Knappt nattens dok till hvila tvingar
De ännu rökande gevär;
Men Segern, trött, på gyllne vingar
Sig öfver Gustafs flagga svingar
Beredd att finna hvila der.

Nu morgonrodnan går att skingra nattens dimma:
Hon skådar suckande ur Österns purpurrand
Ett haf af blod, der lik och spridda plankor simma;
Ser Nassau blodbestänkt, vid Ryska seglens brand
Än rytande kring dessa stränder,
Af blixten sökt, af Kämpar tryckt;
Hon ser den vilda blick han sänder,
Ser vapnen i hans trötta händer:
Men Morgon solen ser hans flykt.

På Ryska fanors duk den sänkta Örnen blänker,
Af Svear fången förd — af blixten half förtärd
Sin Flotta Nassau ser, som skutna Flaggor sänker,
Och Kämpar rodnande som sträcka sina svärd.
Sig stympade hans spröten vända:
Må, vittne till mitt nederlag,
J mina segel, lyckligt spända,
Mig vädrets Gud det bistånd sända,
Som Segern nekat mig i dag.

Så ropar han och flyr — och snart i rök försvinner
Hans spridda hop — med blygd hans bräckta kölar gå
Kring strändren skingrade — och Segern kämpar finner
På klippor och på vrak med sträckta vapen stå;
Och samlar, att triumfen sira,
En här af fångar *) på de Skär,
Som ännu dagens minne fira;
Och, sträckande mot skyn sin spira,
Stå eviga troféer der.

Med härens segerrop, som stranden återskickar,
De fallne Hjeltarnes från deras bäddar sprids:
De glömma sina qval: i deras sista blickar
Man läser Segerns fröjd och en förvärfvad frids.
Ja, döden fäst den sista lager
På deras stela hufvudhår:

*) Man räknade de fångnas antal, som dagarna efter Segern beständigt vexte, till 6000.

Sitt rum vid grafven Äran tager,
Och gjuter der sin sista dager
I tårar öfver deras bår.

Gråt Svea, dina barn — gråt menskligheť! och skåda
Med blygd, din första rätt, ditt lugn, så ofta kränkt,
Bero af våldets nyck, bero af stridens våda,
Och bli af Segrarn dig i öcknar återskänkt.
Beväpnad för din frihet vaka;
Res på ruiner Hjeltens stod;
Och, att en timme lugnet smaka,
Köp det ur krigarns hand tillbaka
Med millioner Söners blod.

Förleder mig mitt nit? Hör opp, mitt bröst! att klaga;
Njut tacksamt sällheten af Gustafs segerdag,
Som, trött att gjuta blod och slagna härar jaga,
Förbinder deras sår, och stiftar Fridens lag *).
Ja! Friden återförd af Hjelten,
Oliven fästad i dess krans,
Långt mer än rök och blod på fälten,
Kring Narva, Helsingborg och Bälten,
Förhöjer Svenska vapnens glans.

Lyft Svea! lagerkrönt din hjessa opp ur striden,
Till dina grannars skräck och dina Söners tröst:
I hvar-

*) Freden, beredd genom denna Seger, tecknades inom en månad derefter.

I hvarje hyddas lugn, i hvarje suck för Friden
Välsignad, firas den af alla Svenska bröst.
Njut länge frukten af dess ära:
Om krigets bloss din sällhet slöt,
Må minnet dina Söner lära,
Att stupa eller återbära,
Med Segern, Friden i ditt sköt.

Sedan Herr STENHAMMAR framträdt, lemnade Direktören honom Belönings Medaljen, och utlät sig dervid:

Sedan Min Herre, täflande med Svenska Skalder, väckte Academiens saknad att ej äga mer än en belöning att utdela, bibehöll hon hoppet att se den en gång af Er fullkomligt eröfras. Min Herre uppfyller nu detta hopp, och då han i dag mottager det Stora Priset, ser hon det utan förundran tillfalla den som varit det närmast. SångGudinnan har för andra gången kallat Eder till krigets fält, och likasom omtänkt att bereda Skalder för Sveriges tillkommande försvarare, tyckes mellan vapenskiftenas åsyn leda Eder fram till Epikens rymder. Hon lärde Er i beskrifningen af Hoglands strider, att blanda Segerns stämma med klagan vid en värdig anförares graf. Hon öppnade nu för Eder den lysande valplats, der GUSTAF befäste Sveriges ära med sin egen, och lärde Er, att efter Slagets fasa sjunga den värdiga Frid, som trygg och oförfärad hvilar på dess vunna Troféer. Den

styrka i tankar, den renhet af språket, som hos Eder utmärka Philosophens betraktelser, åtfölja äfven diktarens målningar, och Sanningen, prydd men ej bortskymd, igenkänner der ännu sina tycken i de bilder Snillet lifvar och Behagen kläda. För mig enskilt är det en fägnad, att på Svenska Academiens vägnar få öfverlemna M. H. Priset, och i hennes namn betyga den tillfredsställelse hon röner, att se det af honom mottagas.

Direktören förkunnade, att Academien till ämnen för 1794 års täflan fastställt

I Vältaligheten:

För tredje gången: Äreminne öfver RiksMarsken Jacob Pontusson De la Gardie, med fördubbladt Pris, nemligen: Tvenne Skådepenningar i Guld, hvardera af 26 Dukaters vigt.

I Skaldekonsten:

Religionens nödvändighet för Samhällets bestånd, med vanligt pris, och frihet för de täflande, att välja Skaldeslag och Versslag.

Då ämnet, lika rikt för betraktelser, som för Skaldens målning, skull-, kanhända, synas vidsträcktare än hvad ett inskränkt Poem kan omfatta, har Academien, utan att hindra en lycklig Författares frihet, likväl velat ge tillkänna den synpunkt, under hvilken hon trott det kunna föreställas, så väl till sin vidd, som till sina omständigheter, och valet af de betraktelser, som deraf kunna härledas. Academien erkänner hvarje skicklig Författares rätt att sjelf utstaka sin plan, och lemnar derföre åt Skaldens egen uppfinnings-gåfva, smak och urskillning, att framställa det gifna ämnet i den ordning och under de synpunkter han finner mest bidragande till ändamålet — att väcka Medborgares uppmärksamhet och vördnad för en så vigtig sanning. Academien tror sig icke såra denna Auktorliga frihet, icke heller göra de täflan-

de, i synnerhet yngre Skalder, någon otjenst, då hon uppgifver hvad, i förevarande fråga, hon hufvudsakligt väntar af den Författare, som skall vinna dess belöning. Ämnet ställer Poeten för ögonen de stora föremålen: Gud och Samfundet, Makten och Lydnaden, Ordningens Upphofsman och Menniskan, som endast genom ordningen kan vara lycksalig. Skalden upptäcker förbindelserna — bevisar dem som Målare, och målar som Philosoph. Han leder Samhället ända ifrån Gud, som gaf menniskan *behofvet* till dess grundläggning, som gaf henne *Religionen* att förena lydnaden och välsignelsen. Bevisen för sin hufvudsats hämtar han för öfrigt af Samhällets och Religionens natur. Samfundet med dess ändamål — enskilt sällhet i förening med den allmänna, ordningen och dygderna, som närmast befordra detta ändamål: passionerna med deras mångfaldighet, häftighet och strid: de borgerliga Lagarnes ofullkomlighet i sig sjelfva, svaghet i motiv, otillräcklighet i omfattning: desse med flera omständigheter, tagne af häfderna och förfarenheten, bjuda den tänkande Poeten en ymnighet af skäl och målningar, som förente öfvertyga om behofvet af något mäktigt och för mennisko-sinnet fullkomligen lämpadt medel, att befästa denna ordning, att lifva dessa dygder, att tygla dessa passioner, att understödja dessa lagar till Statens sammanhållande, lugn och vältrefnad. Ett sådant medel erkänner Författaren i Religionen, den Academien lofvar sig finna af Skaldens pensel föreställd,

såsom en känsla för den eviga Varelsen, betraktad som kreaturens Fader, högsta Styresman, Domare och Belönare i denna och en tillkommande verld. Det kan icke undfalla en upplyst Författare, hvad verkan denna känsla, yrkad, ledd och underhållen af en sann och upplysande lära, af gemensamt delade värdiga andakts-öfningar, måste hafva på hjertan till att dana den enskilta, och derigenom den allmänna dygden. Han ser, att hvad de bästa menskliga inrättningar och lagar ej kunna åstadkomma, det uträttar Religionen. Der röjer han den hemliga makt, som skyddar thronen och Medborgaren, håller förtryckets och missdådets arm tillbaka, talar till Konungen och Undersåten genom samvetet om ömsesidiga pligter; till den förra om frihet och rätt, till den sednare om idoghet och stillhet; till alla om förbindelsen att bereda menskligheten lycka med sin egen. I afseende på lära och form af Gudsdyrkan, sätter Academien utom allt tvifvel, att de täflande Poeter gifva åt Christendomen det lof och det utmärkta företräde den med rätta tillkommer.

Academien hade i år låtit prägla en Skådepenning öfver ÄrkeBiskopen Doktor HAQUIN SPEGEL, hvilken föreställer å ena sidan SPEGELS Bröstbild med omskrifna Namn och Titel, å den andra en Harpa med Öfverskrift: NEC CESSAT SACRA SONARE. I Exergen läses: NAT. 1645. OB. 1714.

Denna Skådepenning blef i underdånighet öfverlemnad till Konungen, tillställd de närvarande Utrikes Ministrar och Utlänningar, samt Kongl. Vitterhets-Academiens Presidents, och utdelt till Academiens egna Ledamöter; hvarefter upplästes följande Lefvernes-Beskrifning öfver Ärke-Biskop SPEGEL; författad af Academiens Ledamot Herr CARL GUSTAF NORDIN.

MINNE

AF

ÄRKE-BISKOPEN,

HERR DOKTOR

HAQUIN SPEGEL.

J. F. Martin sc.

Att Academien ej förr, än i dag, framlemnat Skådepenningen öfver Ärke-Biskopen och Pro-Cancellaren Doktor HAQUIN SPEGEL, kommer icke ifrån förgätenhet af hans förtjenst, utan hellre ifrån den öfvertygelsen, att hans blotta lärdom och snille äga en starkare förening med Fäderneslandets heder, än att de kunnat lida glömska af den korta tid, som framlupit ifrån hans bortgång.

Svenska Evangeliska Församlingen vördar med skäl många af hans företrädare. De hafva hedrat rummet med dygder, ofta gemensamme och ovillkorligt nödige i det vigtiga embete, hvilket de beklädt: ofta särskilte, och likasom afpassade till de tider, under hvilka hvar och en af dessa Fäder borde vårda Församlingen och anföra dess tjenare. Den enas foglighet och tålamod gaf framgång åt en förändrad Lära i Fäderneslandet: en annans liflighet satte värma i en Religion, från hvilken all känsla började försvinna: en annan fogade ordning och värdighet till Gudstjensten: andre befordrade en länge saknad lärdom hos Presterskapet. Deras åtgärd och rättelser följde stunden och behofvet; deras möda igenomträngde de förata svårigheter-

na, och lemnade Spegel tillfälle att, i sin Konungs förtroende, bringa deras vackra verk till fullbordan, samt Svenska Församlingen till stadga.

Det borde finnas ett sätt, på hvilket det Högsta Väsendet skulle tillkännagifva sitt inflytande på jordens fria varelser, samt det ändamål, hvartill de syftade; och i användandet af detta sätt grundades Församlingen. Denna är det stora välde, som Gud upprättat, för att sedan i mindre afdelningar af Riken och Stater gifva menniskan sällhet. På Församlingens grundsatser stå de, och falla. Dess lära skall undervisa om Konungars helgade pligter emot Samfundet, om Samfundets emot dem: den ensam skall lära Öfverhets Personer, att aldrig se sin makt upphöjd öfver menskligheten: den skall lära undersåtare, att lyda verldslig ordning för Guds skull; Medborgaren, att ömt skönja på sin broders rätt; samt, till dessa undervisningars helgd; vid dem fästa en osviklig samvets-förbindelse.

Glömde ett verldsligt Samhälle denna grundläggning för sin trygghet och bestånd; dess faror skulle snart lära det att uppsöka Församlingen, och i sin förening med densamma återkalla en förlorad välfärd.

Fäderneslandet har länge känt och vårdat denna sanning. Hafva olyckor och vidrigare skiften stundtals brutit kedjan af en fullkomligare sällhet, så hafva de dock icke förmått be-

taga densamma kraft att återhämta sig. Tänkesätten, dem Församlingen, under alla oroligheter, förvarat åt Samhället, hafva blifvit läkmedel emot dettas förderf. Hon har, med sina välgörande satser, nu mildrat naturens öfverdåd och sjelfrådighet, nu styrkt hennes benägna böjelse till en lycklig sammanlefnad: än satt motvärn för våldsamheten, än uppdrifvit tålamodet och försakelsen, än ledsagat samfundsdygden ur iråkade irrgångar. Detta må lända till hennes lof, och till berömmelse för dem, som hafva bidragit till hennes förmånliga skick; ibland hvilka Ärke-Biskop Spegel äger ett utmärkt rum.

Spegels tillträde såsom Öfver-Hofpredikant till Konung Carl XI under Skånska kriget, gaf honom tillfälle att föredraga de många brister, hvilka ännu vidlådade Församlingen. Sjelfva Läran var väl behållen i sin renhet och sorgfälligt bevakad; men styrelsens olika förhållande var både ovärdigt och äfventyrligt. Konung Gustafs Religions-förändring hade gjort Kyrkobalken i Gamla Lagarna obeqväm; dock förblef densamma i kraft, med de inskränkningar, som Vesterås Recess och flera författningar innehöllo: Ärke-Biskop Laurentius Petri utfärdade fyratie år efter Reformationen, på eget bevåg, en Kyrko-ordning, hvilken strax derefter erhöll Regeringens stadfästelse; men denna var hellre att anse såsom en fullständig Handbok, än såsom ett Lagverk; och då densamma oftast hade afseende på Landslagens stadgande, blef den all-

deles otillräcklig, sedan Konung Carl IX hade aflyst Kyrkobalken. Lagens rum intogs derefter af sedvänjan, som lätteligen böjde sig efter omständigheterna; och i de Stift, der Biskoparne låto utgå sina särskilta författningar, hade dessa gemenligen sitt bestånd i utgifvarens lifstid, men försummades sedan och glömdes. Häraf följde, att saker, i hvilka likhet borde vara, blefvo skiljaktige i utöfningen; hvaraf åter Presterskapet försattes i villrådighet, menigheten tog förargelse, och Regeringen besvärades stundeligen af skäliga och oskäliga klagomål.

Dessa olägenheter lågo för allmänhetens ögon; och mångfaldiga andra företeddo sig för den grannsynte. Spegel upptäckte dem tidigt, och i samråd med Grefve Lindsköld förebragte han dem hos Konungen, hvars Företrädare hade tagit samma kännedom, fastän de blifvit hindrade af beständiga krig och andra vigtiga förrättningar, att lemna sin tid till granskande af de Kyrko-ordningar, dem Rikets Biskopar tid efter annan till antagande hade uppgifvit. Fredslugnet, som Carl sedan under hela sin verkliga regering bibehöll, gaf Spegel tillfälle, att med sitt nit bringa saken till fullbordan; hvilken var lätt att erhålla hos en Kung, som älskade ordning, och som syntes hafva fått mycken makt för att kunna uträtta mycket godt. På sådant sätt fingo vi en Kyrkolag, hvilken nu öfver hundrade år hållit skick i Församlingen, främjat

stillhet och beqvämlighet i verldsliga styrelsen, samt i märklig måtto befordrat det allmännas väl.

För att så mycket säkrare gå till samma ändamål, hade Spegel äfven föresatt sig, att använda sitt embetes inflytelse och sin Konungs förtroende till uppfostrings-verkets förbättrande. Han var nu Biskop, och utöfvade således i sitt Stift förnämsta vården om ungdomens undervisning, den han ansåg såsom grundvalen för ett lyckligt Samhälle. De medel han funnit säkert verkande härtill under sin tillsyn, ville han utbreda till hela Rikets förmån, och derigenom bibringa Nationen ett ljus, som i sin första början drog föga uppmärksamhet till sig, men hvilket i längden skulle gifva ett klarare sken. Spegel var den, som först införde Läsning i Bok hos Svenska Allmogen och utverkade lag derpå. Man kan lätt föreställa sig, hvad mörker måste öfverskygga ett Land, der muntliga underrättelser, ofta af en vankunnig, skola vara det enda biträde, som egna erfarenheten njuter: Vore landet tillika vidsträckt, och glest bebygdt; samlingsställena få och folkfattiga; menigheten stängd inom knappa behof och ännu knappare tillgångar; lynnet tungt och fördragande; huru skulle sinnena kunna ledas till några ädlare begär? och huru skulle den vackra menskligheten få sätta sina egenskaper i en sig värdig dag? Ett sådant folk stannar i alla saker strax vid beundran; och denna beundran nedsätter hos hvar och en begreppet om sig sjelf; hvaraf sedan följer kän-

slolöshet och det efterlåtna väsende, som en gång kan ledas till godt, en annan gång förledas till ondt, och i begge fallen hafva att förebära ett visst slags oskyldighet. Deremot upplysningen, gifven i god och dygdig afsigt, upprunnen af säkra och välgörande sanningar, ställd på lugn och förkofran, är en dyrbar skatt hos en menighet. En sådan menighet öfvertygas lättligen, att Samhällets tyngder äro rikligen ersatte af Samhällets förmåner: att det motbjudande i ordningen, är det nödvändiga till säkerheten: att allmänna välfärden står i vänligaste förening med den enskilta: att dygdiga gerningar äro nyttiga skyldigheter, hvilka måste hafva denna skapnad, om icke den ena menniskans rättighet eljest skall löpa emot den andras. Det var denna upplysning, som Spegel åsyftade med en allmän Bokläsning, och som han säkrast befordrade igenom ungdomens fullkomligare undervisning i Christendoms-kunskapen; hvars sanningar och sedelära skola, till trotts emot oförnuftets raseri, i alla tider blifva den första Grundlagen i det lyckligaste Samhälle.

En så stor förbättring i enskilta uppfostran borde hafva sammanhang med den allmänna, som mera berodde af Regeringens behag. Spegel, hvilken såg, att den tilltagande allmänna upplysningen fordrade förhöjda kunskaper hos dem, som skulle bestrida Läro-verken, uppgaf derföre hos Konungen en ny Skolordning, som fick bifall, och antogs öfver hela Riket. I den-

samma lättades undervisnings-sättet, och ungdomen fördes, i mindre tvång, till närmare bekantskap med de i sammanlefnaden oundgängliga vettenskaper; utan att derigenom betaga de förra Lärdomsyrken deras förtjenta värde. Verkan så väl häraf, som af den uppmuntran han i flera afseenden tillskyndade Lärarne, visade sig ock snart, ehuru icke i fullkomlighet, hvilken tidens långsamma gång ensam kan gifva.

Under det att SPEGEL ifrån alla sidor öppnade vägar för ljuset, utbredde han äfven detsamma med största flit igenom sina skrifter. Han hade tidigt fattat pennan, och händelsen bidrog att gifva detta uppsåt den lyckligaste framgång. Vid sexton års ålder var han färdig att resa till Academien, och valde då Greifswald, hvarifrån han vidare begaf sig till Rostock, Wittenberg och Leipzig. Dessa Lärosäten ägde ett otvifvelaktigt försteg framför våra egna, i synnerhet i anseende till de vackra vettenskaperna. STJERNHJELMS inträffade försök, att i moders-målet tala vitterhetens språk, hade bragt Svenska Snillet till någon väckelse; men det stod ännu försagdt, och misstrodde sig att följa honom. SPEGEL, styrkt af främmande upplysning, lät sitt ungdomsmod öfvervinna farhågan, sedan han i anseende både till tal och skrift i fullkomlighet hade inhämtat Fransyskan, som då redan i bunden och obunden vältalighet höjde sig öfver alla Europeiska tungomål på denna sida om Alperna. Besöken dem han vidare gjorde i Danmark, Hol-

land och England, stadgade hans skäliga förtroende för sig sjelf och sin penna, så att han, vid återkomsten till Fäderneslandet, nitton år gammal, ådrog sig den uppmärksamhet; som ett hyfsadt snille äger rättighet att vänta. Han blef nu af sitt behof föranlåten, att söka utkomst igenom andras undervisning, och var i synnerhet häri lycklig, då han fick uppfostra en så stor Man och redlig undersåte, som Grefve MAGNUS STENBOCK.

Ehuru insigter och lärdom äga sitt bestämda värde, äfven i sjelfva Bok-kammaren, så får man dock ej neka, att de vinna en märklig förädling i den finare sammanlefnaden. Det tvära och kantiga, hvilket gerna vill åtfölja dem, undergår här en förmånlig afnötning: de första kunskaper, som varit blotta medel till andra vigtigares inhämtande, blifva afskilda och lagda å sida: behagligheten, som är ett särdeles föremål för de stores umgänge, fäster sig här vid den torraste sanning och upplenar densamma, under meddelandet; så att medelst dessa förmildringar får lärdom en ny styrka, och kunskaper en förut saknad förmåga, att gagna i borgerligt afseende. Denna lycka åtnjöt SPEGEL i RiksAmiralens och Kongl. Förmyndarens, Grefve GUSTAF OTTO STENBOCKS hus, der rikedom, högt stånd och Svågerlag med sjelfva Konunga-Familjen, gjorde umgänget till en Hoflefnad.

Jag

Jag har bort nämna dessa omständigheter, för att tillkännagifva huru Spegels stora snille tog den skapnad, hvarunder det sig visade, så väl i embetet och allmänna lefvernet, som i synnerhet i dess skrifter. Dessa minnesmärken af hans skicklighet öfvergå vida det begrepp man har skäl att göra sig om hans tider. Hans förnämsta arbete, *Guds Verk och Hvila*, har i alla afseenden så mycket värde, att Poeten och Philosophen lära gifva det ett lika gynnande bifall, som ämnets vigt tillegnar sig. Då han här har för afsigt, att göra sin vördnad för Skaparen talande, framkallar hans lärdom alla naturens bilder, och hans snille sätter lif i dem, för att på en så präktig skådeplats hos andra uppröra den känsla, som värmde hans eget hjerta. Samma förtjenst, som detta verk framlägger, lyser ock i det *öppna och tillslutna Paradiset*, i *det återvunna Paradiset*, och i de *Psalmer*, dem Svenska Församlingen, ännu med skäl, berömmer och nyttjar. Om man i våra dagar anser hans metaphorer, här och der, nog starka, så erinra vi oss, att nya verlden i denna del fordrar en laggranhet, som ej var känd af Greker och Romare, dem han tog till mönster i en Nation, som ännu ej hunnit stadga några strängare reglor för sin vitterhet. Lika så må han och ursäktas, om språket i hans penna saknat något af den hyfsning och behag, som det nu äger. Spegel är och förblifver en af dess största välgörare, hvars goda urskillning rensade det

samma ifrån obehöriga ord och talesätt samt tvungna meningar. Den härmning, som denna tid bortledde ifrån Svenskan dess medfödda lynne, besvärade ej en Författare, som, rik i tankan och sjelfägare af densamma, hade välde öfver uttrycket; men det stod icke i hans makt, att i hast gifva fullkomlig böjlighet åt ett språk, som hade stelnat under handen af utländska Embetsmän och trälaktiga öfversättare. Han ägde ock den stora förtjenst, att allraförst hafva lemnat oss ett Svenskt Glossarium, der han med ej ringa möda gaf språket ett samlings-ställe, hvarifrån det kunde likasom sjelf verka till sin uppkomst och förbättring.

Med så stora förtjenster emot vitterheten, framställer sig Spegel, utan att hafva vunnit en sådan ära, på bekostnad af den vigtiga embets-befattning, till hvilken hans sednaste fyratie lefnads-år hörde. När Konung Carl XI reste till Skånska kriget, utnämdes han till Dess Öfver-Hofpredikant, Biktfader, SuperIntendent öfver KrigsPresterna, samt Preses i Fält-Consistorium: vid krigets slut förordnades han till SuperIntendent på Gottland: vidare, efter sex års dervaro, till Biskop i Skara, hvarest han förestod Stiftet åtta år, och sedan flyttades till Linköping. Här voro aderton år tillbragte, då ÄrkeBiskop Erik Benzelius den äldre afled, och Biskop Spegel, igenom Konung Carl XII:s fullmakt 1711, sattes till denna Svenska Kyrkans första plats.

Alla dessa embeten voro af enahanda beskaffenhet, och innefattade vården om Christendomens kunskap och utöfning, om allmänna och enskilta uppfostran, om Lärdomens befordran och rätta användande. Huru Ärke-Biskop Spegels uppsåt och egenskaper svarade till dessa embetsfordringar, upplyses af hvad redan är anfördt, och bestyrkes ännu vidare af de många andeliga Skrifter, som vi äga af hans hand; dels lärda tolkningar af den Heliga Skrift, dels handledningar till andakts-öfning och Christlig uppbyggelse. De tala alla för sin Författares uppriktiga hjertelag, dess begär att gagna Församlingen, dess gåfva att väcka och röra menniskor i alla tillstånd. Var detta förnämsta pligten af hans Biskops-embete, så visar sig ock, att hans förnämsta möda härpå blifvit använd.

Emedlertid delade han sina lärda stunder äfven åt andra saker. Hans förut nämda *Svenska Glossarium*, hans *Svenska Kyrko-historia* med tillagda *Skriftliga bevis*, hans många ännu *otryckta Skrifter* vittna om en ovanlig flit och arbetsamhet, helst då Stiftens skötsel och allmänna sakerna upptogo hans mesta tid. Den styrka hvarmed han utmärkte sig i de honom uppdragna befattningar gjorde, att Konungen aldrig tillät något vigtigare, som rörde Församlingen, utgå, utan att Spegel deltagit, antingen i författandet, eller granskningen, eller pröfvandet deraf, såsom *Kyrko-ordningen*, *Handboken*, *Psalmboken*, i hvilken han äger det

största antal Psalmer, hvilkas anda och lif röja hans namn, äfven då det icke är utsatt.

Af detta skönjes nogsamt både rättmätigheten och höjden af Konung Carl XI:s förtroende samt ynnest för Ärke-Biskop Spegel, som tillika hade många andra bevis af synnerlig nåd och välvilja. Såsom SuperIntendent på Gottland, fick han förrätta Konungens vigsel med Dess Gemål; vid Jubelfesten erhöll han Doctors värdigheten, och åtnjöt i öfrigt täta förbättringar af sina villkor, igenom befordran till förmånligare Stift. Om honom skref ock Konungen i ett handbref till Biskop Wirænius: *Jag hafver mistat uti Biskop* Spegel *och Eder ett par så goda och trogna Själasörjare, hvilka jag näppeligen någonsin bekommer igen; förty jag vet, att J hafven älskat mig och jag Eder igen.*

ÄrkeBiskop Spegels härkomst var af Prestslägt i Småland. Fadern, Daniel Håkanson, flyttade härifrån till Runeby Stad i Blekinge, der han var Köpman och gift med Margreta Fischer. Här var ÄrkeBiskopen född 1645 och uppfostrad, innan han sattes till Cathedral-Skolan i Lund, hvarifrån han sedan reste till Gripswald. Lund, som då derefter fick Academi, emottog honom åter, och gaf honom 1671 Magister-kransen, då han samma år erhöll kallelse att vara Enke-Drottningens, Hedvig Eleonoras, Hofpredikant; i hvilken egenskap

han fyra år uppvaktade. Äktenskapet med Anna Schultin, Biskop Brodini i Vesterås Enke-Fru, gaf honom flera barn, ibland hvilka en Son, af mycket stort hopp, dog vid 17 års ålder, i Faderns lifstid, och tvenne Döttrar *), som öfverlefde Fadern, blefvo adlade och med hederliga giften försedde. ÄrkeBiskops stolen innehade han allenast tre år. Han var sitt Ståndts Taleman 1714 vid Riksdagen, der mycket förehades, som ej gick till verkställighet. ÄrkeBiskopens tänkesätt var ej enligt med det rådande, och det motstånd han gjorde, tadlades af många och mäktiga vedersägare. Detta torde hafva verkat på hans sinne, och sinnet åter på hans helsa. Han lemnade Riksdagen, och begaf sig till Upsala, hvarest han den 17 April afled, saknad och sörjd af alla rättsinniga, hvilka kände honom, utom och i sitt embete, såsom ett stort snille, en lärd man, en trogen undersåte och en god medborgare; vid hvars graf vi må påminna oss, att han var den, som gjort det största steg till Svenska Menighetens upplysning.

*) Elisabet, gift med Ärke-Biskopen Jöns Steuch: Margareta gift med Riks-Rådet Grefve Joachim von Düben.

Slut på Fjerde Delen.